

ISSN 2233-3606

საქართველოს ბიზნესის მეცნიერებათა აკადემია
GEORGIAN ACADEMY OF BUSINESS SCIENCES

საერთაშორისო რეზერირებადი და რეცენზირებადი
სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი

მოამბე
XXIII
MOAMBE

**INTERNATIONAL PRECISED AND REVIEWED
SCIENTIFIC-PRACTICAL MAGAZINE**

თბილისი 2016 TBILISI

**„მოამბე“ გამომცემის 1995 წლიდან
„MOAMBE“ IS PUBLISHED SINCE 1995**

სტატიები მიიღება შემდეგი მოთხოვნების გათვალისწინებით

1. ტექსტი აკრეფილი უნდა იყოს Word-ში, AcadNusx-ში, შრიფტის ზომა 12, ინტერვალი სტრიქონებს შორის 1.5, ველების დაშორება მარჯვენა-მარცხენა მხარეს 2 და 3 სმ. შესაბამისად, ზედა და ქვედა 2.5 და 2.5 სმ. ტექსტი უნდა აიკრიფოს გადატანების გარეშე. ცხრილები გადაყვანილი JPEG ფორმატში. სტატიის მინიმალური მოცულობა უნდა იყოს 5 გვერდი A4 ფორმატის.
2. ავტორის სახელი, გვარი, სამეცნიერო წოდება და თანამდებობა, საკონტაქტო კოორდინატები (ტელეფონები, ელ-ფოსტა), სურათის ელექტრონული ვერსია JPEG-ში
3. სტატიას უნდა ახლდეს რეზიუმე ქართულ და ინგლისურ ენებზე. მოცულობით 120-150 სიტყვა, აკრეფილი შესაბამისად AcadNusx-ში და Times New Roman-ში, შრიფტის ზომა 12, სამეცნიერო სტატიას უნდა დაერთოს გამოყენებული ლიტერატურის სია.
4. სტატია შეიძლება გამოქვეყნდეს ინგლისურ, რუსულ გერმანულ ენებზეც. ასეთ შემთხვევაში, ჩვენი მოთხოვნაა რეზიუმე მოგვანოდოთ ქართულ და ინგლისურ ენებზე. სტატიის გამოქვეყნების ღირებულება შეადგენს: ჟურნალის ერთი გვერდი 6 ლარი, რომელსაც ავტორი გადაიხდის დადებითი რეცენზიის მიღების შემდეგ, ხოლო ჟურნალის ღირებულება 5 ლარი.

ელ.ფოსტა moambe95@mail.ru; temur.babunashvili@mail.ru;
ტელეფონები: 231 14 75; 231 18 50; 593 239 958
ვებ-გვერდი: www.sbma.ge

Continues taking articles according to this requests:

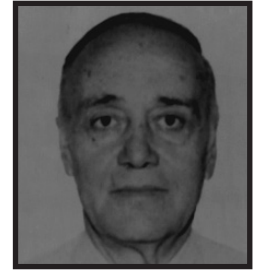
1. Text must be gathered in Word, size of AcadNusx font 12, interval between lines – 1.5; borders in right and left side – 3 and 2 sm. Also, up and down borders – 2,5 and 2,5 sm. Text must be picked up without transferring. Tables should be in JPEG. The minimal size of article is Spages of A4 format.
 2. The first name of author, last name, scientific rank and post, coordinates (telephone number, e-mail), electronic version of photo in JPEG.
 3. 3. The article must have reziume in Georgian and English languages. The size should be 120-150 words, it must be picked up in AcadNusx and in Times New Roman, size of font – 12. Scientific article must have list of used literature.
 4. The article may be published in English, Russian, German languages. So, it is also our request to prepare reziume in Georgian and English languages too.
- The price of article's publication is one page of Journal 6 Gel (lari). And author will pay tjis price after getting positive respond. Also, the price of Journal is 5 GEL (lari).

E-mail: moambe95@mail.ru; temur.babunashvili@mail.ru;
Tel: 231 14 75; 231 18 50; 593 239 958
www.sbma.ge

საქართველოს ბიზნესის მეცნიერებათა აკადემია დაფუძნდა 1995 წლის 23 მარტს. აკადემია საქართველოს იუსტიციის სამინისტრომ რეგისტრაციის ბაზარა 1995 წლის 9 აპრილს, რეგისტრაციის სერტიფიკატის №1982
THE GEORGIAN ACADEMY OF BUZINESS SCIENCES WAS ESTABLISHED ON MARCH 23, 1995. THE ACADEMY WAS REGISTERED ON APRIL 9, 1995 BY MINISTRY OF GEORGIA (CERTIFICATE #1982)

გამომცემლობა „მერიდიანი“
თბილისი, ალ ყაზბეგის გამზირი №47
„MERIDIANI“ publishing house
Tbilisi, al. Kazbegi ave. 47
E-mail: info@meridianipub.com

საქართველოს მთის ტყეაზში ტყეაფების გამოყოფისა და ათვისების პრობლემატიკა და მათი გადაწყვეტის გზები

ლევან გვაზავა ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

მთაგორიან პირობებში ხე-ტყის დამზადების ტექნოლოგიურ პროცესში ერთ-ერთი ურთულესი სტადიაა ტყეკაფების გამოყოფისა და ათვისების სამუშაოთა წარმოება. [1]

ტყეკაფი არის სამეურნეო ტყის ის ფართობი, რომელიც გამიჯნულია ტერიტორიულად და განსაზღვრულია ასათვისებლად. ტყეკაფის გამოყოფა, არსებული ქრის წესების მიხედვით, მთავარი სარგებლობისათვის ხდება ათვისების დაწყებამდე ორი წლით ადრე, ხოლო მოვლითი და სანიტარული ჭრებისათვის — ერთი წლით ადრე. ამ ვადებში აუცილებელია, ტყეკაფები არსებული წესის მიხედვით მომზადდეს ასათვისებლად. [3] აქ, რა თქმა უნდა, პირველ რიგში იგულისხმება ხე-ტყის საზიდი პირველადი და მაგისტრალური გზების მშენებლობა და ძველი გზების საექსპლუატაციოდ მომზადება-შეკეთება. აქვე, მხედველობაშია მისაღები, ხე-ტყის დამზადების ტექნოლოგიური ციკლის მიხედვით გათვალისწინებული, ზედა დასატვირთი ბაქნების მოწყობა. აუცილებელია, აგრეთვე, ხე-ტყის დამზადებელი მანქანა-იარაღებით აღჭურვა და მათი მუშა მდგომარეობაში მოყვანა, სანვავ-საპოხი მასალებისა და სხვა დამხმარე მასალების მომზადება, კომპლექსური ბრიგადების დაკომპლექტება და სხვა შესაძლო, გაუთვალისწინებელი პრობლემების მოგვარება.

ზემოთ ჩამოთვლილი საკითხები კონკრეტულ პირობებში, კონკრეტულ მიდგომასა და გადაწყვეტას მოითხოვს. [3][4][6] ეს პირველ რიგში, ტყეკაფებზე გზების მშენებლობას ეხება, რომლის დროსაც არა მარტო საძიებო-საპროექტო სამუშაოებია ჩასატარებელი, არამედ გასათვალისწინებელია აგრეთვე ტყეების მდგომარეობა, კერძოდ, მოსაჭრელი მარაგების ოდენობა და გაფანტულობა. ეროვნული სატყეო სააგენტოს მონაცემებით ყოველწლიურად ხორციელდება 3 ათასამდე ტყეკაფის გამოყოფა. ცხადია, ასეთ პირობებში, საერთო მასშტაბით მაღალხარისხიანი გზების მშენებლობა თითქმის შეუძლებელია, მით უმეტეს, როცა არსებული წესის მიხედვით, ეს ტყეკაფი ათვისებული უნდა იქნეს მთავარი სარგებლობის დროს ორი წლის პერიოდში, ხოლო მოვლითი და სანიტარული ჭრების დროს ერთ წელიწადში, მაშინ, როდესაც პროექტის მომზადებას და დამტკიცებას ერთი წელიწადი მაინც სჭირდება, მშენებლობისა და ექსპლუატაციისთვის კი, ცხადია, დარჩენილი ერთი წელი საკმარისი არ არის, მით უმეტეს, რომ გზების მშენებლობის დამთავრებისთანავე მისი ექსპლუატაცია დაუშვებელია, რადგან მას ჭირდება ე.წ. „და-

ჯდომა“, სულ ცოტა, ერთი წელი მაინც, წინააღმდეგ შემთხვევაში, ხე-ტყის საზიდი მძიმე მანქანების მოძრაობის დროს სავალ გზაზე გაჩენილ ღარებში დგება წყალი, იწყება გზის ჩარეცხვა და გზა, შემდგომი ექსპლუატაციისათვის გამოუსადეგარი ხდება. [2]

ამდენად, ზემოთ მოტანილი მასალიდან შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ტყეკაფის გამოყოფისა და ათვისების ვადები შესაცვლელია. ეს ვადები დადგენილია რუსეთის პირობებისათვის და მექნიკურად არის ჩვენთან გადმოტანილი. რუსეთში ძირითადად ვაკე პირობებია და გზების მშენებლობა დიდ პრობლემებთან არ არის დაკავშირებული. მიგვაჩნია, რომ საქართველოს პირობებში, ტყეკაფების ათვისების სირთულის მიხედვით და ამისთვის გამოყოფილი უნდა იქნას საჭირო, აუცილებელი თანხები.

ტყეების არსებული მდგომარეობა უდავოდ აყენებს საკითხს ტყის ჭრის წესების გადახედვის შესახებ. მეცნიერულად დასაბუთებულია, რომ მთიან პირობებში ყველაზე ეფექტურად არის მიჩნეული ე.წ. კომპლექსური ჭრები, რაც გულისხმობს, ერთდროულად, სამეურნეო ერთეულზე როგორც მთავარი, ისე მოვლითი ჭრების ჩატარებას, რომელსაც საფუძვლად დაედება ერთის მხრივ, ბუნებრივი განახლების ხელის შეწყობა, ხოლო მეორე მხრივ ტყეების პროდუქტიულობის ამაღლება.

ყოველივე ამასთან ერთად მეურნეობის წარმოების გონივრული მართვა შეუძლებელი იქნება ტყის რესურსების ათვისების პრობლემებისა და დამზადებული მერქნის რაციონალურად გამოყენების გარეშე. ხაზგასასმელია, რომ დღემდე ამ პრობლემების გადაწყვეტაზე არავინ ზრუნავდა, ხოლო დღეს, როცა ხე-ტყის დამზადება დაუბრუნდა სატყეო სააგენტოს, ცხადია, აღნიშნული პრობლემების გადაწყვეტა პირველი რიგის ამოცანად უნდა იქნეს მიჩნეული, რამაც ასახვა უნდა ჰპოვოს ტყეების ინვენტარიზაციის პროექტებში ცალკეული უბნებისა და ცალკეული ტყეკაფების მიხედვით. ტყეკაფების ათვისების დროს, მთიან პირობებში სერიოზულ პრობლემებს ვაწყდებით ხის ჭრისა და დამორვის დროს, რაც, უდავოდ, მოითხოვს შესაბამის რეაგირებას. მთიან პირობებში, ასევე სერიოზულ პრობლემას წარმოადგენს ტყეკაფების განმენდა და აღდგენა, თუმცა არც თუ იშვიათად, ამ პრობლემებსაც არ ექცევა სათანადო ყურადღება, თანხების დაზოგვის გამო, რაც ცხადია, დაუშვებელია

და ბოლოს, ხაზი უნდა გაესვას იმას, რომ სატყეო სააგენტოსათვის ხე-ტყის დამზადების უფლების

მიცემა წინასწარ მოსამზადებელი ტექნიკურ-ტექნოლოგიური, ფინანსური და პროფესიული საკადრო უზრუნველყოფის გარეშე, შექმნილი პრობლემების გადაწყვეტა შეუძლებელი იქნება.

რეზიუმე

სტატიაში ავტორი ეხება საქართველოს მთის ტყეებში ტყეკაფების გამოყოფისა და ათვისების თანამედროვე პრობლემებს და აღნიშნავს, რომ მთიანი რელიეფის პირობებში, განსაკუთრებით პრობლემურია ხე-ტყის საზიდი როგორც პირველადი, ისე მაგისტრალური საავტომობილო გზების მშენებლობა, რაზედაც უშუალოდ არის დამოკიდებული ტყეკაფების ათვისების ეფექტურობა. ავტორი აღნიშნავს, რომ გზების მშენებლობის ხარისხზე გავლენას ახდენს ტყეკაფების გამოყოფის დადგენილი ვადები — მთავარი სარგებლობისა და ორი წელი, მოვლითი და სანიტარული ჭრებისა — ერთი წელი. ავტორს მიაჩნია, რომ ეს ვადები არის გადმოტანილია რუსეთის პირობებისათვის დადგენილი ვადების მიხედვით, სადაც ვაკე პირობებია. ავტორი აღნიშნავს, რომ მთიან პირობებში ტყეკაფების გამოყოფის ვადების დადგენა უნდა მოხდეს მათი ათვისების სიძნელეების გათვალისწინებით.

სტატიაში ავტორი ეხება აგრეთვე მორთრევის მეთოდებსა და სქემებს, იძლევა მორთრევისა და ტექნოლოგიური სქემების ვარიანტებს.

REZUME

The problems of allocation and utilization of the felling of the mountain forests of Georgia and their solutions

The article refers to the current problems of allocation and utilization of the felling of the mountain forests of Georgia and notes that within the terrain conditions, especially problematic is the construction of both primary and main roads for pulling the timber, on which directly depends the efficiency of utilization of forest felling. The author points out that the quality of road construction affects the defined terms for felling allocation – two years for basic use, and one year for care and sanitary logging. The author believes that these dates are copied from the conditions established in accordance with the terms for Russia, where there is not mountain but flat conditions. The author points out that the terms for felling forests should be determined taking into account their difficulties of utilization in mountain conditions.

The article deals with the methods and schemes of timber pulling, and provides the options for timber pulling and technological schemes.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ლ. გვაზავა — ტყეკაფითი სამუშაოების ეკოლოგიური საფუძვლები. თბილისი, 1992წ.;
2. ლ. გვაზავა — ტყის ტრანსპორტი. თბილისი, 1992წ.;
3. ლ. გვაზავა, თ. გვაზავა — ტყეთსარგებლობისა და კვლავწარმოების თანამედროვე პრობლემები. თბილისი, 2009წ.;
4. ლ. გვაზავა — ტყეთსარგებლობისა და კვლავწარმოების თანამედროვე პრობლემები (პასუხი მეტყვევთა საზოგადოებისა და სამთო მეტყვევების სამეცნიერო საბჭოს გაერთიანებული სხდომის წევრების შენიშვნებზე). თბილისი, 2007 წ.;
5. ლ. გვაზავა — ეკოლოგიური პრობლემების გასაღები ტყეების ეფექტურად მოვლა-პატრონობასა და გონივრულად გამოყენებაშია. თბილისი, 2014 წ.;
6. ლ. გვაზავა, მ. ტყენაძე — ხე-ტყის დამზადების, ტრანსპორტირების და ქვედა საწყობის სამუშაოთა სრულყოფის გზები. თბილისი 2015 წ., გვ 113;
7. თ. კანდელაკი — საქართველოს სატყეო სექტორის თანამედროვე მდგომარეობის შეფასება და განვითარების ტენდენციები. ჟ-ნ „სატყეო მოამბე“, 2015წ. 9

ირაკლი მიქაძე
გეოლოგია-მინერალოგიის მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი

წარმოება და ბიზნესი რომ არ ვითარდება საქართველოში სათანადოდ, ამის ერთ-ერთი მიზეზი, ნედლეულის დეფიციტია. უმეტესწილი საწარმოები მარაგდებოდა ცენტრალიზებულად, ამის გამო, საქართველოს ეკონომიკა სრულად იყო დამოკიდებული ცენტრალურ ხელისუფლებაზე. ნედლეულის ცენტრალიზებულად განაწილების შეწყვეტის გამო, ძირითადად სამრეწველო საწარმოებმა შეწყვიტა ფუნქციონირება. პირველ რიგში ეს დაეტყო იმ საწარმოებს, რომლებიც დამოკიდებულნი იყვნენ ენერგეტიკაზე.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, ეკონომიკის განვითარების ერთ-ერთი უპირველესი მნიშვნელობის ამოცანაა, იმ ადგილობრივი რესურსების გამოყენება, რომელიც გააჩნია საქართველოს.

საქართველოს ბიზნესის მეცნიერებათა აკადემიის ყურნალ „მომავალს“ გამოცემებში, გამოქვეყნებულ იქნა სამეცნიერო სტატიები: საქართველოს ნავთობის, გაზისა და მინისქვეშა წყლების რესურსების და მათი მოპოვებისა და ათვისების შესაძლებლობების შესახებ. ამჯერად განვიხილავთ, ქვანახშირისა და მურა ნახშირის საბადოებს, რესურსებსა და იმ შესაძლებლობებს, რომელიც ამ მიმართულებით გააჩნია საქართველოს. ჩვენი აზრით, რესურსების რაციონალური ათვისება წარმოადგენს ერთ-ერთ აუცილებელ პირობას იმისათვის, რომ ინტენსიურად განვითარდეს ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკის ძირითადი დარგები.

ქვანახშირი წარმოადგენს დანალექ, მყარ, სანვავ სასარგებლო წიაღისეულს, რომელიც შედგება ორგანული ნივთიერებებისაგან (მცენარეთა ნაშთებისაგან, რომლებიც გარდაქმნილი არიან პლანქტონური მიკროორგანიზმების საშუალებით), მინერალური მინარევებისაგან და ტენისაგან.

დედამიწის ქერქში ქვანახშირი გვხვდება ფენებრივი და ლინზებრივი ბუდობების სახით და აქვს მასიური, შრეებრივი ან მარცვლოვანი ტექსტურა. ქვანახშირი გვხვდება ყავისფერი, მუქი ყავისფერი და შავი. ორგანული ნივთიერებების წარმოშობის მიხედვით იყოფა 3 ჯგუფად: ა) ჰუმოლითებად, რომლებიც წარმოიშვება ძირითადად, ჭაობში, ტბაში, თხელი ზღვის ყურესა ან ლაგუნაში დალექილი უმაღლესი მცენარეების ნაშთებისაგან; ბ) საპროპელითებად — ტბებსა და ლაგუნებში დალექილი, უდაბლესი მცენარეებისა და პლანქტონური მიკროორგანიზმების გარდაქმნის შედეგად და გ) საპროჰუმულითებად, რომელიც წარმოადგენს გარდამავალ სახესხვაობას და შედგება როგორც უმაღლესი, ასევე უდაბლესი მცენარეების გარდაქმნილი ნაშთებისაგან [1].

ქვანახშირის წარმოშობის საწყის სტადიაში მცენარეთა ნაშთები გარდაქმნება ტორფად, რომლის განამარხების შემდეგ შედარებით დაბალი ტემპერატურისა და წნევის პირობებში - მურა ნახშირად, ხოლო მურა ნახშირი, მაღალი ტემპერატურისა და წნევის ხანგრძლივი ზემოქმედების შედეგად - ქვანახშირად, ეს უკანასკნელი კი ანტრაციტად. ამ სტადიებზე თანდათან იზრდება ნახშირბადის შეფარდებითი შემცველობა, რასაც თან სდევს ნახშირის თბოუნარიანობის ზრდაც. ქვანახშირი წარმოადგენს ერთ-ერთ ძირითად ენერგეტიკულ ნედლეულს. იგი პირველ რიგში გამოიყენება მეტალურგიაში, ქიმიურ მრეწველობასა და ენერგეტიკაში.

საქართველოში ცნობილია სამრეწველო მნიშვნელობის სამი საბადო [2]:

1. ტყიბულის ქვანახშირის საბადო და მისი გაგრძელება შაორის ნახშირშემცველი მოედანი. საბადოს ტერიტორია დასერილია ღრმა, კანიონი-სებური ხეობით, რის გამოც, ნახშირშემცველი ნალექები შიშვლდება დღის ზედაპირზე, სხვადასხვა აბსოლუტურ სიმაღლეებზე.

ტყიბულის აუზი წარმოადგენს ქვაბულს, რომელიც აგებულია იურული ასაკის ნალექებით – ბაიოსის პორფირიტული წყების ფურცლოვანი ფიქლებით, ბათური ასაკის ნახშირშემცველი და ზედაიურული თიხური წყებებით, რომელზეც ტრანსგრესიულადაა დალექილი ქვედა ცარცული ასაკის ქანები. ნახშირშემცველი წყებების ჭრილში დადგენილია 12 შრე, რომელთა სიმძლავრე მერყეობს 8 მეტრიდან 20-30 მეტრამდე.

ტყიბულ-შაორის საბადო გენეტიკურად განეკუთვნება ჰუმუსურ ტიპს, ტექნოლოგიური თვისებებით – სუსტად კოქსვადს. გვხვდება შემდეგი ტიპის ნახშირები: კლანერული, დიურენული, ფურცლოვანი და ფისიანი ლიპტობიოლითური, მათგან უმეტესად — კლანერული. სიმკვრივე – 1300-1750 კგ/კუბ.მ, ტენიანობა – 4,0-8,4%, ნაცრიანობა – საშუალო (34%), თბოუნარი – 6800-7800 კკალ/კგ. ქვანახშირი გაზის შემცველია, კარგად იკოქსება და ფართოდ გამოიყენება მეტალურგიაში.

ტყიბულ-შაორის საბადო აღმოჩენილია 1825 წელს, ათვისებაშია 1846 წლიდან. 1951 წელს შაორის მოედანზე გამოვლენილ იქნა ქვანახშირის სამრეწველო მარაგები. 1984 წლისათვის აქ მოქმედებაში იყო 4 შახტა, რომელთა მწარმოებლობა შეადგენდა 1,26 მლნ ტონას წელიწადში.

ტყიბულ-შაორის საბადოს საბალანსო მარაგები 1/1 1972 წლისათვის ლიპტო-ბიოლითებისა და ნახშირიანი ფიქლების გაუთვალისწინებლად შეადგენდა 224,642 ათას ტონას ++ჩ1 კატეგორიებით [3]. 1985 წლის 1 იანვარისათვის 700-1710 მეტრის ინტერვალისათვის მარაგები დამტკიცებულ იქნა 217,989 მლნ ტონა. 1 ტონა ნახშირის მოპოვების თვითღირებულება მერყეობდა 13 მანეთსა და 50 კაპიკიდან 39 მანეთსა და 5 კაპიკამდე, ხოლო გეგმით გათვალისწინებული იყო 14 მანეთისა და 9 კაპიკიდან 40 მანეთსა და 66 კაპიკამდე (1984 წ.).

ტყიბული-შაორის საბადოს ნახშირი გამოიყენება კოქსქიმიურ მრეწველობაში და ენერგეტიკაში. ნახშირების ძირითადი ტიპების გარდა ტყიბულის საბადოზე გვხვდება გარდამავალი ტიპის ნახშირებიც, ჰუმუსური ნახშირიანი ფიქლები და ლიპტობიოლითური ნახშირიანი თიხაფიქლები, ასევე გიშერიც.

საბადოს შესწავლაში სხვადასხვა დროს მონაწილეობას ღებულობდნენ გ. ქომეთიანი, დ. მშვენიერაძე, ს. ბრეგაძე, ს. ბუკია, გ. ლოლაძე, ფ. ფარცვანი, ა. ნიჩუგოვსკი, ი. ბაქრაძე და სხვ.

2. ტყვარჩელის ცხიმოვანი ქვანახშირის საბადო მდებარეობს აფხაზეთის ავტონომიურ რესპუბლიკაში, მდინარეების ლალიძგასა და მოქვას სათავეებში,

მოამბე, MOAMBE

ქ. ოჩამჩირედან 30 კმ მანძილზე.

საბადოს ფარგლებში უძველეს ნალექებს წარმოადგენს ბაიოსის პორფირიტული წყება. ბათური ასაკის ნახშირშემცველი წყება იყოფა 2 ჰორიზონტად - ქვედა, პროდუქტიულად (20-200 მეტრი) და ზედა, არაპროდუქტიულად (100 მეტრამდე), რომელიც ტრანსგრესიულადაა გადაფარებული ზედაიურული თიხური წყებით. საბადო წარმოდგენილია 9 ნახშირიანი ფენით. გენეტიკურად განე-კუთვნება ჰუმუსურ ტიპს, ტექნოლოგიური თვისებებით - საკოქსეს. სიმკვრივე - 1300-1750 კგ/კუბ.მ, ტენიანობა - 1,5-3,0%, ნაცრიანობა - საშუალო, თბოუნარი - 7500-8400 კკალ/კგ.

საბადოს ტერიტორია ხასიათდება რთული ტექტონიკური აგებულებით. სამი მსხვილი განედური მიმართულების ნაოჭი გართულებულია მრავალრიცხოვანი ნახსლეტებითა და შეცოცებებით. ნახშირშემცველი შრეები მდინარეების და მისი შენაკადების ეროზიის გამო, დანაწევრებულია 6 ნახშირისშემცველ მოედნად.

ტყვარჩელის ქვანახშირის საბადოს შესახებ პირველი მონაცემები ცნობილი გახდა 1881 წელს, ხოლო პირველი სამრეწველო მნიშვნელობის დაზვერვა ჩატარდა 1928 წელს ვ. მოკრინსკის მიერ. საბადოს ათვისება დაიწყო 1935 წელს. დღემდე ძირითადად დამუშავებულია მთავარი ნახშირშემცველი ფართობები (1,11 და 111). საბადოზე სამუშაოები წარმოებდა 4 შახტაში, რომელთა ჯამური მწარმოებლობა შეადგენდა 430 ათას ტონას წელიწადში. საბადოდან ქვანახშირი მიწოდებოდა რუსთავის მეტალურგიულ ქარხანას, ტყვარჩელის თესსა და სხვა საწარმოებს.

ტყვარჩელის საბადოს ბალანსური მარაგები გამოთვლილია 180-950 მეტრის ინტერვალისათვის, რომელიც 1985 წლის 1 იანვრისათვის შეადგენდა 19,787 მლნ ტონას. 1 ტონა ნახშირის მოპოვების თვითღირებულება ტყვარჩელის საბადოზე შეადგენდა 33 მანეთსა და 6 კაპიკს, ხოლო გეგმით გათვალისწინებული იყო 34 მანეთი და 66 კაპიკი (1984 წ.).

ტყვარჩელის საბადოს შესწავლაში მონაწილეობას ღებულობდნენ ვ. ეფიმოვი, ბ. ტერეშჩენკო, ვ. ედილაშვილი, ი. ბაქრაძე, კ. ყანდაუროვა და სხვ.

3. ახალციხის მურა ნახშირის საბადო მდებარეობს ქ. ახალციხისგან სამხრეთ-დასავლეთით 10 კმ-ზე, მდ. ფოცხოვის ხეობაში, ქ. ვალესა და სოფ. ნაოხრების მიდამოებში.

საბადოს ტერიტორია მიეკუთვნება ახალციხის დეპრესიას, რომელიც გართულებულია მრავალი მეორადი ნაოჭებითა და წყვეტილი რღვევებით. ნახშირი დაკავშირებულია ოლიგოცენის ასაკის ნალექებთან. ნახშირშემცველი წყება, რომელიც დალექილია შუა ოლიგოცენის თიხურ-ქვიშურ ნალექებზე, იყოფა: ქვედა ქვიშაქვებისა და ზედა ქვიშაქვების პროდუქტიულ წყებებად, რომელთა საერთო სიმძლავრეა 150-250 მეტრი. ახალციხის ნახშირი განეკუთვნება მურა ჰუმუსურ, ნაცარუხვ (35%), დაბალხარისხიან საწვავთარიცხვს. ნახშირის სიმკვრივე ნაცრიანობასთან დაკავშირებით 1210-1750 კგ/მ.კუბ, საშუალო ტენიანობა - 12-13%, თბოუნარიანობა - 3200-4500 კკალ/კგ, ორგანული მასის შემადგენლობა: ნახშირბადი - 68-70%, ჟანგბადი - 24,5%, აზოტი - 1%, ამოღებიდან 1,5-2,0 თვის შემდეგ მოსალოდნელია თვითაალება. ეს ნალექები გავრცელებულია 100 კვ.კმ ფართობზე.

ახალციხის მურა ნახშირის საბადოზე დაზვერვითი სამუშაოები დაიწყო 1931 წელს და მიმდინარეობდა 1959 წლამდე, ხოლო საბადო ექსპლუატაციაშია 1943 წლიდან. 1984 წელს ექსპლუატაციაში იმყოფებოდა ერთი შახტა, რომლის მწარმოებლობა შეადგენდა 60

ათას ტონას წელიწადში. ამჟამად, საბადოს არახელსაყრელი ტექნიკურ-ეკონომიკური პირობების გამო, მისი დამუშავება შეჩერებულია.

ახალციხის ნახშირის საბადოზე მარაგები გამოთვლილია 360-950 მეტრის ინტერვალისათვის და 1985 წლის 1 იანვრისათვის შეადგენდა 71,373 მლნ ტონას.

1 ტონა ნახშირის მოპოვების თვითღირებულება 1 შახტაში შეადგენდა 36 მანეთსა და 13 კაპიკს, ხოლო გეგმით გათვალისწინებული იყო 35 მანეთი და 12 კაპიკი (1984 წ.), ე. ი. ახალციხის საბადოს ექსპლუატაცია ნამგებიანი იყო. ახალციხის მურა ნახშირის ძირითად მომხმარებელს წარმოადგენდა ტყვარ-ჩელის სრესი და რუსთავის მეტალურგიული ქარხნის თბოელექტროცენტრალი.

გარდა ზემოთაღწერილი 3 მსხვილი საბადოსი, საქართველოში ცნობილია ბზიბის, მაგანა-ხორგა-ჭანისწყლის, ჭალის, სამხრეთ-კახეთის (ალანდარის-ხევის) და ფახულანის ადგილობრივი მნიშვნელობის საბადოები.

1. ბზიბის ნახშირის საბადო მდებარეობს მდ. ბზიბის ხეობაში, ბზიბის რკინიგზის სადგურიდან 12 კმ-ზე. საბადოს დაზვერვა დაიწყო 1929 წელს და გრძელდებოდა 1948 წლამდე, ა. ნიჩუგოვსკისა და ვ. ბაჩალდინის ხელმძღვანელობით.

ამ საბადოს ფარგლებში, ბაიოსის პორფირიტულ წყებაზე დალექილია ბათის ასაკის ნახშირშემცველი წყება. იგი ლითოლოგიურად წარმოდგენილია პელიტოლითებით, ალევროლითებითა და ქვიშაქვებით, ხოლო წყების ქვედა ნაწილი - თიხებითა და ალევროლითებით, რომელთანაც დაკავშირებულია ნახშირისა და ნახშირიანი ფიქლების შრეები. ნახშირშემცველი წყება გვხვდება კოჯერიფისა და ჯირხვას უბნებზე, სადაც მისი სიმძლავრე ცვალებადობს 7-დან 25 მეტრამდე. ბზიბის ნახშირი კარგად იკოქსება, სამრეწველო მარაგები სამრეწველო კლასიფიკაციით მიეკუთვნება Γ ჯგუფს.

ბზიბის ნახშირის საბადოს მარაგები +C1 და C 45% კატეგორიით, 1974 წლის მონაცემებით შეფასებულია 429 ათას ტონად, ხოლო C 45-60%-ით - 406 ათას ტონად. აქედან გამომდინარე, ბზიბის საბადო მხოლოდ ადგილობრივი მნიშვნელობისაა.

2. მაგანა-ხორგა-ჭანისწყლის ნახშირის საბადო მდებარეობს წალენჯიხის რაიონში, ზუგდიდის რკინიგზის სადგურიდან ჩრდილო-აღმოსავლეთით 38 კმ-ზე. საბადოს დაზვერვა დაიწყო 1932 წელს. საბადოს გეოლოგიური ძირი იწყება ბაიოსის პორფირიტული წყებით, რომელზეც დალექილია ნახშირშემცველი წყება: მომწვანო-რუხი ფერის ქვიშაქვები და არგილიტები, რომლებიც შეიცავენ ნახშირისა და ნახშირიანი ფიქლების შრეებს. ნახშირშემცველი წყების სიმძლავრე იცვლება 20-დან 120 მეტრამდე, რომლის მაქსიმალური სიმძლავრე დაფიქსირებულია ცხავამისა და ხუდონის უბნებზე. მაგანის საბადოს ხუდონის უბნის მარაგები შეადგენს 324 ათას ტონას + კატეგორიით. საბადოს აქვს მხოლოდ ადგილობრივი მნიშვნელობა.

3. ჭალის ნახშირგამოვლინება წარმოადგენს ქვანახშირის ლინზისმაგვარ ბუდობებს, რომელნიც უხსოვარი დროიდანაა ცნობილი მდ. ყვირილას ხეობაში, საჩხერის რაიონში, საჩხერის სადგურიდან 12 კმ-ზე. ნახშირის გამოსავლები დაკავშირებულია ზედა ბაიოსის ქვიშურ-კონგლომერატის წყებასთან. დაზვერვის მონაცემებით, რომელიც მიმდინარეობდა ჭაბურღილების საშუალებით, მიღებულია უარყოფითი შედეგები.

4. სამხრეთ-კახეთის (ალანდარის-ხევის) ნახშირის საბადო მდებარეობს სიღნაღის რაიონში, ქ.

სიღნაღიდან 40 კმ-ზე. ნახშირის შრეები დაკავშირებულია ზედასარმატულ ნალექებთან. ჩათმის უბანზე, ნახშირის შრის სიმძლავრე მერყეობს 0,1-დან 1,25 მეტრამდე. ნახშირის შრეების (c 45%-დე) და ნახშირიანი ფიქლებების (c 45-60%) მარაგები შეადგენს: ნახშირისათვის - 318 ათას ტონას, ნახშირიანი ფიქლებისათვის - 93 ათას ტონას, აქედან გამომდინარე, საბადოს არა აქვს პრაქტიკული მნიშვნელობა.

5. ფახულანის ლიგნიტის საბადო აღმოჩენილი იქნა 1940 წელს წალენჯიხის რაიონში, ქ. ზუგდიდის რკინიგზის სადგურიდან 25 კმ-ზე. ლიგნიტის შრეები დაკავშირებულია შუა სარმატის ნალექების ზედა ნაწილთან. საბადოზე შეინიშნება კონგლომერატების, ქვიშაქვების, თიხიანი ქვიშაქვებისა და თიხების მორიგეობა, რომლებიც შეიცავენ ლიგნიტის 2 შრესა და რამდენიმე ლინზას. საბადოს პრაქტიკული მნიშვნელობა არ გააჩნია.

საქართველოს ნახშირის საბადოების ათვისების მდგომარეობა შემდეგია:

1) მოქმედი შახტები: 46,3 მლნ ტონა - A+B კატეგორიებით, 82,9 მლნ ტონა - A+B+C1 კატეგორიებით, 1,5 მლნ ტონა - C2 კატეგორიით; 2) მშენებარე შახტები: 27,9 მლნ ტონა - A+B კატეგორიებით, 40,4 მლნ ტონა - A+B+C1 კატეგორიებით; 3) საბადოს ის უბნები, სადაც მიმდინარეობდა დაზვერვითი სამუშაოები და რომლებიც მზადდებოდა შახტებისათვის: 70,6 მლნ ტონა - A+B კატეგორიებით, 170,8 მლნ ტონა - A+B+C1 კატეგორიებით, 0,7 მლნ ტონა - C2 კატეგორიით; 4) სხვა უბნები, რომლებიც მზადდებოდა შახტებისათვის: 47,6 მლნ ტონა - A+B კატეგორიით,

105,3 მლნ ტონა - A+B+C1 კატეგორიებით, 5,3 მლნ ტონა - C2 კატეგორიით.

სულ საქართველოს ქვანახშირის ჯამური მარაგები შეადგენს: 192,4 მლნ ტონას - A+B კატეგორიებით, 399,4 მლნ ტონას - A+B+C1 კატეგორიებით, 7,5 მლნ ტონას - C2 კატეგორიით.

1985 წლის 1 იანვრისათვის საქართველოში ექსპლუატაციაში იმყოფებოდა 9 შახტა, საიდანაც მოპოვებდნენ 1,75 მლნ ტონა ნახშირს წელიწადში, მათ შორის, კოქსვად ნახშირზე მუშაობდა 7 შახტა, საიდანაც მოიპოვებდნენ 1,39 მლნ ტონას წელიწადში. საქართველოს ნახშირების პროგნოზული რესურსები შეფასებულ იქნა 1983 წლის 1 იანვრისათვის და შეადგენდა 587 მლნ ტონას (71 მლნ ტონა - 1 კატეგორიით, 43 მლნ ტონა - 2 კატეგორიით, 473 მლნ ტონა - 3 კატეგორიით) და აღემატებოდა დამტკიცებულ A+B+C1+C2 მარაგებს 1,4-ჯერ. კოქსვადი ნახშირების რესურსები შეფასებული იქნა 110 მლნ ტონად (52 მლნ ტონა - 1 კატეგორიით, 22 მლნ ტონა - 2 კატეგორიით, 36 მლნ ტონა - 3 კატეგორიით) და შეადგენდა საქართველოს ნახშირების საერთო რესურსების 19%-ს [1,3].

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, კავკასიის რეგიონში, საქართველოს გაჩნია ქვანახშირის სამრეწველო მნიშვნელობის საბადოები, რომელთა ათვისება მნიშვნელოვნად გააუმჯობესებს ქვეყნის ენერგეტიკულ პოტენციალს. სანვავ-ენერგეტიკული რესურსების რაციონალური ათვისება და გამოყენება წარმოადგენს ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების უპირველეს ამოცანას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Геология СССР. X том. Грузинская ССР. Полезные ископаемые. М., 1974.
 2. ჯანელიძე თ. (მთ. რედაქტორი). კავკასიის სასარგებლო წიაღისეულის საბადოების გეოლოგია, ტექნოლოგიური შეფასება და პროგნოზი. მოსკოვი, „ნედრა“, 1991.
 3. Уголь. IV том. Государственный баланс запасов полезных ископаемых СССР. М. 1985.

რეზიუმე

წარმოება და ბიზნესი რომ არ ვითარდება საქართველოში, ამის ერთ-ერთი მიზეზი ნედლეულის დეფიციტია. ეკონომიკის განვითარების ერთ-ერთი უპირველესი მნიშვნელობის ამოცანაა, ადგილობრივი რესურსების გამოყენება, რომელიც გააჩნია საქართველოს. მათ შორის აღსანიშნავია ქვანახშირის საბადოები, რომელთა რაციონალური ათვისება და გამოყენება წარმოადგენს ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების უპირველეს ამოცანას.

RESUME

One of the reasons that industry and business isn't properly developed in Georgia is a shortage of raw materials. One of the foremost tasks of economic development is the employment of local resources which Georgia has, including coal deposits will significantly improve the country's power engineering potential. The national exploitation and employment of fuel and power resources is a primary task of our country's economic development.

ტურისტულ პროდუქტზე მოთხოვნის ფორმირების თავისებურებანი

მაია დიაკონიძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბიზნესის, სამართლისა და
სოციალურ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ეკონომიკის სადოქტორო
პროგრამის დოქტორანტი

მოამბე, MOAMBE

ცნობილია, რომ მოთხოვნა არის გადახდისუნარიანი მოთხოვნილება, როდესაც დროის გარკვეულ მონაკვეთში ადამიანს შეუძლია გარკვეულ ფასად დაეუფლოს მისთვის სასურველ საქონელსა თუ მომსახურებას. აქედან, არსებობს განსაზღვრული კავშირი საბაზრო ფასსა და საქონელზე (მომსახურებაზე) მოთხოვნის მოცულობას შორის.

ტურისტული პროდუქტის მოთხოვნა-მიწოდების განსაზღვრისას გამოიყენება ფუნქციონალური მიდგომა, რომლის თანახმად რეგიონში მოგზაურობის სურვილი (D) - ეს არის ფუნქცია, რომელიც გამოხატავს ადამიანების მიდრეკილებას მოგზაურობისადმი და (F) წინააღმდეგობას სანყის პუნქტსა და დანიშნულების ადგილს შორის $D=F$ (მიდრეკილება, წინააღმდეგობა) [6. გვ. 1-1].

მიდრეკილება მოგზაურობისადმი შეიძლება დავახასიათოთ, როგორც ადამიანის დადებითი წინასწარგანწყობა მოგზაურობისა და ტურიზმისადმი. ადამიანის მიდრეკილება მოგზაურობისადმი უკავშირდება ისეთი ფაქტორების, როგორებიცაა:

- ფსიქოლოგიური ფაქტორები;
- დემოგრაფიული (სოციალურ-ეკონომიკური სტატუსი) ფაქტორები.

ფსიქოლოგიურ ფაქტორებს მიეკუთვნება ადამიანის განწყობა და სურვილი მოგზაურობის მიმართ. საერთო ფსიქოლოგიურ ფაქტორებს მიეკუთვნება ასევე მოტივაცია, რომლის ჩამოყალიბებაზე გარკვეულ წილად გავლენას ახდენს ფასები ტურისტულ მომსახურებაზე.

დემოგრაფიულ ფაქტორებს მიეკუთვნება მოსახლეობის რიცხოვნობა ასაკობრივი კატეგორიების მიხედვით, მაგ: თუ მოსახლეობის საერთო რაოდენობაში ჭარბობს შუახნის ასაკობრივი კატეგორია, ეს ნიშნავს, რომ საქმე გვაქვს გარკვეული სტაბილური შემოსავლების მქონე ადამიანებთან, რომელთაც შეუძლიათ თავის თავს მისცენ მოგზაურობის უფლება.

ადამიანის წინააღმდეგობა მოგზაურობისადმი დაკავშირებული აისეთ ფაქტორებთან, როგორიცაა:

- ეკონომიკურ დისტანციას;
- კულტურულ დისტანციას;
- მომსახურებაზე მაღალ ფასს;
- მომსახურების დაბალ ხარისხს;
- სეზონურ ეფექტს.

ეკონომიკური დისტანცია დაკავშირებულია ხარჯებთან, რომელიც საჭიროა მოგზაურობისათვის სანყისი პუნქტიდან დანიშნულების ადგილამდე და უკან დასაბრუნებლად. რაც უფრო დიდია ეკონომიკური დისტანცია მით უფრო დიდია წინააღმდეგობა (ადამიანის სურვილი, რომ დარჩეს სახლში) და შესაბამისად დაბალია მოთხოვნა. იგივე მიდგომა შესაძლებელია გამოვიყენოთ და საპირისპირო სურათს მივიღებთ. ანუ თუ შევამცირობთ დროისა და

ფინანსურ დანახარჯებს მომსახურებაზე, შესაბამისად მივიღებთ გაზრდილ მოთხოვნას აღნიშნული სერვისის მიმართ. მაგალითად თვითმფრინავების გამოჩენამ მოგვცა საშუალება მცირე დროში დიდი მანძილის დაფარვისა, რამაც შესაბამისად შეამცირა ფასისა და დანახარჯი ტრანატილანტიკურ ფრენებზე 50%-ით. 1959 წელს რეაქტიული თვითმფრინავების გამოჩენამ მანძილის დაფარვის სიჩქარე დაახლოებით 2,5 გაზარდა, რაც პირდაპირპროპორციულად აისახა მოთხოვნის ზრდაზე [5. გვ. 1-1].

კულტურული დისტანცია უკავშირდება კულტურათაშორის განსხვავებას რეგიონებს შორის. საერთო ტენდენცია შემდეგნაირია: რაც მეტია განსხვავება კულტურებს შორის მით მეტია წინააღმდეგობა, მაგრამ ზოგიერთ შემთხვევაში ეს დამოკიდებულება შეიძლება გამოხატავდეს საწინააღმდეგო სურათს მაგ: ბოლო პერიოდში იმატა მოთხოვნა და ინტერესმა ეგზოტიკური ქვეყნების მიმართ.

რაც შეეხება სეზონურ ეფექტს იგი დამოკიდებულია ტურისტული სახეობების სეზონურ გააქტიურებასთან. მაგალითისათად სათხილამურო კურორტს დამსვენებლების პიკი ექნება ზამთრის თვეებში და ა. შ.

ტურისტულ მომსახურებაზე მოთხოვნის ზრდას, მის სტრუქტურასა და დინამიკას განსაზღვრავს შემდეგი ფაქტორები:

- ტურისტული პროდუქტის მყიდველთა რაოდენობა;
- ტურისტული პროდუქტის მყიდველთა შემოსავლები;
- ტურისტული პროდუქტის მყიდველთა მოლოდინი ანუ შემოსავლების მიღების პერსპექტივის შეფასება მომავალში.

იმისათვის, რომ უფრო დეტალურად განვიხილოთ მოთხოვნის ფორმირება ტურიზმის ინდუსტრიაში, საჭიროა განვსაზღვროთ მიწოდებისა და მოთხოვნის ურთიერთდამოკიდებულება ტურისტულ ბაზარზე. მიწოდებატურისტულ ბაზარზე წარმოადგენს ტურისტული პროდუქტის მწარმოებლის იდეალური მზადყოფნას მომსახურების საწარმოებლად და მის წარმოსადგენად ტურისტულ ბაზარზე [7. გვ. 1-1].

ამასთან, ტურისტული პროდუქტის მიწოდება ტურისტული მომსახურების ბაზარზე განპირობებულია რამოდენიმე ფაქტორის არსებობით, კერძოდ:

- ტურისტული პროდუქტის მიწოდებელთა რაოდენობა (განთავსების საშუალებათა, კვების ობიექტების და გასართობი საშუალებების რიცხვი);
- ტურისტული ფირმების რაოდენობა;
- ტურისტული პროდუქტის წარმოების ეფექტურობის დონე;
- სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესი;

- საგადასახადო სისტემა;
- ფასი წარმოების ფაქტორებზე ფასი;
- მოთხოვნის პერსპექტივისა და მომავალი შემოსავლების შეფასება.

ტურისტულ ბაზარზე მინოდების კომპონენტები შეიძლება დაიყოს 4 ჯგუფად:

- ბუნებრივი რესურსები;
- ინფრასტრუქტურა;
- ტურიზმის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა, რომელიც თავისთავში გულისხმობს, ტურიპერატორებს და ტურაგენტებს; განცავების საშუალებებს, სავაჭრო და კვების ობიექტებს, სატრანსპორტო კომპანიები და სხვ.
- სტუმართმასპინძლობის კულტურული რესურსები.

ყოველი ტურისტული რეგიონის ბუნებრივი რესურსები ეს არის გამოყენებადი, ყველა ტურისტისთვის მისაწვდომი რესურსი, რომლის საბაზისო ელემენტებია; ჰაერი და კლიმატი, ასევე ადგილობრივი განსაკუთრებული ტიპოგრაფია, ფლორა, ფაუნა, წყლის რესურსები, ზღვის სანაპიროები, ბუნების ძეგლები. ბუნებრივი რესურსების ხარისხი უნდა იყოს შენარჩუნებული და დაცული რადგან მასზე დიდწილად არის დამოკიდებული მოთხოვნა ტურისტულ მომსახურებაზე.

ინფრასტრუქტურა თავისთავში გულისხმობს მინისქვეშა და მინისზედა მომსახურების სტრუქტურებს, ისეთებს, როგორებიცაა მინისქვეშა გაყვანილობები და საკომუნიკაციო საშუალებები, ასევე გზები, აეროპორტები, პარკირების საშუალებები, რკინიგზა და სხვა. ინფრასტრუქტურის არსებობას და მის განვითარებას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ვინაიდან ის წარმოადგენს მნიშვნელოვან წინაპირობას ტურიზმის განვითარებისათვის.

ტურიზმის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა არის ორგანიზებული ტურიზმის განვითარების უმნიშვნელოვანესი პირობა, ვინაიდან იგი თავისთავში გულისხმობს ყველა იმ აუცილებელი პირობის და მომსახურების კომპლექსის მინოდებას ტურისტებისთვის. მომსახურების კომპლექსში იგულისხმება განთავსება, კვება, ტრანსპორტირება, ექსკურსიები. ეკონომიკურად ტურიზმის მატერიალურ ტექნიკური ბაზა წარმოადგენს ძირითად და საბრუნავ ფონდებს ტურისტული პროდუქტის წარმოების პროცესში.

სტუმართმასპინძლობის კულტურული რესურსები: იდეალურად განვითარებული მატერიალურ ტექნიკური ბაზის არსებობასაც კი ეკარგება აზრი ტურისტისთვის თუ იგი არ გრძნობს თავს სასურველ სტუმრად. სტუმართმასპინძლობის კულტურული რესურსების განვითარებას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს. კეთილმეგობრული ურთიერთობის დამყარებას ტურისტებთან და მის პროპაგანდირებას ტურისტულ ზონებში ადგილობრივ მოსახლეობასთან ასევე გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს რადგან კომპლექსში ჩამოთვლილ ფაქტორებთან ეს უკანასკნელიც გახლავთ ტურისტულ მომსახურებაზე მოთხოვნის ფორმირების უმნიშვნელოვანესი წინაპირობა [7. გვ. 1-1].

ეკონომიკური მაჩვენებლები ტურისტული ინდუსტრიის და კონკრეტულად ტურისტულ პროდუქციაზე

მოთხოვნის მიმართ იდენტურია ეკონომიკის სხვა დარგების ბაზრებზე არსებული მოთხოვნისა. მოსაზრება იმის შესახებ, რომ ფასების ზრდასთან ერთად მოთხოვნა მცირდება და პირიქით ვრცელდება ტურისტული მომსახურების მიმართაც.

ტურიზმის განვითარების ხელშეწყობა სისტემური ხასიათისაა არსებითად დამოკიდებულია, როგორც ეკონომიკურ ასევე პოლიტიკური ფაქტორების გამოყენების ფორმაზე, ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების თვისებებზე. მისი როგორც ეკონომიკური სექტორის განვითარება დიდწილად დამოკიდებული შემდეგ ფაქტორებზე:

- ქვეყნის გეოგრაფიული მდებარეობა (ტურისტული პოტენციალი);
- ქვეყნის ისტორიულ კულტურული მემკვიდრეობა;
- ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური მდგარდობა;
- ქვეყნის პოლიტიკური სტაბილურობა;
- ქვეყნის გამორჩეული ტრადიციები;
- ქვეყნის დამოკიდებულება ხელი შეუწყოს ტურიზმის განვითარებას.

ქვეყნის გეოგრაფიული მდებარეობა (ტურისტული პოტენციალი)-თავისთავად გულისხმობს ქვეყნის ხელსაყრელ გეოგრაფიულ განლაგებას, იმას თუ რომელ გეოგრაფიულ სარტყელშია ქვეყანა, ხასიათდება თუ არა სეზონურობით, აქვს თუ არა განსვავებული რელიეფი, როგორია ფლორა ფაუნა და სხვა ფაქტორები, ყოველივე აღნიშნულიდან გამომდინარეობს ქვეყნის ტურისტული პოტენციალის განსაზღვრა და განვითარების პერსპექტივების განხილვა რასაც შესაბამისად მოყვება ტურიზმის როგორც დარგის განვითარება და მისი პოპულარიზაცია.

ქვეყნის ისტორიულ კულტურული მემკვიდრეობა- შესაბამისად გულისხმობს ქვეყნის შიგნით არსებული ისტორიული თუ კულტურული ძეგლების არსებობას, მათი სიძველის თუ გრანდიოზულობის შეფასებას, ასევე თანამედროვე კულტურული ნიმუშების არსებობას, რომელთა ნახვა და შეთავაზებაც საინტერესო იქნებოდა პოტენციური ტურისტებისათვის.

ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური მდგარდობა- მისი გათვალისწინება ყველაზე მნიშვნელოვანია, ვინაიდან იგი იძლევა სრულ სურათს ქვეყნის განვითარებაზე. სახელმწიფოს სოციალურ ეკონომიკური ანალიზით შესაძლებელია განვსაზღვროთ ის თუ განვითარების რა ეტაპზე დგას ქვეყანა, როგორია სოციალური ფონი, როგორია ქვეყნის მწარმოებლურობა, ვინაიდან ამ უკანასკნელზე დიდ წილად არის დამოკიდებული ტურიზმის განვითარება.

ქვეყნის პოლიტიკური სტაბილურობა- უმნიშვნელოვანესია იმის განსაზღვრა თუ როგორია პოლიტიკური მდგომარეობა სახელმწიფოში, არის თუ არა ავტონომიური რესპუბლიკები ან სადავო ტერიტორიები ვინაიდან პოლიტიკურ არასტაბილურობაზე ტურიზმი ყველაზე მეტად რეაგირებს.

ქვეყნის გამორჩეული ტრადიციები- ცალკე აღნიშვნის ღირსია ის განსხვავებული და უნიკალური ტრადიციები, რომლებიც ქვეყანას გააჩნია. რომელთა არსებობასაც ამ ქვეყნის ხალხისთვის სასიცოცხლო მნიშვნელობა აქვს და მისი დაცვა სავალდებულოა

ყველასთვის. ასეთი ტრადიციების არსებობა საინტერესოა ტურიზმის განვითარებისათვის, ვინაიდან ერთის მხრივ შეიძლება ტრადიციებმა ჩარჩოში მოაქციოს ტურისტული ჯგუფების გადაადგილებები ხოლო მეორეს მხრივ ამით შეიძლება უფრო მიმზიდველი გახდეს ამ კონკრეტული ქვეყნის მონახულება.

ქვეყნის დამოკიდებულება ხელი შეუწყოს ტურიზმის განვითარებას-დიდი მნიშვნელობა აქვს ქვეყნის მიერ გატარებულ სწორ პოლიტიკას ტურიზმის განვითარების მხარდასაჭერად, ვინაიდან რაც არუნდა ხელსაყრელი გეოგრაფია და სოციალურ-ეკონომიკური გარემო იყოს ქვეყანაში თუ სახელმწიფო მზად არ არის გაატაროს რიგი ღონისძიებებისა რომლების მიმართული იქნება დარგის განვითარებისაკენ, ნებისმიერი სხვა რესურსის არსებობას უბრალოდ აზრი ეკარგება.

ტურიზმის განვითარების ისტორიული მიმოხილვისა და დღევანდელი მდგომარეობის ანალიზისას, მკაფიოდ გამოიკვეთა ტურიზმის განვითარების დადებითი ტენდენცია, რაზეც მეტყველებს მსოფლიო ტურისტული ორგანიზაციის (UNWTO) მიხედვით 2014-2015 წლის პირველი დეკადის მონაცემები, სადაც 4% -იანი ზრდა ფიქსირდება. ნიშანდობლივია ტურისტული მომსახურეობის მიმართ ინტერესი და მოთხოვნა აღნიშნულ მომსახურეობაზე [2. გვ. 1-1]

აღსანიშნავი და მისასალმებელია ის ფაქტი, რომ დარგი აქტიურად ვითარდება და შესაბამისად ინტერესიც დიდია. ტურიზმის, როგორც დარგის მიმართ მზარდი მოთხოვნის ფორმირების ანალიზისას ორიოდე სიტყვით უნდა აღინიშნოს სამეცნიერო-ტექნოლოგიური რევოლუციისა და მისი გავლენის შესახებ სამყაროს განვითარებაზე. აუცილებელია იმის გააზრება თუ რა მოთხოვნები აქვს თანამედროვე ადამიანს. დავინწყით იქედან, რომ ეტლითა და ნავით გადაადგილებიდან თვითმფრინავამდე ადამიანს სულ უფრო გაუღრმავდა მისწრაფება იმისა, რომ რაც შეიძლება დიდი მანძილი დაიფაროს რაც შეიძლება მცირე დროში, თანამედროვე ადამიანმა ამას უკვე მიაღწია, ასევე მტრედების და საფოსტო გზავნილების ეპოქა შეცვალა ელექტრონულმა წერილებმა და მობილურმა კავშირგაბმულობამ, რამაც ინფორმაციის ნუთებასა და ნამებში გავრცელების საშუალება მოგვცა, ინტერნეტ სერვისი ეს არის გლობალური მოვლენა, რომელმაც თითქმის მთელი მსოფლიო მოიცვა, 2013 წლისათვის მსოფლიოს მოსახლეობის 2,5 მილიარდამდე ადამიანი იყენებს ამ სერვისს. გარდა ამ თვალსაჩინო და დიადი მოვლენებისა, არსებობს შედარებით მცირე ზეგავლენებისა, რომლებიც ასევე უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებენ თანამედროვე ადამიანის მოთხოვნის ფორმირებაზე. მნიშვნელოვანი აქცენტები იქონია ადამიანის ტურისტული მოთხოვნის ფორმირებაზე ისეთმა მოვლენებმა, როგორიცაა მოდა, მუსიკა, თეატრი, სპორტი და სხვა. ვინაიდან თანამედროვე პირობებში შეიცვალა მიდგომები და მოთხოვნები თითოეული ამ მიმართულების მიმართ. რამაც რატემაუნდა შეცვალა სურათი ტურიზმით დაინტერესებულთათვისაც ვინაიდან საჭირო გახდა ახალი ტურისტული პროგრამები, რომლებიც უფრო მძაფრი შეგრძნებების და შთაბეჭდილებების გამო-მუშავებაზე იქნებოდა ორიენტირებული [2. გვ. 1-5].

ზემო აღნიშნულიდან გამომდინარე შეგვიძლია

ვთქვათ, რომ მოთხოვნას ტურისტულ პროდუქციაზე განსაზღვრავს შემდეგი ფაქტორები:

- ქვეყნის მოსახლეობის ინტერესის ზრდა სხვა ქვეყნების მოსახლეობის ცხოვრების წესის გაცნობის მიმართ;
- უკვე არსებული ტრადიციული მარშრუტების მიმართ ინტერესის კარგვა;
- კონკურენციის ზრდა;
- მოგზაურობისა და დასვენების ჰარმონიული შეთავსება, რომელსაც შეუძლია ყველაზე მომთხოვნი და პრეტენზიული ტურისტების ინტერესების დაკმაყოფილება;
- ტექნოლოგიური რევოლუცია;
- ინოვაციის ეკონომიკიდან მოთხოვნის ეკონომიკაზე გადასვლა.

ინოვაციების დანერგვამ მოთხოვნა ტურისტულ მომსახურეობაზე კიდევ უფრო მზარდი გახადა. მსოფლიო ტურისტული ორგანიზაციის კვლევის თანახმად, ტურისტულმა გადაადგილებებმა მსოფლიო მასშტაბით საგრძნობლად იმატადა მატების ტემპი შეინიშნება ყოველწლიურად. მაგალითად თუ შევადარებთ 2014 წლის პირველი დეკადის მონაცემებს 2015 წლის ანალოგიური პერიოდის მონაცემებთან ვნახავთ, რომ 2015 წლისათვის რეგისტრირებული ტურისტული გადაადგილებების რიცხვმა 538 მილიონი შეადგინა. რაც წინა წელთან შედარებით 4%-ით არის გაზრდილი. მსოფლიო ტურისტულმა ორგანიზაციამ კვლევების საფუძველზე შეიმუშავა პროგნოზი, რომელიც იმისათვის, რომ უფრო რეალისტური იყოს დიდწილად ეყრდნობა წარსული გამოცდილების შედეგებს, ვტო-ს პროგნოზები დაყოფილია ციკლებად და იგი ათ-ათ წლიან პერიოდს მოიცავს. ორგანიზაციამ კვლევები 1990 წლიდან დაიწყო და და დღეისათვის წარმოგვიდგენს პროგნოზს 2030 წლისათვის. მონაცემები ძალიან დამაიმედებელია მათთვის ვინც ჩართულია ტურისტულ ბიზნესში და მათთვისაც ვინ აქტიურად იყენებს აღნიშნულ სერვისს. მონაცემების მიხედვით 2010-2030 წლები-სათვის ტურისტული გადაადგილებების რაოდენობა საშუალოდ 3,3%-ით გაიზრდება. აბსოლუტურ ციფრობრივ შეფასებებში, შემოსავლები ტურისტული გადაადგილებებიდან 2010 წლისთვის საშუალოდ 43 მლნ შეადგენდა წლიურად, ხოლო ეს ციფრი 2020 წლისათვის სავარაუდოდ 1,4 მლრდ-მდე გაიზრდება, ხოლო 2030 წლისთვის იგი 1,8 მლრდ გახდება [2. გვ. 1-3]

მაშასადამე ტურიზმი არის დარგი, რომელშიც ჩართულია განვითარებული მსოფლიოს დიდი ნაწილი, ესარის სერვისის ის ფორმა, რომელიც უზრუნველყოფს ადამიანის მოთხოვნების დაკმაყოფილებას მრავალი მიმართულებით, ესენია:

- დასვენება;
- გართობა;
- გაჯანსაღება;
- მატერიალურ-კულტურული ძეგლების მონახულება და სხვა.

როგორც უკვე ავლინებთ, ტურიზმის განვითარება წარმოადგენს მძლავრ ინსტრუმენტს ქვეყნის შესახებ ინფორმაციის გავრცელების. აყალიბებს ღირებულებებს და ხელს უწყობს ქვეყნის ღირსშესანიშნაობების და მიმზიდველი ტურისტული პროდუქტის

პოპულარიზაციას მსოფლიო მასშტაბით. გარდა ამისა ტურიზმმა ბოლო პერიოდში უფრო მასობრივი ხასიათი მიიღო, იგი ადამიანთა ცხოვრების განუყოფელ ნაწილად იქცა, ადამიანთა დიდი ნაწილი გადაადგილდება და მოგზაურობს სხვადასხვა მიზნებით, დასვენებისა თუ ბიზნეს ინტერესების გამო.

ტურიზმი, როგორც საქმიანობა, რომელიც ვრცელდება ქვეყნის კულტურულ და ბუნებრივ მემკვი-

დროებაზე ასევე ტრადიციებსა და ქვეყნის თანამედროვე კულტურაზე ხელს უწყობს ქვეყნის მდგრად ეკონომიკურ განვითარებას ამრიგად ტურიზმი, როგორც დარგი გახლავთ რთული ინტერდისციპლინარული კომპლექსი, რომელიც მოითხოვს რთულ და სისტემურ მიდგომას ისეთი საკითხების მიმართ როგორცაა მრეწველობის სხვადასხვა დარგების განვითარება როგორც ქვეყნის შიგნით ასევე მის გარეთ.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Keller Peter Chairman of the OECD Tourism Committee „CONCLUSIONS OF THE CONFERENCE ON INNOVATION AND GROWTH IN TOURISM”2004
2. WorldTourizmOrganization „UNWTO“ www.unwto.org
3. Новиков В.С. „Инновации в туризме”2007-2008
4. Клейменов А.М., Сергеев Б.И. „Культура народов Причерноморья” - 2004. - №52, Т.2. - С.62-66., „Инновационные процессы в развитии туризма”
5. „Туристический Спрос и Предложение” <http://www.kmvline.ru/lib/turizm/45.php>
6. Маркетинг в гостеприимстве „ Туристский спрос, его особенности и прогнозирование” http://paradeofhotels.ru/studvesti/marketing/marketing_113.html
7. Н Кудла „Маркетинг туристических услуг - Особенности туристического спроса” http://uchebnikionline.com/turizm/marketing_turistichnih_poslug_-_kudla_nye/osoblivosti_turistichnogo_popitu.htm
8. საქართველოს კანონი „ტურიზმისა და კურორტების შესახებ” თავი მე-3 ზოგადი დებულებები http://www.economy.ge/uploads/kanonmdebloba/turizmi/turizmis_kanoni.pdf

რეზიუმე

ტურისტულ პროდუქტზე მოთხოვნის ფორმირების ევოლუცია

ტურიზმი 21 საუკუნის ერთ-ერთ ყველაზე სწრაფად განვითარებად დარგებს მიეკუთვნება. მისი, როგორც ორგანიზებული სახით ჩამოყალიბება მე 19 საუკუნის 90 იანი წლებით თარიღდება თუმცა მისი განვითარების ტემპები იმდენად სწრაფია რომ დღეისათვის ტურიზმი აღიარებულია, როგორც მსოფლიო მოვლენა და ეკონომიკის ყველაზე პროგრესირებადი დარგი.

ინოვაციების დანერგვამ მოთხოვნა ტურისტულ მომსახურებაზე კიდევ უფრო მზარდი გახადა, რამაც შედეგად მოგვცა ის, რომ მსოფლიო ტურისტული ორგანიზაციის კვლევის თანახმად, ტურისტულმა გადაადგილებებმა მსოფლიო მასშტაბით საგრძნობლად იმატა, და მატების ტემპი შეინიშნება ყოველწლიურად. აბსოლუტურ ციფრობრივ შეფასებებში, შემოსავლები ტურისტული გადაადგილებებიდან 2010 წლისთვის საშუალოდ 43 მლნ შეადგენდა წლიურად, ხოლო ეს ციფრი 2020 წლისათვის სავარაუდოდ 1,4 მლრდ-მდე გაიზრდება, ხოლო 2030 წლისთვის იგი 1,8 მლრდ გახდება.

ტურიზმი, როგორც საქმიანობა, რომელიც ვრცელდება ქვეყნის კულტურულ და ბუნებრივ მემკვიდრეობაზე ასევე ტრადიციებსა და ქვეყნის თანამედროვე კულტურაზე ხელს უწყობს ქვეყნის მდგრად ეკონომიკურ განვითარებას ამრიგად ტურიზმი, როგორც დარგი გახლავთ რთული ინტერდისციპლინარული კომპლექსი, რომელიც მოითხოვს რთულ და სისტემურ მიდგომას ისეთი საკითხების მიმართ, როგორცაა მრეწველობის სხვადასხვა დარგების განვითარება ქვეყნის შიგნით და მის ფარგლებს გარეთ.

SUMMARY

THE FEATURES OF THE DEMAND FOR THE TOURIST PRODUCT

The modern tourism industry is one of the largest high-yield and the most dynamic sectors of the world economy. The main reasons for this is a permanent growing demand for travel and the relatively high level of profitability of the industry. There is a positive trend of growth of tourist movements in the world. Income from tourist traffic in 2010, an average of 43 million per year, while the results for 2020 is expected to increase to 1.4 billion. As well as in 2030 it will be 1.8 billion. Tourism as an activity that extends to the cultural and natural heritage, as well as traditional and modern culture promotes sustainable economic development of the country, so tourism as a complex set of inter-disciplinary, requiring an integrated and systematic approach.

ლარის კურსის ცვლილებაზე მოქმედი ფაქტორები

გიორგი გოგებაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ასოცირებული პროფესორი

სავალუტო კურსის თემა დღევანდელი არსებული ვითარების გამო აქტუალობას არ კარგავს. ამ დროს უმნიშვნელოვანესია თითოეულ ქვეყანას როგორ აქვს დარეგულირებული მსოფლიო მეურნეობაში წარმოებითი ურთიერთობები, მისი ფუნქციონალური როლი იმაში მდგომარეობს, რომ უზრუნველყოს საერთაშორისო ექვივალენტური გაცვლა. რაც საბოლოოდ სავალუტო ურთიერთობებს წარმოადგენს, რომელიც მყარდება სავალუტო ბაზარზე (ყოველდღიური კავშირებით), კერძოს პირებსა, ფირმებსა, ბანკებსა და სხვა სუბიექტებს შორის, საერთაშორისო ანგარიშსწორების, საკრედიტო და სავალუტო ოპერაციების განხორციელების მიზნით.

მე-20-ე საუკუნის ბოლოდროინდელ პერიოდში სავალუტო ურთიერთობებთან დაკავშირებით მრავალი მოსაზრება იყო გამოთქმული მეცნიერ-ეკონომისტების მიერ თითქმის ის გაიგივებულია კაპიტალიზმის ფულად სისტემასთან, სადაც იდენტურია როგორც შიდა ეროვნული, ისე საერთაშორისო ფულადი ურთიერთობები და სხვა.

ბოლოდროინდელ პერიოდში ფართოდაა გავრცელებული აზრი, რომლის მიხედვითაც სავალუტო სისტემა გამოიყოფა დამოუკიდებელ კატეგორიად, ეს კი საფუძველს გვაძლევს განვასხვავოთ ერთმანეთისაგან „სავალუტო პოლიტიკა“, „სავალუტო სისტემა“ და „სავალუტო ურთიერთობა“.

სავალუტო პოლიტიკა - ეს არის იმ ეკონომიკურ ღონისძიებათა ერთობლიობა, რომლებსაც ახორციელებს სახელმწიფო ორგანიზაციები და სახელმწიფო-თაშორისო დანესებულებები, მათ მიერ შემუშავებული მიზნობრივი პროგრამების საფუძველზე.

სავალუტო ურთიერთობანი ეს არის ეკონომიკური ურთიერთობანი, რომლებიც დაკავშირებულია მსოფლიო ფულის ფუნქციონირებასთან და ემსახურება ქვეყნებს შორის საგარეო ვაჭრობას, კაპიტალის გატანას, სესხების გაცემას, ტურიზმს და სხვ.

სავალუტო სისტემა - მსოფლიოს მეურნეობის მიმდინარე საერთაშორისო საგადასახდელო-საანგარიშსწორებო ოპერაციების გამასაშუალებელი საშუალებაა, როგორც ერთიანი მსოფლიო ეკონომიკური სისტემის ორგანული ნაწილი.

საქართველოში დღევანდელი მიმდინარე ეკონომიკური პროცესების ფონზე ლარის კურსი - ფრაზა, რომელსაც ყველა პროფესიის წარმომადგენელი ყველაზე ხშირად ახსენებს, უდავოდ აქტუალურია და გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს ქვეყნის მომავალ ეკონომიკურ განვითარებაზე. სწორედ დღეს, ყველაზე ხშირად, ლარის კურსის ცვლილებების მიზეზებზე და პროგნოზებზეა საუბარი. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ სანამ სიღრმისეულად გავაკეთებთ ანალიზს, ერთ რამეზე ყველა თანხმდება, კერძოდ, ძირითადი მიზეზი ეს არის ქვეყანაში შედარებით მცირე დოლარის შემოდინება, ვიდრე ის ქვეყნიდან გადის. ხოლო საბოლოო კურსის განსაზღვრა ხდება საქართველოს

ეროვნული ბანკის 2009 წლის 22 მაისის № 6 დადგენილების საფუძველზე, სადაც აშშ დოლარის მიმართ ლარის ოფიციალური კურსის გაანგარიშება ხდება ყოველ სამუშაო საბანკო დღეს, წინა სამუშაო საბანკო დღის 16:30 საათიდან გაანგარიშების დღის 16:30 საათამდე პერიოდში, ბლუმბერგის ელექტრონულ სავაჭრო სისტემაში რეგისტრირებული გარიგებების გათვალისწინებით, ბანკთაშორის სავალუტო ბაზარზე დადებული გარიგებების შედეგად. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ აღნიშნული ბაზარი ძალიან მცირე მოცულობისაა და ბანკთაშორის სავალუტო ბაზარზე ამინდს ქმნის 4-5 ბანკი, რომლის მიხედვითაც ბანკების გარიგებების მიხედვით გაანგარიშებული კურსი არის ერთგვარი განმსაზღვრელი მთელი დანარჩენი ეკონომიკისათვის, არადა, ყოველწლიურად სავალუტო ბაზარზე მნიშვნელოვნად მეტი სავალუტო გარიგებები დგება. სწორედ მთლიანი გარიგებების მოცულობით უნდა განისაზღვრებოდეს ლარის კურსი, სადაც თავისთავად გათვალისწინებული იქნება ეროვნული ბანკის ინტერვენციები. აქედან გამომდინარე, ლარის კურსის განმსაზღვრელი უნდა იყოს ბაზარი და ეკონომიკური ურთიერთობები და არამედ ბანკები, რაც უფრო მეტი გარიგების „შედეგი“ იქნება ლარის გაცვლითი კურსი (რომელიც უცხოურ ვალუტაზე მოთხოვნა-მიწოდებას უკავშირდება), მით უფრო ნაკლები იქნება სპეკულაციის რისკი და ლარი დამოკიდებული იქნება მხოლოდ რეალურ ეკონომიკურ მდგომარეობაზე. და არა გარკვეულ მის მცირე ნაწილზე.

საქართველოს ეკონომიკის სტრუქტურა ბოლო 15 წლის მანძილზე არ შეცვლილა. მხედველობაში გვაქვს უცხოური ვალუტის მოზიდვა ექსპორტის და სხვა წყაროების გაზრდის გზით. სავაჭრო ბალანსი რჩება კვლავ დეფიციტური. წლებია საქართველოს გააჩნია უარყოფითი საექსპორტო სალდო, ხოლო ინვესტიციების, სადეპოზიტო გზავნილების, ტურიზმის გრანტების და საერთაშორისო კრედიტებით მიღებული უცხოური ვალუტა, მხოლოდ და მხოლოდ აბათილებს ქვეყნიდან გადინებულ უცხოურ ვალუტას, ანუ რა მოცულობის უცხოური ვალუტა შემოდის იმდენივე გადის ან იმაზე მეტი, რაც თავისთავად უარყოფითად მოქმედებს ლარის კურსის მდგრადობაზე. ლარის კურსის გაუფასურებაზე. რამდენიმე მიზეზი შეიძლება ჩამოვაცალიბოთ, რომელიც ზემოთაღნიშნულ საკითხთან არის დაკავშირებული, მაგრამ დღევანდელი რეალობის გათვალისწინებით ლარის გაუფასურების ერთ-ერთ უმთავრეს მიზეზად შეიძლება ჩაითვალოს უცხოური ვალუტის გადახდა დიდი მოცულობით. რამაც საძირკველი გამოაცალა ლარის კურსის მდგრადობას. ისმის კითხვა, თუ როგორ შეიძლება ლარის კურსის გამყარება. აქ პასუხი ერთია მეტი დოლარი უნდა შემოვიდეს ქვეყანაში ვიდრე გადის. ეს კი შეიძლება განხორციელდეს ორი მიმართულებით: პირველი, ისევ მოზიდული იქნას საგარეო კრედიტები და მეორე ეროვნული ვალუტის გამყარება მოხდეს

ეკონომიკური გზით, რომელიც დღესდღეობით მიუღწევადია ჩვენი ქვეყნისათვის. ცნობილი მეცნიერი და საზოგადო მოღვაწე ნიკო ნიკოლაძე XX საუკუნის დასაწყისში ამბობდა: „ქვეყანა მაშინ იქნება დამოუკიდებელი და თავისუფალი, როდესაც გასაზიდი მეტი ექნება ვიდრე შემოსაზიდი“. აქ ყველაფერია ნათქვამი. დღეისათვის საქართველოს ეკონომიკის გაუმჯობესების და ლარის კურსის გამყარების უალტერნატივო გზა სწორედ ეს არის (მოვიზიდოთ მეტი უცხოური ვალუტა ეკონომიკის ზრდის ხარჯზე) სხვა გზა ჩვენი ქვეყნისთვის მიუღებელია.

ლარის კურსის გამყარების საქმეში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია ეროვნულ ბანკს. ეროვნულმა ბანკმა უნდა გაატაროს შესაბამისი ღონისძიებები, მაგრამ ეს უნდა იყოს დროული და ეფექტური, ის, რომ ეროვნულ ბანკს შეუძლია ერთხელ და საბოლოოდ გადაჭრას ლარის კურსის გაუფასურების პრობლემა. ეს მხოლოდ თანჯაზიის

გარიგების საფუძველზე, საიდანაც გამოითვლება საშუალო შენონილი კურსი. გაცვლითი კურსების შესახებ ინფორმაციის მიღების წყაროს წარმოადგენს „როიტერის“, „ბლუმბერგის“ საინფორმაციო სისტემები და შესაბამისი ქვეყნის ცენტრალური ბანკების ვებგვერდები. დღეისათვის, ქვეყანაში არსებული ვითარების გათვალისწინებით, სასურველი იქნებოდა ეროვნული ბანკის მიერ განსაზღვრული ლარის გაცვლით კურსზე ინფორმაცია შედარებით ხელმისაწვდომი და საჯარო იყოს, რაც თავისთავად გამოიწვევდა დამატებით შეკითხვებს აღნიშნულ საკითხთან მიმართებაში. ლარის კურსის განსაზღვრა ეს არ მიეკუთვნება კომერციულ საიდუმლოს, ის არის ქვეყნისათვის მისი ეკონომიკური შემდგომი განვითარებისათვის ერთ-ერთი უმთავრესი და სასიცოცხლო მნიშვნელობის მაჩვენებელი განსაკუთრებით ჩვენი ქვეყნისათვის, სადაც იმპორტის მაჩვენებელს, რომელიც ძველიდან დღემდე გადინებასთანაა,

განგარიშების ცხრილი

ათ. დოლარი

№	მაჩვენებელი	საბაზისო მონაცემები	უცხოური ვალუტის შემოდინება ფაქტიურად	გადახრა საბაზისო მონაცემები (+/-)	ფაქტორები %-ში		ფაქტორები ერთეულში		ფაქტორები თანხებში	
					შიდა	გარე	შიდა	გარე	შიდა	გარე
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	სადეპოზიტო გზავნილები	100,0	70	-30	-	100	-	1,0	-	30,0
2	ტურიზმიდან შემოსავლები	90,0	80	-10	50	50	0,5	0,5	5,0	5,0
3	ექსპორტი	400,0	350	-50	100	-	1,0	-	50,0	-
4	ინვესტიციები	300,0	250	-50	50	50	0,5	0,5	25,0	25,0
5	საერთაშორისო გრანტები	40,0	30	-10	50	50	0,5	0,5	5,0	5,0
6	საერთაშორისო კრედიტები	70,0	50	-20	50	50	0,5	0,5	10,0	10,0
		1000	830	170			3	3	95	75

შენიშვნა: 1000,0 ათ. დოლარის შემოდინება საბაზისო მონაცემებით, როდესაც კურსი იყო 1 აშშ = 1,70 ლარი

მოამბე, MOAMBE

სფეროს მიეკუთვნება, რადგან ეროვნულ ბანკს გააჩნია მკაცრად ლიმიტირებული სავალუტო რეზერვი, რომელიც მხოლოდ და მხოლოდ ეკონომიკის განვითარების პროცესს შეუწყობს ხელს და ეროვნულ-ვალუტის დროებით გაუფასურებაზე შეიძლება დადებითად იმოქმედოს. ეროვნული ბანკის რეზერვები საკმარისი არ იქნება იმისათვის, რომ საბოლოო გადაჭრათ ეს საკითხი. წარმოვიდგინოთ, რომ ავადმყოფი, რომელიც სანოლზე წევს მას თავთან უდევს ერთი ბოთლი წამალი, რამდენიმეჯერ მოსმის შემდეგ მისი მდგომარეობა გაუმჯობესდა, მაგრამ საბოლოოდ ეს ბოთლი დაიცალა (ანუ მკაცრად ლიმიტირებული რეზერვები ამოიწურა) იმისათვის, რომ ეს პრობლემა მოგვარდეს პასუხი მარტივია. ქვეყანაში უნდა იყოს უცხოური ვალუტის მუდმივი შემოდინება და შედარებით ნაკლების გადინება. ეროვნული ბანკი, როგორც ვიცით, განსაზღვრავს ლარის ოფიციალურ გაცვლით კურსს სავაჭრო სისტემაში გასაანგარიშებელი პერიოდის განმავლობაში ბანკთაშორის დადებულ სპოტ

დაკავშირებული უპირისპირდება და ამ შემთხვევაში ექსპორტის გვერდში უდგას სადეპოზიტო გზავნილები, ტურიზმთან შემოსულები, ინვესტიციები, გრანტები და საერთაშორისო კრედიტები.
 1) ცხრილიდან ჩანს, რომ დოლარის შემოსვლა საბაზისო მონაცემებთან შედარებით შემცირდა 170,0 ათ. აშშ დოლარით. აქედან შიდა ფაქტორის გათვალისწინებით 95,0 ათ. აშშ დოლარი და გარე ფაქტორის გათვალისწინებით 75,0 ათ. აშშ ლარი.
 2) 170,0 ათ. აშშ დოლარის 55,9%-არის 95,0 ათ. აშშ დოლარი (შიდა ფაქტორი).
 3) 170,0 ათ. აშშ დოლარის 44,1%-არის 75,0 ათ. აშშ დოლარი (გარე ფაქტორი).
 4) ლარის გაცვლითი კურსი 1 აშშ დოლართან მიმართებაში დღეს არის 2,36 ლარი.
 5) საბაზისო მონაცემებთან შედარებით ლარი გაუფასურდა 0,66 (2,36-1,70) თეთრი.
 6) 66 თეთრიდან 37 თეთრი არის შიდა ფაქტორის ხვედრითი წილი (66-ის 55,9%-ი).

7) 66 თეთრიდან 29 თეთრი არის გარე ფაქტორების ხვედრითი წილი (66-ის 41%-ი).

8) ე.ი. 37 თეთრი არის შიდა ფაქტორის გავლენის შედეგი.

9) დღევანდელი კურსის მიხედვით 2,36 ლარი - 0,37 ლარი = 1,99 ლარი.

ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით შეიძლება პირობითად მიახლოებით გავიანგარიშოთ ლარის გაცვლითი კურსის მიახლოებითი მაჩვენებელი ქვეყნის საგარეო და საშინაო ფაქტორების მიხედვით (სტატისტიკური მონაცემების გარეშე).

პირობითი გაანგარიშების ცხრილში (იხ. ცხრილი) ასახული მონაცემების საფუძველზე ლარის გაცვლითი კურსი შესაბამისი დროული კომპლექსური ღონისძიებების გატარების შემთხვევაში იქნებოდა 1,99-დან 2,10 ლარამდე.

ასეთი შუალედი პირობითია, რადგან ის მოკლებულია სტატისტიკურ მონაცემებს, თუმცა დეტალური ეკონომიკური ანალიზისა და რეალური მაჩვენებლების მიხედვით ლარის გაცვლითი კურსი მიახლოებითი სიზუსტით ამ შუალედში იქნება.

ლარის კურსის გაუფასურებაზე მნიშვნელოვნად იმოქმედა მოსახლეობაში გარვცელებულმა „პანიკამ“, რის შედეგადაც მოქალაქეების და ბიზნესმენების მიერ ლარის დანაზოგით შესყიდული იქნა უცხოური ვალუტა, რამაც აშშ დოლარზე გაზარდა მოთხოვნა და შესაბამისად გააუფასურა ლარის გაცვლითი კურსი. მიუხედავად იმისა, რომ ეს ეპიზოდურ ხასიათს ატარებდა 2014 წლის ბოლოს, მან მნიშვნელოვნად გააუფასურა ლარის გაცვლითი კურსი.

ამრიგად, ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით აუცილებელია გაიზარდოს პირველ რიგში საექსპორტო პროდუქცია, და შემდგომ შესაბამისად, ინვესტიციები, ტურიზმიდან შემოსავლები და ა.შ. რაც მნიშვნელოვნად გაამყარებს ეროვნული ვალუტის გაცვლით კურსს, რასაც დღეს ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკის მდგრადი განვითარებისათვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს, რაც საბოლოოდ დადებითად იმოქმედებს მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების გაუმჯობესებაზე.

რეზიუმე

ლარის კურსის ცვლილებაზე მოქმედი ფაქტორები

ეროვნული ვალუტის გაცვლითი კურსის გაუფასურების საკითხი დღეისათვის მეტად აქტუალურია, რადგან მის მდგრადობაზე მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული ქვეყნის ეკონომიკური განვითარება, რაც უშუალოდ არის ქვეყნის მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკური დონის განმსაზღვრელი ნაშრომში განხილულია ის ძირითადი მიზეზები, რომლებიც ახდენენ გავლენას ლარის გაცვლით კურსზე და გამახვილებულია ყურადღება იმ აუცილებელ ნაბიჯებზე, რომელიც სასწრაფოდ კომპლექსური ღონისძიებების ქრილში უნდა განხორციელდეს.

ამასთან, დაკავშირებით წარმოდგენილია პირობითი გაანგარიშების ცხრილი, სადაც ასახულია ის ძირითადი შიდა და გარე ფაქტორები, რომლებიც მნიშვნელოვან გავლენას ახდენენ ეროვნული ვალუტის კურსის განსაზღვრაში, რაც რეალური ეკონომიკური მაჩვენებლების და სტატისტიკური მონაცემების გამოყენებისას მნიშვნელოვნად ეფექტური იქნება.

საბოლოოდ ის ჭეშმარიტება, რომ რაც შეიძლება მეტი უცხოური ვალუტა უნდა შემოვიდეს ქვეყანაში ვიდრე გადის, ამაზე ყველას ერთი აზრი აქვს. ქვეყნის ეროვნულ ვალუტაზე მეტი მოთხოვნა უნდა იყოს, ვიდრე სხვა ქვეყნის ვალუტაზე.

The Factors influenced the changing of lari value

Summary

Today it is more actual the depreciation issue of national currency of exchange rate, because on its stability is significantly depend on economic development of the country, which is directly determines socio-economic level of the country. In the work there are reviewed those main reasons, which impact on the exchange rate of GEL and attention is drawn to those essential steps, which urgently must be implemented in the context of the complex activities.

In connection with this optional calculation schedule is represented, where the major internal and external factors are reflected, which have significant influence on the national currency determination of exchange rates, which will be significantly effective and using of real economic indicators and statistical data.

Finally, everyone has the same opinion that as much as possible foreign currency must enter the country rather than go through. It must be more demand on the national currency of the country than on the foreign currencies.

COORDINATION OF PROCESS STANDARTIZATION AND
METHODOLOGY OF STATE REGULATION OF AGRARIAN
SECTOR

Badri Gechbaia

Doctor of Economic, Associate Professor

Vdovenko Nataliia

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor

Introduction. State target program on development of Ukrainian village, approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine from 19.09.2007 № 1158 [1] provides for management reform in the agricultural sector, which should focus on resolving issues of formation of scientific and methodological, institutional, regulatory, technological and legal framework for the establishment of an information security management system that meets modern international standards. That means there should be created a competitive system of governance of Ukrainian agricultural sector, which meets international standards of management as well as WTO requirements and EU guidelines. Write down the general principles of food safety and implement a system of Hazard Analysis Critical Control Point (HACCP) in enterprises and controlling bodies, including the fisheries. Therefore, the strategy of Fisheries development today, in the view of the acknowledged Ukraine's priority of integration into the EU, cannot be implemented beyond the transition to modern international and European standards. Moreover, the key security international standards are recognized as State Standards. It does not require any evidence that successful competition of fisheries enterprises on all types of markets, both domestic and foreign, at a large extent depends on the increasing demand for safe food. Intense competition in the markets foresees the expansion of list of objects of certification that virtually makes it impossible to promote virulent products to the markets. Overcoming of this situation requires a high standardization of production and management.

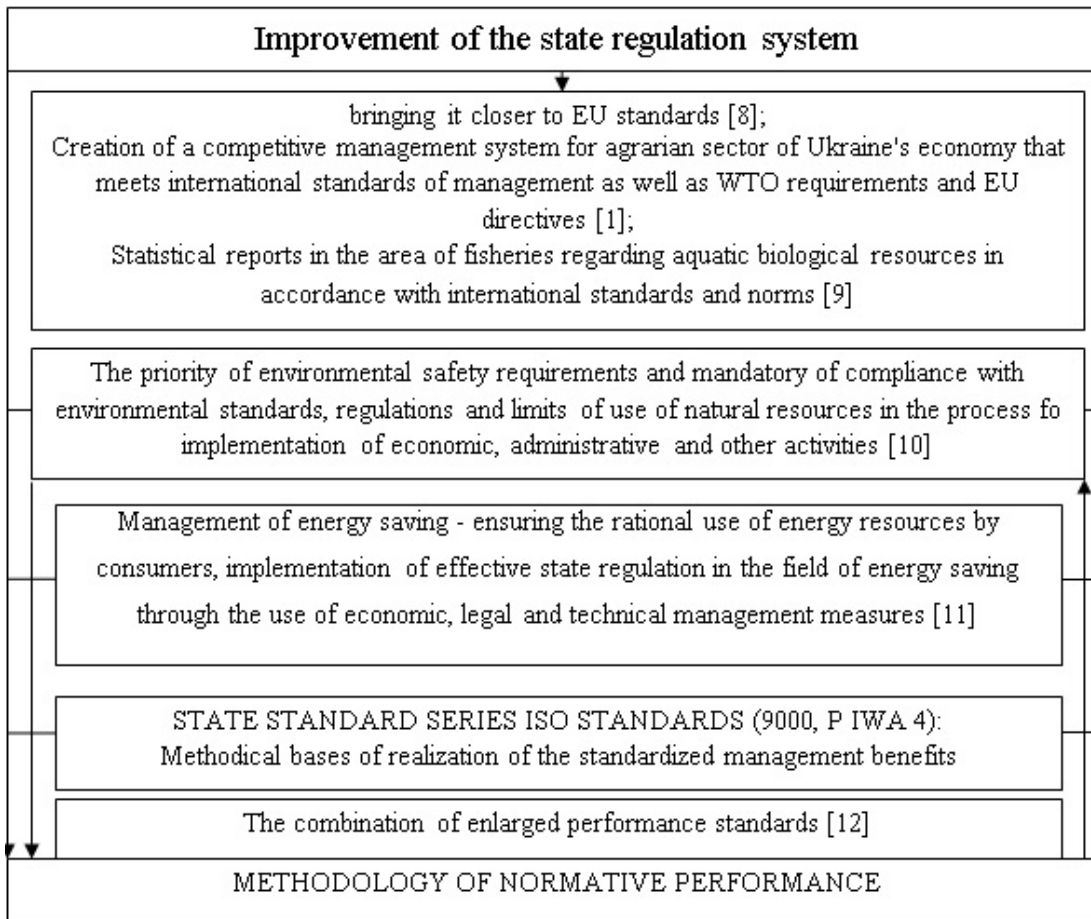
Literature review and the problem statement. Every activity involves conscious and unconscious choice of certain actions from a range of physically possible actions for the subject. As a result of the specific process, the circle of alternative variants begins to narrow, until finally there is the one, which is implemented in practice. However, although the rationality means the complete knowledge and the ability to foresee the consequences of each selected variant of actions, in practice, this knowledge is always fragmentary [2, P. 3, 96]. That is why every manager strives for comprehensive standardization of their decision-making algorithms based on those legal and regulatory restrictions, which apply to this environment and are reflected in the formal-logical (documentary) form. However, in other case the legal consequences of actions of a leader and his subordinates are essentially uncertain. It is necessary to take into account the opinion of R. Ackoff and F. Emery, that any standard provides idealized constructive definition of the concept, if it contains a clear statement of terms and operations, which could be used and which should ideally be used to resolve the issues relating to this concept. However, standards in general can only be idealized in relative terms - relatively the modern state of our knowledge [3, P. 15, 16].

Economic Encyclopedia defines «standard» as: 1) an

official governmental or regulatory and technological document of industry, enterprise, firm, company, which establishes qualitative characteristics, requirements to be met by a certain type of product, goods; 2) sample, the standard to which other similar objects are compared [4]. The Law of Ukraine «On standardization» from 17.05.2001 № 2408-III [5] defines a standard as a document developed by consensus and approved by a certain authorized body, which sets rules for common and repeated use, guidelines or characteristics which are related to activities or their results, including products, processes or services, compliance with which is optional. Ensuring sustainable use of natural resources (including fish), standardization of objects according to their functional purpose, informing consumers about the quality of products, processes and services, support of development and international competitiveness of products and trade is defined as the main target of standardization in Ukraine. Back in 1990, the Conception of transition of Ukrainian SSR to the market economy [6] has orientated the system of governmental control on combination of normative, financial and administrative mechanisms. This indicated combination was immediately orientated on the highest world standards. At the same time, meeting the high world standards appeared difficult enough. The Law of Ukraine «On Conception of the National program of informatization» from 04.02.1998 № 75, marked the slow process of mastering of perspective information technologies, which was complicated by the insufficiency and incompleteness of the system of standards, harmonized with international ones. Coming from practice of economic standardization in the developed countries of the world, further economic development of Ukraine must acquire modern high standardization features.

Research results. The concept of the state target economic development program for fisheries for 2012-2016, approved by the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine from 05.10.2011 № 1003-p, contains measures to enhance international and foreign economic activity, creating conditions for attracting investment and technical assistance. However, it lacks any mentioning of standardization prerequisites for such activities, without which the industry loses any investment attractiveness. Economic Encyclopedia defined norm as the maximum value of material, labor and financial resources used for the production of a unit, execution of work or service units, which are set for certain work conditions and standards - as indicators characterizing the level of use of tools and means of labor, objects of labor, living labor, money etc, their cost per unit area, mass, volume and others [7]. Therefore, the methodology of improving state regulation of agrarian sector and aquaculture has to be coordinated by the standardization of production and management (Fig. 1).

შენიშნა, მოამბე

the manager must focus are: long-term strategy, transformation of management style, simple and reliable statistical process quality certificates, minimization of all costs, continuous system improvement, personnel training, responsibility for the quality, providing links between levels of the hierarchy, breaking barriers between subsystems, methods to reach the goals (not meaningless slogans and appeals), the elimination of arbitrary rules and quantitative objectives, providing opportunities to workers to be proud of the work, motivating the desire to

Fig. 1. Scheme of harmonization of standardization and methodologization processes of the agricultural sector and aquaculture state regulation.

Economic Code of Ukraine from 16.01.2003 № 436-IV [13] in Article 19.3 indicates that the state provides control and supervision of economic activities in the areas of: production and labor safety, fire, environmental, sanitary safety, compliance with standards, regulations and rules, by which are set mandatory requirements for management, consumption and foreign trade, quality and safety of products and services.

In theoretical terms, the problem of the quality level in the system in general, and management quality in particular, were examined by famous thinkers. Aristotle in his time concluded that the change in the number and change in the quality - are not the same, the number is that what can be divided into components, and the quality is a specific abolition of essence, or the condition that is moving and the difference in motion [14, P. 137, 164, 165, 166]. Hegel considers quality as uncertainty of the definite being in relation to being in general, and perfection - as the quality of infinity [15, P. 139, 216]. From the perspective of Karl Marx, the material precondition for reproduction in an enlarged scale is not the change of quantity, but qualitative purpose of data elements of simple reproduction [16, P. 576]. Therefore, ensuring compliance with the characteristics of the object and the subject of regulation of quality requirements becomes an important task of state regulation in the context of transferring them to a state of sustainable growth based on the sectorial investment and innovation development model. In the development of theoretical principles of quality management system were engaged: E. Deming, J. Juran, M. Imai, K. Ishikawa, W. Shuhart [17; 18; 19]. According to E. Deming, the principles on which

receive knowledge, attracting senior management to improve quality, which, of course, is the innovation. However, in general, recognizing the significant contribution of E. Deming and W. Shuhart in the theory of quality management, other scientists point to the need for further improvements [19]. K. Ishikawa says: physics, chemistry and mathematics - are universal disciplines that can be applied equally to all countries, but when it comes to quality control or other discipline, which hosts the concept of «management», there is a big role of human and social factors. So, no matter how successful American and British methods are, they cannot be imported to Japan in the form that they are used in the US or UK. To succeed, you must create Japanese methods to overcome technocratization (monopoly of engineering and technical workers on statistical quality control), which significantly limits the scale of quality management system implementation. In this context, K. Ishikawa recalls J. Juran, who in his time created an atmosphere where quality management began to be perceived as a management tool [20]. In the opinion of J. Juran, the very fact of compliance with the requirements of ISO 9000 does not guarantee the companies occupation of leading positions in the field of quality. Examples of companies that have achieved such positions indicate the number of common points in their activities, including personnel training, high pace of improvements implementation from year to year, involving workers to ensure the quality, which are not embodied in ISO 9000 [21].

Since 2001 in Ukraine ISO 9000 series of standards have been adopted as Governmental standards. ISO 9001 specifies requirements for the quality management system where an organization needs to demonstrate its ability to provide prod-

ucts that are meeting the requirements of customer and applicable regulations, and is committed to improve customer satisfaction. ISO 9004 provides guidelines for the effectiveness and efficiency of the quality management system; ISO 9001 contains recommendations for auditing quality management systems and environmental management systems. It is clear, that eight ascending quality management principles (focus on the customer, leadership, staff involvement, process approach, system approach to management, continual improvement, making decisions based on facts, mutually beneficial relationships with suppliers) relate primarily to production systems. World practice shows that the quality management system (QMS) gained a significant spread in the field of governmental regulation. World experience undeniably proves that the effectiveness of the implementation of any external systems, including quality management system, which is super effective in the country of origin, is achieved in the recipient country only after its careful preparation. Today in Ukraine is adopted State Standard P IWA 4: 2006 «Quality Management Systems. Guidelines for the application of ISO 9001: 2000 in local government entities». The standard is focused, firstly, on control documents, i.e. developing and documentation of methodology and the necessary means of control of the documentary process: avoidance of deliberate usage of outdated documents. Secondly, is focused on the analysis, namely to ensure continuing suitability, adequacy and effectiveness of the quality management system and to assess opportunities for improvement and determination of need for changes, that are inherent in the studied system (Fig. 2).

In addition, efficiency of the quality management system, created by the algorithm of State Standard P IWA 4: 2006 is provided by the following principles: 1) four themes in the inspection system with the anticipation of subtopics disposition installation in the range «red» (high threat), «yellow» (medium level of threat), «green» (no real threat). Institutional development (competence of public servants staff, responsible budget spending, developed and implemented legal framework, efficient financial management, awareness of security issues); sustainable economic development (economic and innovation activity opportunities, development promotion of sectors of agriculture, industry, trade); comprehensive social development (responsibility for risk and vulnerable sectors of the population, health care and education, an acceptable level of assistance for ménage); sustainable environmental development (monitoring of environmental responsibility for cleaning and waste disposal, protection of key natural resources, and the effectiveness of the land-water use, soil protection); 2) recognition of the quality management system as a part of the governance system, which is usually aimed at achieving results according to the quality objectives and the needs, expectations or requirements of stakeholders; 3) quality policy: compliance with the purpose; continuous improvement of the results; establishment and revision of accepted objectives; prevalence and clarity; analysis of the object in the aspect of suitability; 4) planning: setting goals, including aimed at product requirements for departments and levels of organization (measurability of objectives and the coherence with the policy).

ამასბე, მოამბე

According to the State Standard P IWA 4: 2006 management entity should provide methodologies development of the strategic plan for the facility, which is subordinate to it.

Therefore, the strategy of Fisheries development today, in the view of the acknowledged Ukraine's priority of integration into the EU, cannot be implemented beyond the transition to modern international and European standards. Moreover, the key security international standards are recognized as State Standards. It does not require any evidence that successful competition of fisheries enterprises on all types of markets, both domestic and foreign, at a large extent depends on the increasing demand for safe food. Intense competition in the markets foresees the expansion of list of objects of certification that virtually makes it impossible to promote virulent products to the markets. Overcoming of this situation requires a high standardization of production and management.

Conclusions. Therefore, in methodological terms, application of State Standard ISO 22000 allows agricultural and aquaculture enterprises, firstly, to plan, practically implement and use, maintain and to upgrade safety management system of its own products; secondly, to demonstrate

Fig. 2.8. Scheme of standardized quality management system organization concerning the production and management subsystems.

... (text continues from previous block)

their compliance with the current safety requirements; thirdly, to identify and evaluate customer requirements; fourthly, to effectively inform about the safety problems of manufactured products, suppliers, customers and relevant stakeholders; fifthly, to ensure compliance of its own organization

with stated policy towards product safety, respectively demonstrating such compliance to stakeholders; sixthly, to seek certification of its own safety management system of certain products.

Литературные источники:

1. On approval of the State Target Program of Ukrainian village until 2015, Cabinet of Ministers of Ukraine from 19.09.2007 № 1158 // Official Bulletin of Ukraine. - 2007. - № 73. - P. 7.
2. Simon G. Administrative Behavior: A Study of decision making in organizations that perform administrative functions / G. Simon: Per. from English. - K: Artek, 2001. - 392 p.
3. Ackoff R. Planning the future corporation / R. Ackoff: Per. with English. - Moscow: Progress, 1985. - 327 p.
4. Economic Encyclopedia: in 3 vol. / Ed. S. Mocherny. - K: Academy, 2002. - Vol 3. - 952 p.
5. On Standardization Law of Ukraine from 17.05.2001 № 2408-III (as amended in accordance with the Laws of 01.12.2005 № 3164-IV, of 01.06.2010 № 2289-VI, from 16.10.2012 № 5463-VI) // official Bulletin of Ukraine. - 2001. - № 24. - P. 15.
6. The concept of the Ukrainian SSR transition to a market economy from 01/11/1990 // Supreme Council of the USSR. - 1990. - № 48. - P. 632.
7. Economic Encyclopedia: in 3 vol. / Ed. S. Mocherny. - K: Academy, 2001. - T. 2. - 848 p.
8. Key Information Society Development in Ukraine for 2007-2015: Law of Ukraine of 09.01.2007 № 537-V // Supreme Council of Ukraine. - 2007. - № 12. - P. 511.
9. Regulation on State Agency for Fisheries of Ukraine, President of Ukraine Decree of 16.04.2011 № 484/2011 // Official Bulletin of Ukraine. - 2011. - № 31. - P. 1324.
10. On environmental protection: the Law of Ukraine of 25.06.1991 № 1264-XII // Supreme Council of Ukraine. - 1991. - № 41. - P. 546.
11. Bridge G. Agribusiness: state regulation: Monograph / G. Bridge. - X: Basis, 2002. - 300 p.
12. Vitvitsky V. Bases of Formation of the agricultural production in Ukraine / V. Vitvitsky. - K.: Ukhropromproduktivnist, 2006. - 334 p.
13. Economic Code of Ukraine of 16.01.2003 № 436-IV // Supreme Council of Ukraine. - 2003. - № 18, № 19-20, № 21-22. - P. 144.
14. Aristotle. Metaphysics. / Aristotle. Vol. 4. T. 1. - Moscow: Thought, 1976. - P. 63-368.
15. Hegel G. Science of logic. In 3 volumes / G. Hegel: Per. s Nam. - Moscow: Thought, 1970. - Vol 1 - 501 p.
16. Marx K. Capital / Marx, F. Engels. - Moscow: Hospolytyzdat, 1961. - T. 2. - 580 p.
17. Demyh E. Exit in crisis / E. Demyh: Per. with English. - Tver: Alba, 1994. - 257 p.
18. Imai Kaizen: The Key for Success Japanese companies / M. Imai: Per. with English. - Moscow: Alpina Business Books, 2004. - 346 p.
19. Cornfields Dr. GR space Demyha / GR cornfields. - Moscow: МНУЭТ (ТУ), 1996. - P. 23-25.
20. Ishikawa K. Yaponskye quality control methods / Ishikawa K: Per. with English. - Moscow: Economics, 1988. - 263 p.
21. Lap V. Dr. John. Juran criticize standard ISO 9000 series / V. Lap Standard and quality. - 1999. - № 11. - P. 34-38.

COORDINATION OF PROCESS STANDARTIZATION AND METHODOLOGY OF STATE REGULATION OF AGRARIAN SECTOR

Abstract

This paper is an attempt to realize the potential of system methodology with simultaneous shifts in standardization processes. On this basis will be consistent with the strategy for socio-economic development of Ukraine and its regions and industries, as well as appropriate programs of socio-economic development with regard to the requirements of the investment-innovative model of development of the domestic economy as a whole and its individual units. On these principles it will be possible to achieve close forward and backward linkages between the subjects of fisheries, aquaculture and the system of state regulation of economy

რეზიუმე

აგრარული სექტორის სახელმწიფო რეგულირების სტანდარტიზაციისა და მეთოდოლოგიის პროცესების კოორდინირება

სტატიაში ყურადღება აქცენტირებულია იმაზე, რომ ბუნებრივი რესურსების რაციონალური გამოყენების უზრუნველყოფა, სტანდარტიზაციის ობიექტების შესაბამისობა მათი ფუნქციური დანიშნულებისადმი, მომხმარებელთა ინფორმირება პროდუქციის, პროცესებისა და მომსახურების ხარისხის შესახებ, აგრარული პროდუქციის განვითარებისა და საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობის, ვაჭრობის მხარდაჭერა წარმოადგენს სტანდარტიზაციის ძირითად მიზანს.

კვლევებმა საშუალება მოგვცეს, გამოგვეჩანა დასკვნა, რომ, მსოფლიოს განვითარებული ქვეყნების ეკონომიკის სტანდარტიზაციის პრაქტიკიდან გამომდინარე, უკრაინისა და საქართველოს შემდგომმა ეკონომიკურმა განვითარებამ უნდა შეიძინოს მაღალი სტანდარტიზაციული თავისებურებები. დასაბუთებულია, რომ სტანდარტიზაციის ასპექტები აღინიშნება ეკონომიკური საქმიანობის პრაქტიკულად ყველა სფეროში. ჩატარებულია კომპლექსური კვლევა და განზოგადებულია გამოკვლევების შედეგები ეკონომიკის აგრარულ სექტორში მართვის სისტემის თაობაზე, რომელიც კონცენტრირებულია მართვის საინფორმაციო უზრუნველყოფის სისტემის შესაქმნელად მეცნიერულ-მეთოდური, ინსტიტუციონალური, ნორმატიულ-ტექნოლოგიური და სამართლებრივი ბაზის ფორმირების საკითხების გადაჭრაზე, რაც შეესაბამება თანამედროვე საერთაშორისო სტანდარტებს. შემოთავაზებულია ეკონომიკის სამამულო აგრარული სექტორის მართვის კონკურენტუნარიანი სისტემის შექმნა, რაც შეესაბამება როგორც მენეჯმენტის საერთაშორისო სტანდარტებს, ისე მსო-ს მოთხოვნებსა და ევროკავშირის დირექტივებს.

მთაბე, MOAMBE

უცხოური ინვესტიციების მსოფლიო ბაზარი და საქართველო

ნინო სამჭკუაშვილი -

ეკონომიკის დოქტორი, საქართველოს ეროვნული უნივერსიტეტის (სეუ) ასოცირებული პროფესორი

მოამბე, MOAMBE

მსოფლიო ეკონომიკის აღდგენა და განვითარების ტემპის ზრდა მიმდინარეობს იმაზე ნელა, ვიდრე იყო მოსალოდნელი. დედამიწის სხვადასხვა რეგიონში ეკონომიკურ არასტაბილურობას და პოლიტიკურ განუსაზღვრელობას მივყავართ იმ სიტუაციამდე, რომ ეკონომიკური მაჩვენებლები ვერადავრ დაუბრუნდა კრიზისამდე არსებულ დონეს.

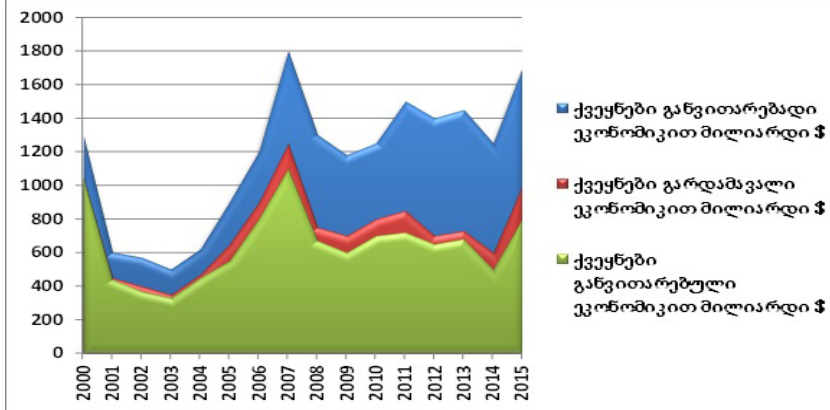
ნებისმიერი სახელმწიფოს ეკონომიკისათვის ძალიან მნიშვნელოვანია უცხოური ინვესტიციების როლი, რომელიც თავისი მნიშვნელობით აღემატება შიდა ინვესტიციებს. ეს განპირობებულია იმით, რომ უცხოური ინვესტიციები შემოდის არა მხოლოდ კაპიტალის, არამედ შესაძლოა წარმოდგენილი იქნას თანამედროვე ტექნოლოგიების, მართვის ახალი მეთოდების და მაღალკვალიფიციური სპეციალისტების სახით. მაგრამ მათი მოზიდვისათვის აუცილებელია არსებობდეს კარგად გააზრებული სახელმწიფო საინვესტიციო პოლიტიკა. რომელმაც უცხოური ინვესტიციებისათვის უნდა უზრუნველყოს ბიზნესის წარმართვის პოლიტიკური და ეკონომიკური სტაბილურობა, ასევე შექმნას ხელსაყრელი საგადასახადო კლიმატი.

ამ მოხსენებაში მოყვანილი მონაცემების მიხედვით მსოფლიოში ინვესტიციების მოცულობა 2015 წელს გაიზარდა 36%-ით და შეადგინა 1,7 ტრილიონი აშშ დოლარი - რაც წარმოადგენს ყველაზე მაღალ მაჩვენებელს 2007 წლის შემდეგ. ჩთ-ის აზრით საინვესტიციო აქტივობის ასეთი ზრდა განპირობებული იყო უფრო კომპანიების ტრანსსასაზღვრო შერწყმითა და შთანთქმით, ე.ი. აქ იგულისხმება არა სანარმოო აქტივების, არამედ ფინანსური რესურსების მოძრაობა [1].

ამასთან მნიშვნელოვნად შეიცვალა მისი სტრუქტურა, ამჟამად უცხოური ინვესტიციების მიმღებები გახდნენ განვითარებული ქვეყნები. ნამატმა 2015 წლის განმავლობაში შეადგინა 90%. ევროკავშირის ქვეყნებსა და აშშ-ში ინვესტიციები

გაიზარდა 4-ჯერ ისტორიულად ყველაზე დაბალი 2014 წლის შემდეგ. რაშიც გადამწყვეტი როლი ითამაშა აქტიურმა საგარეო პოლიტიკამ, დოლარის კურსის ზრდამ სხვა ვალუტებთან შედარებით და ნავთობზე ფასების კლებამ, რამაც გახადა ისინი უფრო მიმზიდველი, ვიდრე განვითარებადი ქვეყნები.

როგორც 2-ე დიაგრამიდან ჩანს ინვესტიციების მოცულობამ, რომელიც შევიდა აშშ-ში, წლის განმავლობაში შეადგინა 384 მილიარდი დოლარი. რამაც საშუალება მისცა მას მოზიდული ინვესტიციების მოცულობის მიხედვით გადასულიყო პირველ ადგილზე მსოფლიოს მასშტაბით. ჰონკონგსა და ჩინეთში ინვესტიციებმა შეადგინეს შესაბამისად 163 და 136 მილიარდი დოლარი. სწორედ ამ ქვეყნებისათვის უპირატესად დამახასიათებელი იყო საერთაშორისო კორპორაციების რეორგანიზაცია, რომელიც დაკავშირებულია ფინანსური სახსრების გადაადგილებასთან, ასევე მრავალმილიარდიანი გარიგებები, რომლებიც პრაქტიკულად არ არიან დაკავშირებულნი რეალური სახსრების მოძრაობასთან.

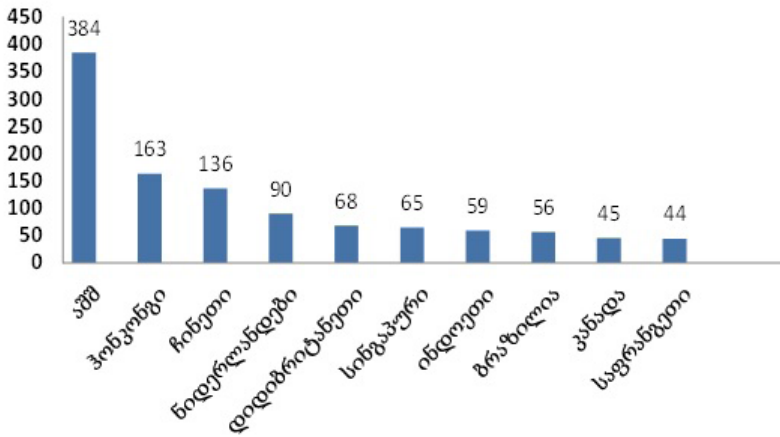
დიაგრამა 1. ინვესტიციების მთლიანი მოცულობა მსოფლიოში ქვეყნების ჯგუფების მიხედვით 2000-2015 წლებში (მილიარდ აშშ \$) შენიშვნა: დიაგრამა აგებულია ჩვენს მიერ UNCTAD-ის 2015 წლის ანგარიშის მონაცემებზე დაყრდნობით [1]

ყველა სახის უცხოურ ინვესტიციას შორის სწორედ პირდაპირი უცხოური ინვესტიცია წარმოადგენს ეკონომიკის გლობალიზაციისა და თანამედროვე მსოფლიო ეკონომიკის განვითარების ერთ-ერთ ძირითად ფაქტორს. ყოველწლიურად მათი ნაკადები და მოცულობები, როგორც განვითარებული ასევე განვითარებადი ქვეყნების ეკონომიკებში იზრდება. ამას ადასტურებს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ვაჭრობისა და განვითარების კონფერენციის (ჩთ) მონაცემები, რომელიც გამოქვეყნდა ყოველწლიურ მოხსენებაში: მსოფლიო ინვესტიციები 2015 წელს [1].

ევროკავშირის ქვეყნებში ინვესტიციების საერთო მოცულობა გაიზარდა 60%-ზე მეტად და სამი წელი ჩავარდნის შემდეგ შეადგინა 426 მილიარდი დოლარი. ინვესტიციებმა ნიდერლანდებში შეადგინეს 90 მილიარდი დოლარი (+146%), დიდბრიტანეთში 68 მილიარდი დოლარამდე (+29%). შეინიშნება ინვესტიციების ზრდა საფრანგეთშიც 44 მილიარდ დოლარამდე, რაშიც დიდი როლი ითამაშა შევიცარული კომპანიის აფარგე შ ბე ოლციმ ტდ.-ის შესყიდვამ. მთლიანობაში ექსპერტები აღნიშნავენ, რომ ერთი წლის განმავლობაში შესამჩნევად გაუმჯობესდა ფინანსური და მაკროეკონომიკური მდგომარეობა რეგიონში [3].

აზიის განვითარებად ქვეყნებში ინვესტიციების ნამატმა შეადგინა 15%, ხოლო მოცულობა გაიზარდა

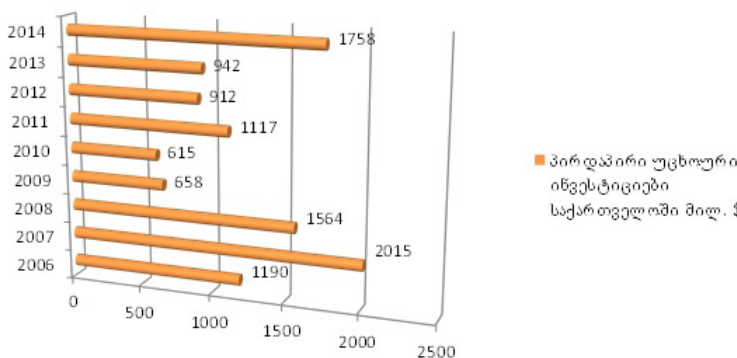
არდა 548 მილიარდ დოლარამდე. რეგიონზე მოდის მსოფლიოში განხორციელებული ინვესტიციების დაახლოებით მესამედი. მაგრამ ზოგიერთ განვითარებად ქვეყანაში მოხდა ინვესტიციების საგრძნობი კლება, რაც განპირობებული იყო, ნავთობზე და სხვა რიგ რესურსებზე ფასების ვარდნით, რამაც გამოიწვია ის, რომ ზოგიერთმა ქვეყანამ დაკარგა საინვესტიციო მიმზიდველობა. მაგალითად ინვესტიციების ნაკადი აფრიკაში შემცირდა 31%-ით და შეადგინა 38 მილიარდი \$. მაგალითად ნიგერიაში ინვესტიციები შემცირდა 27%-ით, სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკაში 74%-ით. ანალოგიური სიტუაცია შეიმჩნევა ლათინური ამერიკის ქვეყნებშიც სადაც მოხდა ინვესტიციების ნაკადის 19%-იანი შემცირება [4].

დიაგრამა 2. ათი ლიდერი ქვეყანა უცხოური ინვესტიციების შემოდინების მხრივ 2015 წელს (მილიარდ \$-ში) შენიშვნა: დიაგრამა აგებულია ჩვენს მიერ UNCTAD-ის 2015 წლის ანგარიშის მონაცემებზე დაყრდნობით [1]

FDI Markets-ის მონაცემების მიხედვით 154 განვითარებადი ქვეყნიდან 97-მა, წინა წელთან შედარებით, განიცადა ახალ პროექტებში კაპიტალდაბანდებების შემცირება. 97-დან 25 ქვეყანაში, რომლებშიც ინვესტიციების შემცირების ტემპი მაღალი იყო, კაპიტალდაბანდებები ახალ პროექტებში დაეცა ნულამდე. 42 ქვეყანაში კი ინვესტიციების მოცულობა წინა წელთან შედარებით 50%-ით შემცირდა [5].

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები საქართველოში მილ. \$

დიაგრამა 2. პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები საქართველოში. შენიშვნა: დიაგრამა აგებულია ჩვენს მიერ საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებზე დაყრდნობით [6]

თუ ვისაუბრებთ კაპიტალის განვითარებადი ქვეყნებიდან გადინების შესახებ, მაშინ თანამედროვე ეტაპზე ინვესტიციების შემცირება აიხსნება განვითარებადი ბაზრებისადმი (მერგინგ მარკეტს) ინტერესის ზუმის შემცირებით, ამიტომ ნებისმიერი, არც ისე ცუდი შედეგიც კი გამოიყურება სუსტად წინა წლებთან შედარებით.

პრაქტიკაში, ზოგიერთ ქვეყანაში სანესდებო კაპიტალში 10%-იანი წილი იმ სანარმოში, რომელშიც უნდა მოხდეს ინვესტირება ითვლება არასაკმარისად მართვაზე ეფექტური კონტროლის ან ინვესტორის ხანგრძლივადიანი დაინტერესების დემონსტრირებისათვის. ამრიგად, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები მთლიანობაში უნდა იყოს საკმაოდ მსხვილი და ხანგრძლივადიანი იმისათვის, რომ საშუალება მიეცეს უცხოელ ინვესტორს განახორციელოს ეფექტური კონტროლი მის მიერ ინვესტირებულ სანარმოს მართვაზე, ასევე უზრუნველყოფილი იქნას მისი გრძელვადიანი დაინტერესება ამ სანარმოს წარმატებით ფუნქციონირებასა და განვითარებაზე.

ამასთან, კაპიტალდაბანდების ხანგრძლივი ვადა ინვესტორს უზღუდავს ბაზრიდან სწრაფად გასვლის შესაძლებლობას და ამით აძლიერებს მისდამი ქვეყანა-იმპორტორის ინტერესს პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მიმართ. ბევრ ქვეყანაში საინვესტიციო კაპიტალის მონაწილეობით საინვესტიციო პროექტების რეალიზაცია რეგულირდება კანონმდებლობით, ხოლო აღმასრულებელი ხელისუფლების სტრუქტურაში, როგორც წესი, არსებობს სახელმწიფო ორგანო, რომელიც პასუხისმგებელია ინვესტიციების სფეროში სახელმწიფო პოლიტიკის შერჩევასა და რეალიზაციაზე.

საქართველოსათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოზიდვას. ქვეყანაში არსებული ლიბერალური საინვესტიციო გარემო და თანაბარი პირობები ადგილობრივი და უცხოური ინვესტორებისათვის, ქმნის მიმზიდველ პირობებს უცხოური კაპიტალისათვის.

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებით 2006 წლიდან 2014 წლის ჩათვლით ქვეყანაში განხორციელებულმა პირდაპირმა უცხოურმა ინვესტიციებმა სულ 10 972.2 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა. 2014 წელს ინვესტიციების მოცულობა 1 758,4 მლნ. აშშ დოლარი დაფიქსირდა, რაც 86,7%-ით აღემატება 2013 წლის ანალოგიურ მონაცემს, ხოლო პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობამ 2015 წლის II კვარტალში 355 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა, რაც 81%-ით აღემატება 2014 წლის II კვარტალის დაზუსტებულ მონაცემებს [6].

როგორც ვხედავთ ქვეყანაში პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების შემოდინება ზრდის ტენდენციით ხასიათდება, მაგრამ ამ ტენდენციის შენარჩუნებისათვის ხელისუფლებამ მნიშვნელოვანი ღონისძიებები უნდა გაატაროს. ამასთან გასათვალისწინებელია ისიც, რომ 2016 წელი საპარლამენტო

მოამბე, MOAMBE

არჩევნების წელია და როგორც წესი, ამ პერიოდში საინვესტიციო აქტივობა იკლებს.

2015 წლის II კვარტალში, უმსხვილესი პირდაპირი უცხოური ინვესტორი ქვეყნების მიხედვით პირველ ადგილზეა აზერბაიჯანი (მთლიანის ინვესტიციების - 45.2%), საიდანაც 160.2 მლნ აშშ დოლარის მოცულობის ინვესტიცია განხორციელდა. 2015 წლის მეორე კვარტალში, აზერბაიჯანიდან ყველაზე მსხვილი ინვესტიცია კავშირგაბმულობისა და ტრანსპორტის სექტორში განხორციელდა და მან 153 მილიონი დოლარი შეადგინა. აზერბაიჯანიდან ინვესტიციების შემოდინება დაფიქსირდა მშენებლობის სექტორში, საფინანსო სექტორში და ჯანმრთელობის დაცვისა და სოციალური დახმარების სექტორში. კომპანიები, რომლებშიც აზერბაიჯანული ინვესტიციები განხორციელდა შემდეგია: როუპ, სოკარ ენერჯი ჯორჯია, ამერიკან ტრედინგ კომპანი, შპს ინტი და შპს ახალი სიცოცხლე.

მეორე ადგილზეა ნიდერლანდები (19.1%), საიდანაც 67.7 მლნ აშშ დოლარი ინვესტიცია განხორციელდა, ხოლო მესამე ადგილს თურქეთი იკავებს. აღსანიშნავია რომ თურქეთიდან განხორციელებული პირდაპირი ინვესტიციების მოცულობა ბოლო სამი წლის მაქსიმუმზეა და მან 41 მილიონი დოლარი შეადგინა, რაც წინა წლის ანალოგიურ პერიოდთან შედარებით ასევე გაორმაგებული მაჩვენებელია. თურქეთიდან, აზერბაიჯანის მსგავსად, ყველაზე მსხვილი ინვესტიცია ტრანსპორტისა და კავშირგაბმულობის სფეროში განხორციელდა და მან 26 მილიონი დოლარი შეადგინა. თურქული ინვესტიციები მეორე კვარტალში შემდეგ კომპანიებზე მოდიოდა: ჯეოსელი, ტავ ურბან საქართველო, აჭარა ტექსტილე, სს მეტრო ავრასია ჯორჯია და სს მინა. [6].

ამჟამად, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოზიდვა საქართველოს მთავარ გამოწვევად რჩება. პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის მიზნით საქართველოს მთავრობამ მიიღო კანონი სპეციალური ინდუსტრიული ზონების შესახებ. შექმნილია სამი თავისუფალი ინდუსტრიული ზონა - ფოთში, ქუთაისსა და თბილისში. ეს ზონები ჯერ კიდევ ინვესტორთა მოზიდვის და ძირითადად მრეწველობის დარგში სანარმოების შექმნის პროცესში არიან. ამიტომ მათი გავლენა ქვეყნის ეკონომიკაზე და პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მდგომარეობაზე ჯერჯერობით უმნიშვნელოა.

ჩვენი ქვეყნის საინვესტიციო გარემოს განვითარებისათვის ჯერ კიდევ არახელსაყრელი პირობებია შექმნილი. ქვეყნის საინვესტიციო გარემოს ფორმირების პროცესში ბევრი პრობლემა და ნაკლოვანებაა გადასაჭრელი. აუცილებელია, სახელმწიფომ შექმნას ისეთი სამართლებრივი გარემო, რომელიც ხელს შეუწყობს საბაზრო მექანიზმების ეფექტიან ფორმირებას და უზრუნველყოფს ყველა ეკონომიკური სუბიექტის ზრდის თანაბარ შესაძლებლობებს და შემოსავლების სამართლიან

გადანაწილებას. ჩვენ ვფიქრობთ საქართველოში არსებული საკრედიტო რესურსების დიდი დეფიციტი, მაღალი საპროცენტო განაკვეთები ბიზნესის განვითარების ერთერთი მნიშვნელოვანი ხელისშემშლელი ფაქტორია, ამასთან საქართველოში არის საგადასახადო განაკვეთების მაღალი დონე, რაც ინვესტორთა და მენარმეთა სამართლიან უკმაყოფილებას იწვევს. ამ სფეროში არსებული პრობლემების გადასაჭრელად საჭიროა მიზანმიმართული სახელმწიფო საინვესტიციო პოლიტიკის გატარება, რაც უზრუნველყოფს ქვეყნის გრძელვადიანი სოციალურ-ეკონომიკური მიზნებისა და ამოცანების გადამწყვეტასა და შეუფერხებელ ეკონომიკურ ზრდას.

დასკვნა

ამრიგად, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოზიდვა მნიშვნელოვანია იმდენად, რამდენადაც ის ქვეყნის პოლიტიკურ და ეკონომიკურ სტაბილურობას უსვამს ხაზს და ხელს უწყობს ეკონომიკის განვითარებას. ამასთან, მნიშვნელოვანი ფაქტორია ქვეყნის შიგნით განხორციელებულ მთლიან ინვესტიციაში სახელმწიფოს მონაწილეობის შემცირება, მაშინ როცა არ მცირდება მთლიანი ინვესტიციის ჯამური ოდენობა. აღნიშნული პირდაპირ მიუთითებს კერძო სექტორის მიერ განხორციელებული ინვესტიციების მოცულობის ზრდაზე.

ჩვენი აზრით, თანამედროვე პირობებში საქართველოს შესწევს უნარი გაზარდოს პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობა, მაგრამ ამისათვის აუცილებელია გაატაროს აქტიური საინვესტიციო პოლიტიკა, რომელიც მიმართული იქნება სტრატეგიული და ფინანსური ინვესტორების მოზიდვაზე, საქართველოს კომპანიების მიმართ ნდობისა და ინტერესის ამაღლებაზე. თანამედროვე სიტუაციაში აუცილებელია არა უბრალოდ ინვესტორებთან მუშაობა, რომლებიც დამოუკიდებლად შემოვიდნენ ქვეყნის ეკონომიკაში, არამედ უნდა განხორციელდეს ახალი ინვესტორების აქტიური მოძიება.

ამასთან უნდა აღინიშნოს, რომ ქვეყანაში მოქმედი საინვესტიციო მექანიზმები ჯერჯერობით არ იძლევიან, ხოლო ზოგიერთ შემთხვევაში კი აძლიერებენ საქართველოში ჩამოყალიბებული საინვესტიციო პროცესის ნეგატიური ფაქტორებს. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს ეკონომიკის სხვადასხვა სექტორში უცხოური ინვესტიციების მოზიდვისათვის ყველა აუცილებელი პირობის შექმნას. უნდა შეიქმნას ისეთი პირობები, რომლის დროსაც ინვესტორები დარწმუნებულნი იქნებიან, რომ მათ მიერ განხორციელებული კაპიტალდაბანდებები დაცული იქნებიან სახელმწიფოს მიერ გატარებული პოლიტიკით, რაც თავის მხრივ გაზრდის საქართველოს ეკონომიკისადმი ნდობას და უზრუნველყოფს უცხოური ინვესტიციების შემოდინების მოცულობის გაზრდას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Official Site of UNCTAD. WORLD INVESTMENT REPORT 2015. http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2015_en.pdf
 2. Руйга И. Р. Современные тенденции рынка прямых иностранных инвестиций. <https://e-koncept.ru/2015/15082.htm>

3. Чайка О. Рейтинг наиболее инвестиционно привлекательных стран и крупнейших стран-инвесторов. World Economic Journal. http://world-economic.com/ru/articles_wej-350.html

4. Топ – 10 стран по объему иностранных инвестиций. Вести. Экономика. 21.01.2016. <http://www.vestifinance.ru/articles/66544>

5. Королева А. Инвесторы бегут с развивающихся рынков. Expert Online. <http://expert.ru/2015/09/15/investitsionnyj-obval/>

6. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები. <http://www.geostat.ge>

რეზიუმე

გლობალიზაციის აქტიური მომხრეების ერთ-ერთ გავრცელებულ მოსაზრებას წარმოადგენს თეზისი იმის შესახებ, რომ უცხოური ინვესტიციები, და განსაკუთრებით პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები, მთლიანობაში პოზიტიური მოვლენაა, რომელიც ხელს უწყობს კაპიტალის დეფიციტის მქონე ქვეყნებში ფინანსური რესურსების გაზრდას და მათი ტექნოლოგიების და წარმოების დარგობრივი სტრუქტურების ინტენსიური გარდაქმნის სტიმულირებას. რიგ განვითარებად ქვეყანაში ბოლო 10-15 წლის განმავლობაში, რომლებმაც წარმატებით განახორციელეს თავიანთი ეკონომიკის რეფორმირება, აქტიურად და დიდი მოცულობით იქნა მოზიდული უცხოური კაპიტალი. აქედან გამომდინარე შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ განვითარებად ქვეყნებში, სადაც ვერ შესძლეს უცხოური ინვესტიციების მოზიდვა, მთავრობა ახორციელებდა არასწორ საინვესტიციო პოლიტიკას.

მრავალი ეკონომისტის აზრით საქართველო საჭიროებს უცხოური ინვესტიციების ნაკადის მნიშვნელოვან გაზრდას სტრუქტურული რეფორმებისათვის, ეკონომიკის მოდერნიზაციისა და მსოფლიო ეკონომიკაში თავისი ადგილის წარმატებით დაკავებისათვის, რომელიც შესაბამისობაში იქნება ჩვენი ქვეყნის რესურსულ, სამეცნიერო-ტექნიკურ და ადამიანურ პოტენციალთან.

RESUME

World Market of Foreign Investment and Georgia

One of widespread statements of active supporters of globalization is the thesis about volume, foreign investments, and, in particular, direct foreign investments, in general the positive phenomenon promoting increase in financial and other structures of production. In the last 10-15 years a number of developing countries which were successfully reforming the economy actively attracted the foreign capital. Due to it is possible to assume that inability of other developing countries to provide stable inflow of direct foreign investments in many respects is explained by the wrong investment policy.

Georgia as many economists consider, needs essential increase in inflow foreign investments for a successful completion of structural reforms, large-scale modernization of economy and an exit to positions in world economy, adequate it's to resource, scientific and technical and human potentials.

რეზიუმე, MOAMBE

ИНТЕГРАЦИОННЫЙ ПОДХОД К УПРАВЛЕНИЮ КРЕАТИВНЫМ ПОТЕНЦИАЛОМ ПРЕДПРИЯТИЯ

Гечбаия Бадри,
Доктор экономики, ассоциированный профессор,
Батумский государственный университет им. Шота Руставели
Грузия, г. Батуми

Шимановская-Дианич Людмила,
д. э. н., профессор, зав. кафедрой менеджмента ВНЗ Укоопсоюза
«Полтавский университет экономики и торговли»
Украина, г. Полтава
Ищейкин Тимур,

Кандидат экономических наук, старший преподаватель
кафедры коммерческой деятельности и предпринимательства
ВНЗ Укоопсоюза «Полтавский университет экономики и торговли»
Украина, г. Полтава

В условиях рынка, когда продукция любого предприятия имеет аналоги и заменители, а жизненный цикл инновационных продуктов очень короткий через постоянную смену потребительских запросов и появление не лицензионных, но дешевых копий, очевидно, что конкурировать предприятия могут только тогда, когда имеют высокий креативный потенциал и способны управлять им так, чтобы регулярно предлагать на рынок инновации..

В научной литературе значительное внимание уделено описанию сущности таких понятий как «потенциал», «креативность», «творческое развитие», исследованию причин разного уровня креативных задатков у индивидов, факторов, которые влияют на активизацию креативности и т.д., но в большинстве научных работ, посвященных креативности, проблемы творчества чаще рассматривают с позиции психологии, а не экономики и менеджмента. Экономисты и менеджеры сравнительно недавно начали рассматривать «креативность» как одну из экономико-управленческих категорий [2, 3, 5, 8, 14-17].

Сегодня есть достаточно много научных работ, посвященных исследованию природы возникновения инновационного потенциала, способам его преобразования в инновационное развитие. Среди научных трудов, посвященных этим проблемам, наиболее представлены работы, которые рассматривают вопросы, связанные со стимулированием творческих поисков, развитием методов аккумулирования и обработки креативных идей, формированием креативных групп работников и т.п. Наиболее известными являются труды И. Алексеева, А. Андросовой, Г. Альтшуллера, В. Базилевича, В. Вербы, А. Волкова, А. Гальчинского, В. Гейца, С. Глазьева, Т. Гончаренко, В. Гужвы, Дж. Гилфорда, Д. Дайкер, П. Друкера, С. Золотарева, С. Ильшешенко, В. Ильчука, Е. Крикавского, А. Кузьмина, Б. Малицкого, Т. Медведкина, И. Новиковой, Ж. Поплавской, В. Соловьева, Ю. Стадницкого, К. Торшина, П. Торренса, Д. Харрингтона, Д. Черваньова, А. Череп, Б. Чумаченко, Н. Чухрай, В. Ярочкина и других.

Однако есть и вопросы, которые остаются постоянным объектом для дискуссий. К ним можно отнести: неадекватность методических подходов к

управлению креативным потенциалом, отсутствие конкретных показателей, характеризующих креативный потенциал предприятия, нечеткость классификации факторов, влияющих на эффективность управления креативным потенциалом, слишком высокий уровень обобщения технологий планирования и реализации стратегий формирования и использование креативного потенциала предприятия, отсутствие адекватной модели тактического управления креативным потенциалом предприятия и т.п. Необходимость дальнейшего совершенствования теоретических и методико-прикладных основ управления креативным потенциалом обусловила актуальность темы данного исследования, его цель и задачи.

Целью данной статьи является разработка конкретных методических положений относительно формирования интеграционного подхода к управлению креативным потенциалом предприятия.

Как указывалось ранее, достижение высокого уровня конкурентоспособности предприятий требует активизации их инновационной деятельности. Общеизвестно, что не все предприятия обладают достаточными ресурсами для того, чтобы получать инновации на условиях приобретения лицензий, заключения франчайзингового соглашения или регулярного получения услуг консалтинговых и инжиниринговых компаний. Даже многонациональные компании, которые имеют подобные возможности, стараются создавать такие условия деятельности, при которых инновации зарождались бы во внутренней среде. Это становится возможным благодаря целенаправленному преобразованию креативных способностей, знаний и опыта работников в креативный потенциал предприятия [1, 4, 10].

Именно, креативный потенциал является возможностью, которой обладают его носители, творчески развиваться, выдвигать новые идеи по предотвращению или разрешению производственно-хозяйственных проблем, а также свойством превращать идеи в инновационные продукты и технологии с учетом изменения условий внутренней и внешней среды предприятия.

В отличие от других видов потенциалов (производственный, технологический, коммуникационный и др.) предприятия, носителями креативного потенциала являются исключительно субъекты управления. Именно они способны проявлять творчество, саморазвиваться, совершенствоваться, генерировать идеи, анализировать их и т.п. [15, 17]

Кроме того, составляющими креативного потенциала также являются возможности субъектов управления генерировать идеи, формировать гипотезы, анализировать информацию и формулировать адекватные выводы, моделировать инновационные продукты и технологии. Реализация этих возможностей требует соблюдения ряда принципов, а именно: регулярного повышения уровня квалификации сотрудников; внедрения иерархической системы генерирования и анализа креативных идей; отслеживания изменений потребностей субъектов креативной деятельности и своевременного применения адекватных методов воздействия на них; достижения ожидаемых результатов в установленные сроки [12, 13].

Соблюдение этих принципов руководителями при формировании и использовании креативного потенциала способствует ускорению креативного развития предприятия, достижению прироста креативного потенциала, рационализации их труда при решении производственно-хозяйственных проблем нетрадиционными методами.

Для обеспечения воспроизводства и прироста креативного потенциала ним необходимо управлять. Управление креативным потенциалом является конкретной функцией менеджмента, которая реализуется через общие функции (планирование, организация, мотивация и контроль). В результате управляющего воздействия менеджеров на подчиненных, при управлении креативным потенциалом предприятия, в его внутренней среде формируется спрос на креативность, создаются условия для выявления креативности носителями потенциала, формируются конкретные результаты его использования, которые могут сводиться к простому и расширенному воспроизводству креативного потенциала или к снижению его уровня.

Проведенный анализ ряда литературных источников позволяет утверждать, что существует несколько методических подходов к управлению креативным потенциалом предприятий, а именно: комплексный, системный и ситуационный [4, 10, 16].

Управление креативным потенциалом на основе использования комплексного подхода предполагает, что креативные возможности формируются и используются по сегментам деятельности и центрам ответственности предприятия. Согласно комплексному подходу иерархия управления креативным потенциалом имеет вертикальный характер - снизу вверх, то есть планы формирования и реализации креативного потенциала не связываются в одну систему, они ориентированы на улучшение производственно-хозяйственных операций и процессов в конкретных сегментах деятельности.

Применение системного подхода к управлению креативным потенциалом происходит на основе создания соответствующей подсистемы управления, которая охватывает все подразделения, виды деятельности через

связь технологических процессов предприятия. Эта подсистема ориентирована на достижение конкретных значений показателей, характеризующих эффективность деятельности предприятия, в целом, а не отдельных его составляющих.

Управление креативным потенциалом предприятия на основе ситуационного подхода происходит по результатам мониторинга производственно-хозяйственных проблем или выявленных креативных инициатив. Согласно ситуационному подходу управляющее воздействие на носителей креативного потенциала ориентировано на оперативное решение установленной проблемы или развитие и реализацию выдвинутой инициативы. Характерной особенностью этого подхода является то, что руководители предприятия рассматривают креативный потенциал как объект управления только на период идентификации и решения проблемы или на период выявления креативной инициативы и ее развития. Как только проблема решена, а идею отклонили или приняли к реализации, управление креативным потенциалом прекращается.

По нашему мнению, для улучшения результатов формирования и использования креативного потенциала целесообразно комбинированное использование этих подходов в рамках так называемого интеграционного подхода к управлению им.

С целью формирования интеграционного подхода к управлению креативным потенциалом предприятия, в первую очередь, необходимо определить место комплексного, системного и ситуационного подходов в пространстве и времени. Для этого предлагаем выделять два уровня формирования креативного потенциала: на первом происходит генерирование креативных идей, не связанных между собой, а на втором - анализ и доработка креативных идей. Во временном измерении первый уровень всегда предшествует второму.

Комплексный и системный подходы к управлению креативным потенциалом предприятия можно применять как на первом, так и на втором уровнях формирования креативного потенциала. Комбинация применения этих подходов зависит от видения и убеждений руководителей предприятия, от выбранной ими стратегии формирования и реализации креативного потенциала.

Ситуационный подход может применяться на любом уровне формирования и использования креативного потенциала. При этом он не рассматривается в качестве альтернативы комплексному и системному подходам, а только как их дополнение. Его применяют тогда, когда факторы внутренней и внешней среды предприятия свидетельствуют о необходимости оперативного изменения определенного планами формирования и использования креативного потенциала порядка с целью более быстрого решения проблемы, которая внезапно возникла или оперативного использования конъюнктурных возможностей для достижения ожидаемых положительных эффектов.

В результате такой комбинации вышеописанных методологических положений и получаем интеграционный методический подход к управлению креативным потенциалом предприятия который представлен на рис. 1.

Управление креативным потенциалом является конкретной функцией менеджмента, которая реализуется через общие функции (планирование, организация, мотивация и контроль и в основе которой положен конкретный объект управления, а именно, креативный потенциал. Для обеспечения расширенного воспроизводства креативного потенциала, то есть для достижения его прироста управление им должен начинаться еще при создании предприятия.

Так, проявлением реализации функции планирования креативного потенциала при создании предприятия являются: формирование концепции его креативно-инновационного развития; разработка устава предприятия и определение его креативной миссии, роли носителей потенциала в осуществлении предусмотренных видов деятельности предприятия и их места в реализации концепции его креативно-инновационного развития; построение бизнес-плана реализации креативно-инновационной концепции развития предприятия, его технико-экономическое обоснование и т.п.

Следующей функцией управления креативным потенциалом предприятия при его создании является организация реализации мероприятий, связанных с регистрацией предприятия, получением необходимых лицензий, а также выполнением подготовительных работ для привлечения носителей креативного потенциала в штат предприятия и создании для них надлежащих условий труда.

Исследования показали, что в процессе управления креативным потенциалом, на этапе создания предприятия, реализация функции организации, как правило, сопровождается: распределением обязанностей и ответственности между учредителями предприятия по подготовке и регистрации учредительных документов; реализации поисковых и информационных мероприятий, направленных на формирование персонала организации, налаживанию отношений с поставщиками и другими предприятиями, а также финансовыми учреждениями (банками, страховыми компаниями и т.д.); построением организационной структуры управления; подготовкой положений о подразделениях организации и должностных инструкций и т.п.

На любом этапе формирования креативного потенциала важной функцией управления является функция мотивации. Как известно, ее сущность заключается в оказании субъектами управляющей подсистемы управления управляемого воздействия на субъекты управляемой подсистемы для получения ожидаемых результатов деятельности предприятия и соблюдения правил трудового распорядка.

Характерной чертой мотивации является то, что методы мотивации базируются на учете потребностей субъектов управления. Это существенно отличает мотивацию от стимулирования, поскольку последнее может не учитывать потребностей субъектов управления, а базироваться исключительно на целях организации.

Есть основания утверждать, что реализация функции мотивации на этапе создания и на этапе функционирования предприятия имеет определенные отличия. Важнейшая из них заключается в том, что во время функционирования предприятия мотивация

направлена на уже сложившийся штат работников, то есть на субъекты, которые официально занимают конкретные должности, четко знают перечень своих прав и обязанностей.

В свою очередь, при создании предприятия субъектами мотивации являются его учредители. Очевидно, что каждый из них, дав согласие на вложение средств в предприятие, заинтересован в скорейшем учреждении его деятельности. Однако проведенные исследования показали, что субъективный фактор часто является причиной того, что меры, которые необходимо реализовать для регистрации предприятия, получения необходимых разрешений, создание условий для начала его деятельности, выполняются несвоевременно и не всегда так, как было запланировано изначально.

Проведенные исследования позволили также сделать вывод, что при создании предприятия функция мотивации часто принимает форму самомотивации. Именно личные интересы учредителей предприятия являются основным побудительным мотивом к полному и своевременному выполнению мероприятий, предусмотренных планом его создания. На этапе создания предприятия реализация функции мотивации предусматривает: согласование финансовых интересов и организационно-юридических отношений его учредителей; разработка модели мотивации субъектов креативной деятельности предприятия и тому подобное.

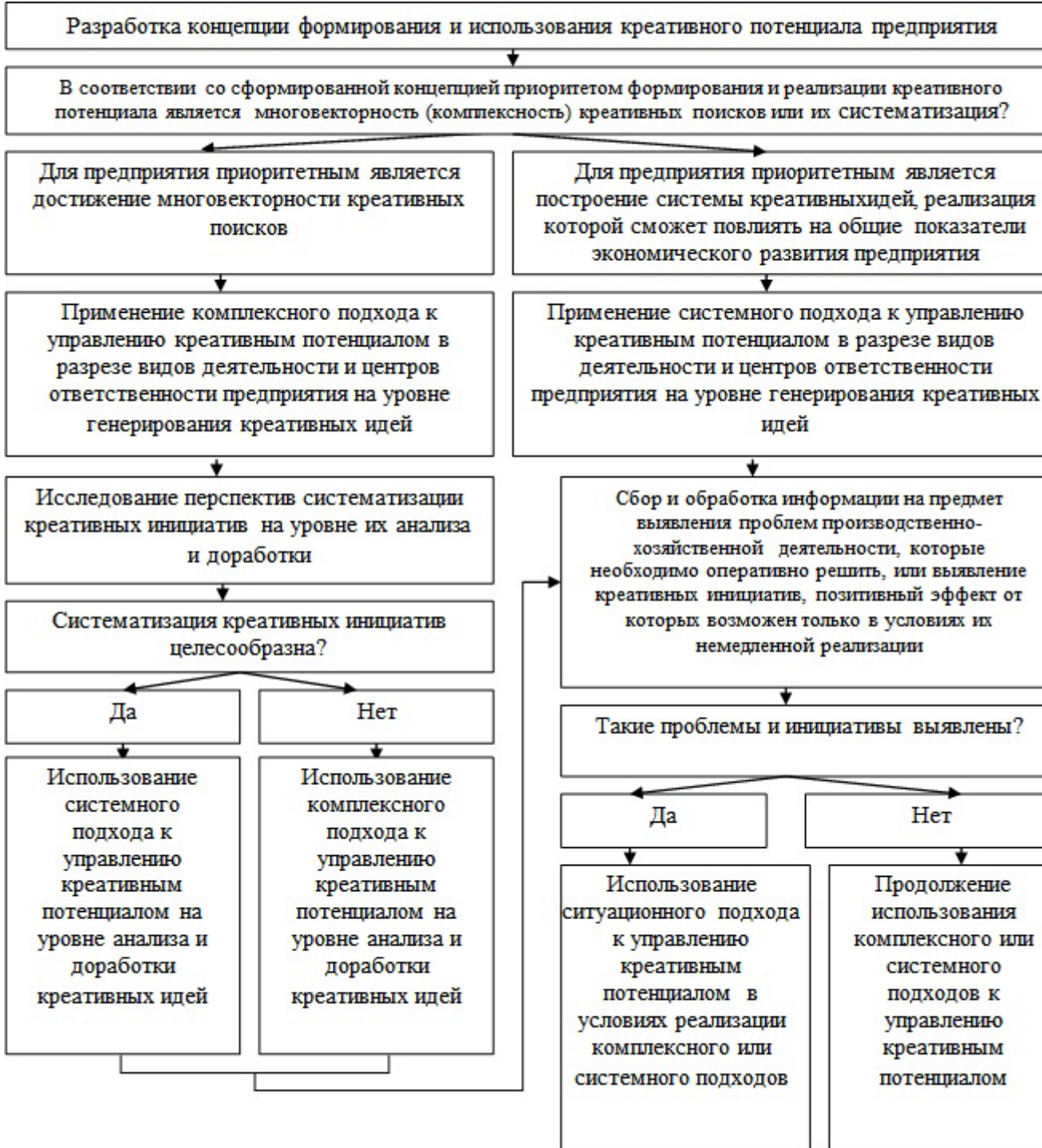
На этапе создания предприятия весомую роль в управлении креативным потенциалом играет также функция контроля. Ее сущность сводится к выявлению отклонений фактических значений показателей, характеризующих текущее состояние объекта управления, от их ожидаемых значений. Анализ работ ряда ученых [5, 6] показал, что важнейшим аспектом построения эффективной системы контроля является определение предельной границы ужесточения контроля. Уже доказанным является факт того, что чрезмерный контроль дестимулирует субъекты, деятельность которых контролируется. Многочисленные исследования указывают на то, что контролируемые меры должны применяться так, чтобы к ним были привлечены подконтрольные субъекты и чтобы они не ухудшали эмоционально-психологического климата в коллективе [4].

Обобщение материалов исследований показало, что функция контроля на этапе создания предприятия выражается в применении методов контроля к процессам подготовки учредительной документации; своевременности внесения средств в уставный фонд предприятия; состояния прохождения процедуры регистрации предприятия, а также процедуры получения необходимых лицензий и тому подобное.

При создании предприятия руководящее воздействие на его креативный потенциал проявляется в создании концепции, бизнес-плана и технико-экономического обоснования формирования и реализации креативного потенциала, а также в конкретизации количественных и качественных требований к носителям креативного потенциала.

В результате регистрации предприятия и во время его функционирования креативный потенциал, с одной

стороны, продолжает формироваться, а с другой - деятельности носителей креативного потенциала по выполнению сформированных планов, в частности, происходит его использование (реализация).

აქტიუმი, მოამბე

Рис. 1. Интеграционный подход к управлению креативным потенциалом предприятия

Во время функционирования предприятия процессы формирования и реализации креативного потенциала также требуют управления. Реализация функции планирования креативного потенциала на этапе функционирования предприятия предусматривает: разработку стратегических, текущих и оперативных планов его формирования и использования а также подготовку бюджетов их реализации. Логическим продолжением планирования креативного потенциала является организация

разработанных бюджетов. Выполнение этой функции руководителями предприятия, как правило, сводится к: введению в действие организационной структуры управления, в частности управления креативным потенциалом; распределению функций и полномочий между субъектами креативной деятельности; созданию и внедрению правил и процедур; доведению до подчиненных и разъяснению им их обязанностей и полномочий и т.п. Есть очень простой закон креативности: качество и уникальность идей на выходе напрямую зависит от качества и уникальности стимула на входе. В этом случае стимул - это любые новые события или впечатления, что

находятся вне плоскости проблем, которые вы в этот момент решаете. Поэтому для уникальных идей мало мозгового штурма - нужны новые впечатления, новые события, новые связи в мозгу [6].

В отличие от этапа создания организации при ее функционировании, субъектами, на которые направлены методы мотивации, являются не учредители, а преимущественно наемные работники. Для получения ожидаемых результатов от их деятельности важной задачей руководителей предприятия является адекватная идентификация потребностей носителей креативного потенциала, выявление их способностей, возможностей, уровня подготовки и своевременное применение таких методов воздействия на них, что, в свою очередь, обеспечит полноту реализации построенных планов в установленные сроки. То есть во время функционирования предприятия реализация функции мотивации носителей креативного потенциала предполагает: изучение их потребностей; применение методов воздействия на креативно активных работников.

Относительно функции контроля при управлении креативным потенциалом на этапе функционирования предприятия, то ее предназначением является: выявление состояния реализации стратегических, текущих и оперативных планов формирования и использования креативного потенциала; наблюдение за поведением носителей креативного потенциала; идентификации

результативности реализации креативного потенциала.

Вследствие воздействия руководителей на подчиненных при управлении креативным потенциалом предприятия в процессе его функционирования в его внутренней среде формируется спрос на креативность, создаются условия для проявления креативности носителями потенциала, появляются конкретные результаты его использования, которые, как уже отмечалось ранее, могут сводиться к простому и расширенному воспроизводству креативного потенциала или к снижению его уровня.

Итак, креативный потенциал предприятия - это совокупность возможностей относительно генерирования креативных идей, а также разработка нетрадиционных методов решения производственно-хозяйственных проблем. Этот потенциал формируется не стихийно, а в результате целенаправленного воздействия руководителей организации на носителей креативного потенциала. Управление креативным потенциалом является конкретной функцией менеджмента, которая реализуется через общие функции управления и требует определенных методических подходов к оценке креативного потенциала предприятия и эффективности управления им, что и будет предметом наших дальнейших исследований.

Список литературных источников

1. Адаманова З. О. Инновационные стратегии экономического развития в условиях глобализации: монография / З. О. Адаманова. – Симферополь : Крымское учебно-педагогическое государственное издательство, 2005. – 504 с.
2. Айзенк Ю. Интеллект: новый взгляд / Ю. Айзенк // Вопросы психологии. – 2005. – № 1. – С. 111–131.
3. Альтшуллер Г. С. Творчество как точная наука / Г. С. Альтшуллер. – 2 изд., доп. – Петрозаводск : Скандинавия, 2013. – 208 с.
4. Анисимов Ю. П. Освоение инноваций : монография / Ю. П. Анисимов. – Воронеж : ВГТА, 2009. – 413 с.
5. Бардадим О. І. Концепція стимулювання креативності персоналу підприємства на основі аналізу його компетенцій / О. І. Бардадим // Еко-номіка та держава. – 2010. – № 6. – С. 70–73.
6. Бардадим О. І. Мотивація праці новаторів України та Франції: міжкультурні відмінності / О. І. Бардадим // Тези доповідей Міжнародної конференції молодих вчених та студентів «Інноваційні процеси економічного розвитку: вітчизняний та зарубіжний досвід». – Тернопіль : ТНЕУ, 2010. – С. 115–118.
7. Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей / Д. Б. Богоявленская. – М. : Экономика, 2012. – 100 с.
8. Грин Э. Креативность в публичной риторике. – 2-е изд. / Э. Грин ; пер. с англ. под ред. А. Н. Андреевой. – СПб. : Изд. Дом «Нева», 2004. – 256 с.
9. Грузенберг С. О. Гений и творчество: основы теории и психологии творчества / С. О. Грузенберг. – 2-е изд. – М. : Красанд, 2010. – 264 с.
10. Друкер П. Бизнес и инновации / П. Друкер. – М. : Вильямс, 2007. – 432 с.
11. Нордстрем К. А. Бизнес в стиле фанк. Капитал пляшет под дудку таланта / К. А. Нордстрем, Й. Риддерстале ; пер. с англ. П. Павловского. – СПб. : Стокгольмская школа экономики в Санкт-Петербурге, 2002. – 279 с.
12. Роменець В. А. Психологія творчості / В. А. Роменець. – К. : Либідь, 2013. – 288 с.
13. Туник Е. В. Опросник креативности Д. Джонсона / Е. В. Туник. – СПб. : Изд. «Питер», 2012. – 176 с.
14. Шимановська-Діанич Л. М. Від «економічної» до «креативної» людини / Л. М. Шимановська-Діанич // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. – 2010. – № 5 (55). – С. 270–277.

15. Шимановська-Діанич Л. М. Креативно-емоційний інтелект як фактор розвитку в умовах нової економіки / Л. М. Шимановська-Діанич // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». – 2010. – Вип. 31. – С. 12–16.
16. Шимановська-Діанич Л. М. Креативний потенціал як складова загального потенціалу організації / Л. М. Шимановська-Діанич // Сучасні тенденції розвитку світової економіки : зб. матеріалів II міжнар. наук.-практ. конф., 19 листоп. 2010 р. – Х. : ХНАДУ, 2010. – Ч. I. – С. 82–84.
17. Шимановська-Діанич Л.М. Модель «креативної людини»/ Л. М.Шимановська-Діанич // Актуальні проблеми розвитку економічної кібернетики : тези доповідей II між нар. наук.-практ. Конф., 26 листоп. 2010 р. – К.: КНУТД, 2010. – С. 50-52
18. Шимановская-Дианич Л.М. Гечбаия Б. Н. Ищейкин Т. Е. Категорийный аппарат креативного менеджмента. PROCEEDINGS OF SCIENTIFIC WORKS OF PAATA GUGUSHVILI INSTITUTE OF ECONOMICS OF TSU VIII, 2015

ИНТЕГРАЦИОННЫЙ ПОДХОД К УПРАВЛЕНИЮ КРЕАТИВНЫМ ПОТЕНЦИАЛОМ ПРЕДПРИЯТИЯ

Аннотация

В статье предложены конкретные методические положения по формированию интеграционного подхода к управлению креативным потенциалом предприятия. Охарактеризованы комплексный, системный и ситуационный подходы к управлению креативным потенциалом предприятия. Описаны функции управления креативным потенциалом на различных этапах функционирования предприятия.

Ключевые слова: креативность, креативный потенциал, управление, функции, предприятие, интеграционный подход

MANAGEMENT CREATIVE POTENTIAL ENTERPRISE BASED INTEGRATION APPROACH

Summary

This article reveals specific methodological provisions for the formation of an integrated approach to the management of the creative potential of the enterprise. Characterized the complex, systemic and situational approach to the management of the creative potential of the enterprise. Described the management features creative potential in various stages of operation of the business.

© 2016, MOAMBE

ექსპერიმენტებისა და სინფორმაციო ტექნოლოგიების როლი ფიზიკის სწავლებაში

ნატალია ქავთარაძე

პედაგოგიურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

რამაზ ესიავა

ტექნიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

რამაზ, MOAMBE

განათლების სისტემაში რადიკალური ცვლილებები უკავშირდება ახალი ტიპის პედაგოგის ფორმირებას და იმ პედაგოგების ხელახალ გადამზადებას, რომლებიც დღემდე ტრადიციული მეთოდების მიმდევრებად ითვლებიან. ამასთან საჭიროა შეიცვალოს თვით სწავლების მოდელი და სკოლაში მასწავლებლის როლი, სკოლისა და მასწავლებლის საზრუნავი მოსწავლისათვის ყოველმხრივი დახმარების განევა, რომლითაც გაიოლდება ცოდნის შეთვისება-დაუფლების პროცესი. სწავლების მთავარი მოტივაციაა ახალგაზრდების აზროვნების განვითარება და საფუძვლიანი ცოდნის დაუფლებაში დახმარება.

ცოდნის ათვისების ყველაზე ეფექტური გზა არა დაკვირვება, ახსნა და დემონსტრაცია-ტრადიციული სწავლების ხერხები, არამედ შემეცნების ბუნებრივი და უნივერსალური მეთოდები.

ტრადიციული სკოლა იყენებს მხოლოდ ახსნას, რომელსაც ზოგჯერ ახსნილი მასალის საილუსტრაციო ცდებიც მოსდევს, მაგრამ ეჭვს არ იწვევს ის, რომ ასეთი „ილუსტრაციებით“ აღჭურვილი მასალის გადაცემა იძლევა მხოლოდ ზედაპირულ და ფორმალურ ცოდნას. აეთი ცოდნა კი ადამიანის გონებაში ვერ მკვიდრდება და დროთა განმავლობაში უსარგებლო ხდება.

მხარი უნდა დავუჭიროთ და განვავითაროთ ისეთი სწავლება, რომელიც ეფუძნება ცხოვრებასა და გამოცდილებას, ექსპერიმენტულ მოსინჯვას. რადგან ყოველმა თეორიამ განხორციელება უნდა ჰპოვოს პრაქტიკაში, ამიტომ 10 თანდათან უნდა გაფართოვდეს ექსპერიმენტთა გამოყენების სფერო ამ ამოცანის განხორციელებაში უპირველესი მნიშვნელობა ენიჭება მეხსიერებას, მაგრამ მას მაშინ აქვს ფასი, როცა იგი ჩართულია ექსპერიმენტული მოსინჯვის პროცესში.

კარგი მეხსიერების ქონა ადამიანის შესანიშნავი თვისებაა, მაგრამ მას ხშიურად შეცდომაში შეყავს პედაგოგი, რადგან ცოდნის დაუფლების გზაზე მთავარი არაა მეხსიერების გამუდმებული წვრთნა და ვარჯიში; თითქოს სწორედ ამ გზით შეიძლებოდა ცოდნის ათვისება. ფაქტია რომ მეხსიერება ვარჯიშით არ ვითარდება. ამ გზის გამოყენებით შეიძლება მოსწავლე დაეუფლოს მხოლოდ რამოდენიმე ცრუ ტექნიკურ ხერხს, რაც ცოდნის ილუზიას იძლევა.

ცოდნის დაუფლებაში უნდა ავირჩიოთ სწავლების ცოცხალი პროცესი, სადაც მეხსიერებას დამხმარე, მაგრამ მეტად მნიშვნელოვანი ფუნქცია აქვს. ცოდნის შეძენა მიიღწევა ექსპერიმენტის გზით და არა მხოლოდ წესებისა და კანონების შესწავლით. ფაქტურად, წესები და კანონები ცდის, ექსპერიმენტის ნაყოფი უნდა იყოს, სხვაგვარად ისინი უშინაარსო და უსარგებლო ფორმულებად იქცევიან.

ცოცხალი ექსპერიმენტული სამუშაო შემდეგი პრინციპით უნდა მიმდინარეობდეს „მჭედელი მხოლოდ გრდემლთან შეიძლება გახდეს“. მსგავს მუშაობას უნდა შეუთავსდეს წესების შესწავლა, რადგან ეს შემდგომში გამოსაყენებელი ცოდნაა.

სწავლებისას ექსპერიმენტული მეთოდის გამოყენების ეფექტურობა იმით ვლინდება, რომ ამით შესაძლებელი ხდება აზროვნების უნარის განვითარება. ცნობილი ფაქტია, რომ რაც უფრო იყენებს ადამიანი ქცევაში თავის გამოცდილებას, მით უფრო სწრაფად მიმდინარეობს მისი განვითარება. აზროვნების უნარი კი ყალიბდება და ვლინდება მოქმედებაში, რაც წარმოადგენს ინტელექტუალური განვითარების საფუძველს.

ინტელექტი განყენებულად არ არსებობს, იგი ინდივიდის ყველა უმაღლესი პოტენციის გამოვლინებაა, ამიტომ ინტელექტის ფორმირების სპეციფიკური მეთოდები არ არსებობს.

ამრიგად, ინტელექტი არის აზროვნების უნარი, ოღონდ არა განზოგადოებული სახით, არამედ ადამიანის სხვა თვისებებთან მჭიდრო ურთიერთქმედებებში.

არსებობს ინტელექტის სხვადასხვა ტიპი, რომლებიც ვლინდებიან ექსპერიმენტული მოსინჯვის პროცესში. ესენია: ხელით შრომის უნარი, შემოქმედებითი უნარი, პრობლემათა გონევერული გაგების უნარი, მეცნიერული ნიჭი და ა.შ. თანამედროვე ცხოვრების პირობებიდან გამომდინარე კაცობრიობა უპირატესობას ანიჭებს და მაღალ შეფასებას აძლევს ინტელექტის სხვადასხვაგვარ ფორმას, რადგან ამ საზოგადოებას ესაჭიროება განსხვავებული მიმართულების კადრები - მკვლევარები და გამომგონებლები.

მეცადინეობის და ცოდნის გადაცემა-შეთვისების განსაკუთრებული მეთოდი საწყის ეტაპზე შესასწავლი მასალით დაინტერესებაა, რაც გულისხმობს მეცადინეობის ისეთნაირად წარმართვას, რომ ბავშვი თვითონ ამოქმედდეს, თვითონ ჩაატაროს ექსპერიმენტი, თვითონ გამოიკვილოს, გაარჩიოს და სათანადოდ განალაგოს ინფორმაციული მასალა და როცა მას კითხვები გაუჩნდება აი, ეს იქნება სწორედ შედეგის მომცემი გაკვეთილი, რომელიც ინტელექტუალური ცოდნის მიღების საფუძველია. აქვე უნდა გავითვალისწინოთ, რომ მეცადინეობა უნდა დავიწყოთ ექსპერიმენტული სამუშაოთი, რომლის დროსაც მოსწავლეებს აუცილებელი ინფორმაცია უნდა გადავცეთ.

დღეს პრიორიტეტული როლი მეცნიერებაში ინფორმატიკისა და მართვის ელექტრონულ სისტემებს ეკუთვნის, აქედან გამომდინარე, ტექნიკის ათვისება - შესწავლის თვალსაზრისით ფიზიკის სწავლებისას გასათვალისწინებელია და წინა პლანზე გადმოდის ისეთი მოთხოვნების განხორციელება, როგორიცაა:

1) სასწავლო მასალის გადაცემისას სწორად ნაბიჯ-ნაბიჯ როგორც ექსპერიმენტული, ისე თეორიული მასალის შემოქმედებითა და დამუშავების შესაძლებლობა;

2) თანამედროვე მეცნიერებისა და ტექნიკის მიღწევების პოპულარიზაცია.

სწავლებაში თანდათან უნდა დამკვიდრდეს და მიზანშეწონილია სასწავლო სახელმძღვანელოებში ცალკე თავად შევიდეს მასალა თანამედროვეობის ახალი და პროგრესული მიღწევების შესახებ ტექნიკაში. ეს ხომ კაცობრიობის განვითარების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მონაპოვარია. ფაქტია, თუ რაოდენ მნიშვნელოვანია თანამედროვე ცხოვრების რიტმის პირობებში მაღალი ტექნოლოგიების დამკვიდრება, რომელთა რიცხვს მიეკუთვნება მრეწველობის ისეთი დარგები, როგორცაა: მიკროელექტრონიკა, გამოთვლითი ტექნიკა, რობოტოტექნიკა, ატომური ენერჯეტიკა, თვითმფრინავთმშენებლობა, კოსმოსური ტექნიკა, მიკრობიოლოგიური მრეწველობა.

ადამიანთა ცხოვრებაში დამკვიდრდა და მნიშვნელოვანი ადგილი დაიკავა საინფორმაციო ტექნოლოგიებმა და საკომუნიკაციო საშუალებებმა, რომლებიც კვანტური ფიზიკის მიღწევებს ეფუძნება. შეიქმნა აუდიო-ვიდეო კომპიუტერული ტექნიკა გლობალური საინფორმაციო ქსელი „ინტერნეტი“, ასევე განვითარდა და ახალი სახით წარსდგა თანამედროვე ხელოვნური თანამგზავრები, რომლებიც დანიშნულების მიხედვით უკვე სხვადასხვა სახისაა: საკომუნიკაციო, სააკვლევო, საანავიგაციო, სადაზვერვო, მეტეოროლოგიური, კავშირგაბმულობის და სხვა. მათი საშუალებით ხორციელდება რადიო და სატელევიზიო სიგნალების გადაცემა, გემებისა და წყალქვეშა ნავების კოორდინატების განსაზღვრა, დედამიწის რადიაციული და მაგნიტური სარტყლების შესწავლა მზის გამოსხივების შესწავლა - დადგენა, ამინდის პროგნოზირება, კოსმოსურ სხეულებს შორის მანძილის განსაზღვრა, უკაბელო კავშირის განხორციელება და სხვა.

ყურადღება უნდა მიექცეს ისეთი საკითხების გაცნობა - შესწავლას როგორცაა ინდუცირებული გამოსხივების მოვლენა, რომელსაც საფუძვლად დაედო ერთ-ერთი მეტად მნიშვნელოვანი ხელსაწყო ელექტრომაგნიტური ტალღების კვანტური გენერატორის ანუ ლაზერის შექმნას, რომელიც წარმოადგენს სინათლის წყაროს, რომელიც ინდუცირებული გამოსხივების პრინციპზე მუშაობს და უნიკალური თვისებებით გამოირჩევა.

ისევე როგორც განსხვავებულია ლაზერის ტიპები, ასევე განსხვავებულია მისი გამოყენების სფეროც, ასეთია: კავშირგაბმულობა, მედიცინა, ლაზერული

მეცნიერული კვლევები, სამხედრო ლაზერები, ლაზერული შოუ და სხვა.

ყველაზე საინტერესო და მიმზიდველი იქნება ინფორმაცია იმ ქართველ მეცნიერთა გამოკვლევების შესახებ, რომლებიც 1993 წლიდან მონაწილეობენ საერთაშორისო ექსპერიმენტ „ატლასში“ ცერნში. 1964 წელს ცნობილი ბრიტანელი ფიზიკოსის პიტერ ჰიგსის მიერ თეორიული მოსაზრების „ჰიგსის“ ბოზონის ექსპერიმენტული დადასტურება 2012 წ.-ს განხორციელდა, რომლის მოწმეც იქ მომუშავე ასობით მეცნიერი გახდა. ამ აღმოჩენაში მნიშვნელოვანი როლი ქართველ მეცნიერთა ჯგუფს ეკუთვნის.

„ჰიგსის ბოზონი“ ანუ როგორც მას უწოდებენ „ლვთის ნაწილაკი“ მატერიის განსაკუთრებული ფორმა, როგორც ამას განმარტავენ იქ მომუშავე ცნობილი ქართველი ფიზიკოსები. პროფ. ჯემალ ხუბუას განმარტებით, ეს ასე „რთული მექანიზმი გამარტივებულად შეიძლება ასე წარმოვიდგინოთ, რომ რომელიღაც (არადაკვირვებად) საწყის მდგომარეობაში, თავის დაბადებამდე ნაწილაკებს არ გააჩნიათ მასები. ეს ჩანასახოვანი მდგომარეობა სიმეტრიულია, მაგრამ არამდგრადი (მისი ენერჯია არ არის მინიმალური) ველთან ურთიერთქმედება, რომლის ქვანტებსაც წარმოადგენენ ვირტუალური ჰიგსის ბოზონები, იძლევა ბიძგს ამ სიმეტრიის სპონტანური დარღვევისაკენ და ნაწილაკები გადადიან უფრო მდგრად მდგომარეობაში, როდესაც იძენენ მასას“. როგორც აღმოჩნდა ეს უმცირესი ნაწილაკი ანუ ბოზონი პასუხისმგებელია სხვა ნაწილაკების მასაზე და გრავიტაციაზე. ეს არის სამყაროს მოწყობის არსებული თეორიის ბოლო ნაწილაკი. იგი ელემენტარული ნაწილაკია და ფიზიკაში შემოტანილია ელემენტარული ნაწილაკების სტანდარტული მოდელის შესაბამისად.

როგორც მეცნიერები განმარტავენ საკითხს შესწავლა-დამუშავება არის მცდელობა ჩვენს გარშემო არსებული სამყაროს და მასში მიმდინარე პროცესების რაც შეიძლება ზუსტად აღწერიასა .

ამრიგად, კაცობრიობა ცდილობს რაც შეიძლება მეტად ჩასწვდეს სამყაროს და მასში მიმდინარე კანონზომიერებებს. მეცნიერულ-ტექნიკური მეცნიერების მიღწევები და სამეცნიერო კვლევები ფიზიკის სწავლებას უფრო და უფრო მეტ მოთხოვნებს უყენებს, რაც გულისხმობს საგნის ახლებურად სწავლების სტანდარტებს. სწავლებისას წინ უნდა წამოვიწყოთ საკითხების პრაქტიკულად გადანყვეტის გზები, ექსპერიმენტულ სამუშაოს და შემოქმედებით აზროვნებას მეტი ყურადღება უნდა დაეთმოს და აუცილებელია მათ მეტი სიცხადე შევმატოს.

რეზიუმე

„ექსპერიმენტისა და საინფორმაციო ტექნოლოგიების როლი ფიზიკის სწავლებაში“.

ნაშრომი ეხება აზროვნების განვითარებისა და მკვლევარ-გამომგონებლების ჩამოყალიბებისათვის ფიზიკის სწავლებაში ექსპერიმენტული მეთოდის აქტიურად და ფართოდ გამოყენების აუცილებლობას; ფიზიკის სწავლებაში გაცნობა-შესწავლის თვალსაზრისით იმ მასალის ჩართვას, რომელიც პრიორიტეტულია და წამყვან როლს ასრულებს თანამედროვე ყოფაცხოვრებაში.

SUMMERY

ENVIRONMENTAL RISK MANAGEMENT AND ASSESSMENT OF SOME ASPECTS

The role of experiment and IT (Information Technology) during (in) studying physics.

the work is about the importance of active and broad use of experimental methods during studying physics for developing skills of the researcher-inventors. providing (involving) the issues which are important and have leading role in modern life for studying physics.

ჯემალ კახნიაშვილი

ეკონომიკის მეცნიერებათა აკადემიური დოქტორი, პროფესორი,

საქართველოს მონეტარული სისტემის მდგომარეობა

დამოუკიდებლობის დამოცხადების პირველი დღიდანვე დაუყოვნებლივ დაისვა ფულის ნიშნის საკითხი. საქართველო ჯერ სარგებლობდა “ამიერკავკასიის ბონით”, შემდეგ კი – საქართველოს ბონით. ორივე ბონი, თავიდან მხრივ, დაკავშირებული იყო რუსულ რუბლთან (“ნიკოლოზის”, “კერენსკის”).

ფულის ნიშნის კრიზისი დამოუკიდებელ საქართველოში რამდენიმე მიზეზით იყო განპირობებული:

1. 1918 წლის მაისში საქართველო იმყოფებოდა მძიმე პოლიტიკურ მდგომარეობაში. ფრონტზე მყოფი რუსული ჯარი მტრულად იყო განწყობილი ახლად გამოცხადებული რესპუბლიკის მიმართ და “თბილისის დასაპყრობად” ემზადებოდა. ამასთან კვლავ ძალაში რჩებოდა თურქეთის საშიშროება, რომელსაც დაკავებული ჰქონდა საქართველოს ტერიტორიის დიდი ნაწილი და თვალი ეჭირა მის სხვა ნაწილზეც. ამის გამო საქართველო იძულებული იყო გაეზარდა თავდაცვის ხარჯი.

საქართველოსთვის ასეთივე საშიშროებას წარმოადგენდა ძველი ადმინისტრაციისა (“სანამესტნიკო”, საგუბერნიო, სამაზრო კანცელარიები...) და სამხედრო ფრონტისათვის მომუშავე დნესებულეებში (რუსეთის ქალაქთა კავშირი, ერობათა კავშირი, წითელი ჯვარი, სამხედრო-სამრეწველო კომიტეტი, ახალი სამხედრო რკინიგზები...) თავმოყრილი რუსი მოხელეები. ყველა ისინი, დამოუკიდებლობის გამოცხადების მეორე დღიდანვე, უთვლიდნენ ფინანსთა სამინისტროსა და თბილისის ხაზინას დაუყოვნებლივ გაესტუმრებინათ ხელფასები თუ საომარ მდგომარეობასთან დაკავშირებული ხარჯები.

თავის წილ ფულის ნიშნებს მოითხოვდა ახლად შექმნილი რესპუბლიკის დაწესებულებები.

საქართველოს ხაზინას, როგორც საიმპერიო მთავრობიდან, ამიერკავკასიის მთავრობიდან ცარიელი სალარო დახვდა. ამიტომ იგი იძულებული იყო გაეგრძელებინა ამიერკავკასიის მთავრობის მიერ დაწყებული ფულის ნიშნების ბეჭდვა. მაგრამ აქ იყო დაბრკოლება, კერძოდ, საქართველოს არ შეეძლო ამიერკავკასიის ბონის ემისია სომხეთთან და აზერბაიჯანთან შეთანხმების გარეშე.

2. იყო იმის საშიშროება, რომ ქართული ფულის ნიშნის გამოშვებას უარყოფითად შეხვდებოდა არა მხოლოდ მის ტერიტორიაზე თავმოყრილი უცხო ჯარი და ჩინოვნიკები, არამედ ქართული საზოგადოების ნაწილიც. საქმე ის არის, რომ ამიერკავკასიის ბონს, ფსიქოლოგიური თვალსაზრისით საზოგადოება უკვე შეეჩვია. 1918 წლის დასაწყისში, რუსეთთან კავშირის დარღვევის გამო შეწყდა მისგან ფულის მიღება. ამ დროს თითქმის სრულებით არ მოიპოვებოდა წვრილი (ხურდა) ფული. ამ მდგომარეობის შესამსუბუქებლად

“ოზკომმა” გამოუშვა ქალაქის ფულის წვრილი კუპიურები, რომლებიც უზრუნველყოფილი იყვნენ სახელმწიფო ბანკის თბილისის კანტორაში დარჩენილი მსხვილი კუპიურებით (500 მანეთიანი, 1000 მანეთიანი). მალე ეს “საგარანტიო” ფულიც დაიხარჯა და “ოზკომი” იძულებული გახდა მის მიერ გამოშვებული ქალაქის ფულის “გარანტიად” ეღიარებინა არა არსებული, რუსეთიდან მომავალში მისაღები ფულის ნიშნები. ამის გამო “ოზკომის” გამოშვებულ ფულის კუპიურებს ეწოდა “ბონი”. ამ ფულის ნიშანს ჰქონდა კანონიერების ელემენტები, თუნდაც იმის გამო, რომ “ოზკომი” რუსეთის ცენტრალური მთავრობის ორგანო იყო და რუსულ რუბლზე ორიენტირებულ “ბონს” საზოგადოების თვალში ღირებულებას აძლევდა და მას ამიერკავკასიის ტერიტორიაზე ყოველგვარი შეფერხების გარეშე იღებდნენ.

3. საქართველოს ფულის ნიშნების გამოშვების წინააღმდეგ ერთსულოვნად გამოვიდა თბილისის კერძო ბანკების წარმომადგენლები, რომელთა უმეტესობა არაქართველები იყვნენ და დაინტერესებულნი არ იყვნენ საქართველოს დამოუკიდებლობის განმტკიცებით. მათ მიიღეს “საბოტაჟური” დადგენილება, საქართველოს მთავრობის მიერ ახალი ფულის ნიშნების გამოშვების შემთხვევაში მასზე უარის თქმის შესახებ. ამ დადგენილების საფუძველზე მთავრობას ან უნდა დაეკეტა კერძო ბანკები (რომლებიც რუსეთში სათაო ბანკების ნაციონალიზაციის გამო კრიზისში იმყოფებოდნენ და ანაბრებს ვერ ანაღებდნენ. ამის გამო მათთვის შეიძლება ხელსაყრელიც კი იქნებოდა ბანკების დაკეტვა და საქართველოს მთავრობის პრესტიჟის შელახვა) ან გადაედო ქართული ფულის ნიშნების ემისია.

4. ეროვნული სახელმწიფოს ინტერესები მოითხოვდა რას შეიძლება სწრაფად განხორციელებულიყო არა მხოლოდ საქართველოსთან დაკავშირებული ძველი საიმპერიო დაწესებულებების, არამედ მთელი კავკასიის ფრონტის ლიკვიდაცია. იგი ხორციელდებოდა ამიერკავკასიის ბონის გამოყენებით, რაც ამ უკანასკნელის ავტორიტეტს ამაღლებდა.

5. ამიერკავკასიის ბონს მალე გამოეცალა იურიდიული საფუძველი, რომელსაც იგი ამიერკავკასიის კომისარიატის შექმნამდე, ფორმალურად მაინც ემყარებოდა, მაგრამ სამი რესპუბლიკის შეთანხმებით შესაძლებელი გახდა მისი გამოშვების გაგრძელება. თუნდაც იმის გამო, რომ იგი კოლექტიური ფულის ნიშანი იყო და აადვილებდა სამ დამოუკიდებელ რესპუბლიკას შორის ეკონომიკურ ურთიერთობას. ხშირ შემთხვევაში იგი უცხოური ვალუტის როლსაც კი ასრულებდა.

აღნიშნული პირობები იყო ის მთავარი მიზეზი, რომელმაც საქართველოს მთავრობა აიძულა გადაედო ქართული ფულის ნიშნების გამოშვება. მაგრამ წამოიჭრა სხვა სიძნელე, როგორ უნდა განაწილებულიყო გამოშვებული ფულის ნიშნები? პირველი ემი-

მოამბე, MOAMBE

სიის დროს საქართველოს დაუთმეს გამოშვებული ფულის ნახევარზე მეტი, რამდენადაც მის ხაზინას დაანვა ფრონტისა და ცენტრალური დაწესებულებების ლიკვიდაცია. შემდეგი ემისიების დროს კი მდგომარეობა გართულდა, თუნდაც იმის გამო, რომ აზერბაიჯანის მთავრობამ დაიწყო საკუთარი “აზერბაიჯანის ბონის” გამოშვება და ნაკლებად იყო დაინტერესებული “ამიერკავკასიის ბონის” გამოყენებაში. ყოველ შემთხვევაში შეუძლებელი აღმოჩნდა სამივე რესპუბლიკისათვის მისაღები სახელმძღვანელო პრინციპების (ტერიტორია, მოსახლეობა, ვაჭრობის სიდიდე, საგარეო ვაჭრობა...) შეთანხმება.

ამიერკავკასიის ბონის ემისიის პირველი იურიდიული საფუძველი იყო ამიერკავკასიის სეიმის ძველი დადგენილება, რომლის ძალით გამოიშვა ადრე დარჩენილი ნაშთი. შემდეგი ემისიები კი ხდებოდა სამი რესპუბლიკის წარმომადგენელთა განსაკუთრებული დადგენილებით და შემდეგ მისი რატიფიკაციით - თითოეულ რესპუბლიკაში. ასეთი დადგენილების მიღება 1918-1919 წლებში ოთხჯერ მოხერხდა და გამოშვებულ იქნა 1 060 მლნ მანეთი. სულ, თუ მხედველობაში მივიღებთ ამიერკავკასიის კომისარიატის (100 მლნ მან) და ამიერკავკასიის სეიმის (200 მლნ მან) გამოშვებულ ბონებს, დაიბეჭდა 1320 მლნ მანეთის ბონი. ამ საერთო თანხიდან საქართველომ მიიღო 540 მლნ მანეთი. 14 [14 კ. კანდელაკი. საქართველოს ეროვნული მეურნეობა. პარიზი, 1960 წ. გვ. 67].

რესპუბლიკის ხარჯების სწრაფი ზრდა მოითხოვდა დამატებითი ფულის ნიშნების რაოდენობას, მაგრამ ამიერკავკასიის ბონის ახალი ემისია, ცნობილი მიზეზების გამო დროში გაჭიმული და შეზღუდული იყო. ამის გამო კვლავ წამოიჭრა ქართული ბონის გამოშვების საკითხი. კანონი “საქართველოს ბონის” შესახებ მიღებული იქნა დამფუძნებელი კრების მიერ 1919 წლის 11 ივლისის დეკრეტის (101) სახით. დეკრეტი ითვალისწინებდა:

1. სამასი მილიონი მანეთის “საქართველოს ბონის” გამოშვებას;
2. “საქართველოს ბონის” ემისია მიჩნეული იქნა დროებით ღონისძიებად, რომელიც ეროვნული ფულის გამოშვებას უნდა შეეცვალა;
3. “საქართველოს ბონის” უზრუნველყოფას რესპუბლიკის მთელი ქონებით;
4. რესპუბლიკის საზღვრებში “საქართველოს ბონის” მიღების სავალდებულობას რუსეთის ფულის ნიშნებისა და “ამიერკავკასიის ბონის” თანაბრად.

აღნიშნული დეკრეტის გამოცემას წინ უძღოდა საიდუმლო ზომების მიღება რუსეთის ფულის ნიშნების და “ამიერკავკასიის ბონის” სახელმწიფო ბანკში რაც შეიძლება მეტი რაოდენობით თავმოყრა. პარალელურად უაღრესად შემცირდა ხაზინებიდან ნაღდი ფულის გაცემა, მის სანაცვლოდ ინერგებოდა ჩეკური ანგარიშსწორება. ამავე დროს “საქართველოს ბონის” გამოშვების დეკრეტში გათვალისწინებული იყო ფორმალური გარანტიები, რომელიც სპობდა არსებული ფულის ნიშნებთან ქართული ბონის განსხვავებულ კურსებზე ლეგალური სპეკულაციის შესაძლებლობას.

“საქართველოს ბონმა” დროის გამოცდას გაუძლო. მისი სიმყარის საფუძველი იყო ერთის მხრივ,

მისდამი საზოგადოების ნდობა, მეორეს მხრივ კი – ეროვნული შეგნება და ამ ფულის ღირსების დასაცავად შესაბამისი დისციპლინის არსებობა.

ეროვნული ფულის ნიშნების ემისია, როგორც უკვე ითქვა, განპირობებული იყო სახელმწიფო ხარჯების სწრაფი ზრდისა და ამ ხარჯების დაყოფის აუცილებლობით. ალბათ, ამ გარემოებამ განაპირობა 1919-1920 წლებში მისი ოთხჯერ ემისია:

- I ემისია – 300 მლნ მანეთი,
- II ემისია – 300 მლნ მანეთი,
- III ემისია – 800 მლნ მანეთი,
- IV ემისია – 7 მლრდ მანეთი.

1921 წლის იანვარში დაიწყო V ემისია – 10 მლრდ მანეთის რაოდენობით. ეს უნდა ყოფილიყო “საქართველოს ბონის” უკანასკნელი ემისია და გადასვლა ქართული ეროვნული ფულის გამოშვებაზე. სულ გამოშვებული ქართული ბონის რაოდენობა 18.4 მლრდ მანეთს შეადგენდა. მას ემატებოდა “ამიერკავკასიის ბონის” მასაში საქართველოს კუთვნილი წილი (540 მლნ მან). ასე რომ საქართველოს ვალდებულებას 1918 წლიდან დამოუკიდებლობის დაკარგვამდე შეადგენდა 18.94 მლრდ მანეთს.

ფულის კურსი

ფულის ნიშნების ხშირი ემისია, რა თქმა უნდა იწვევდა, მისი კურსის დაცემას და ცხოვრების დონის გაძვირებას. შესაბამისად მცირდებოდა ქართული მანეთის კურსი უცხოური ვალუტის მიმართ. მაგალითად, 1920 წლის 15 იანვრისათვის 1 გირვ. სტერლინგი იცვლებოდა 900 მანეთში, ხოლო 1 ფრანგული ფრანკი – 18.6 მანეთში, 15 მარტისათვის ეს პოზიცია უცვლელი იყო. 15 ივნისისათვის კი ერთი გირვ. სტერლინგი იცვლებოდა 1 474 მანეთში, 1 ამერიკული დოლარი – 350 მანეთში, ერთი ფრანკი – 28.05 მანეთში. 15 აგვისტოსთვის ეს კურსი შესაბამის ვალუტებში უდრიდა: 3 500, 825 და 63 მანეთს, ხოლო 15 დეკემბრისათვის 18 000, 5500 და 300 მანეთს.

ფულის კურსის ცვლილების სტატისტიკიდან კარგად ჩანს, რომ საქართველოში ფულის კურსის სწრაფი დაქვეითება დაიწყო 1920 წლის ზაფხულიდან. ეს მეტწილად აიხსნება 1920 წლის გაზაფხულზე საომარი მოქმედება საბჭოთა აზერბაიჯანის ჯართან, რომელიც მართალია საქართველოს გამარჯვებით დამთავრდა, მაგრამ ბევრ მოულოდნელ ხარჯთან იყო დაკავშირებული და გამოიწვია ქართული ბონის მესამე ემისია (800 მლნ მან). გარდა ამისა, ქართული ფულის კურსის დაცემას ხელს უწყობდა არა მხოლოდ ადგილობრივი სპეკულიანტები, რომლებიც ქართული ბონით უცხოურ ვალუტას იძენდნენ, არამედ 1920 წლის 7 მაისს რუსეთთან დადებული ხელშეკრულების თანახმად თბილისში მრავალრიცხოვანი საბჭოთა “დიპლომატიური მისიის” დაბინავება, რომელიც დაუყოვნებლივ შეუდგა უცხოური ვალუტის შექმნას. ქართული ბონის კურსის მდგომარეობაზე ასევე უარყოფითი გავლენა მოახდინა ინგლისელების მიერ ბათუმის დაცლამ, რომელმაც მოსპო უცხოური ვალუტის მიღებისა და შესაბამისად, ქართული ბონის განმტკიცების ეს წყარო.

ქართული სოციალ-დემოკრატიული მთავრობის ეკონომიკურ პოლიტიკაში მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავა საკრედიტო საქმიანობის ორგანიზაციას, რომ-

ლის ეფექტიანი გამოყენების წინაპირობები, მეფის რუსეთის საკრედიტო პოლიტიკის გამო, მეტად არახელსაყრელი იყო. საქართველოს ბანკებში თავმოყრილი თანხა უმთავრესად ემსახურებოდა ვაჭრობის სფეროს. ეს იმიტაც აიხსნება, რომ საქართველოში არსებული ყველა ბანკი, საადგილ-მამულო ბანკის გარდა, მოკლევადიანი კრედიტის ბანკები იყო და ძირითადად მუშაობდნენ ადგილობრივი მეანაბრეების თანხის გამოყენებით. ასე მაგალითად, რუსეთის სახელმწიფო ბანკის 1916 წლის 1 იანვრის ბალანსის მონაცემებით ამ ბანკის განყოფილების მეანაბრეთა თანხა შეადგენდა 15 152 ათას მანეთს. მათ შორის თბილისში – 5 427 ათ. მანეთი ანუ მეანაბრეთა თანხის 35.9%, ჩრდილოეთ კავკასიის 6 განყოფილებაში – 5 884 ათ. მანეთი ანუ 39.2%, ბაქოში – 2 556 ათ. მანეთი ანუ 17.0% და ა. შ. ამავე დროს ამ ბანკის მიერ კავკასიაში გაცემული სესხის რაოდენობა (32 128 ათ. მანეთი) თბილისში უდრიდა – 2 889 ათ. მანეთს ანუ კავკასიაში გაცემული სესხების მხოლოდ 8.9%-ს, ჩრდილოეთ კავკასიის 6 განყოფილებაში იგი შეადგენდა 17.876 ათას მანეთს (55.5%), ბაქოს განყოფილებაში – 6.912 ათას მანეთს (21.8%).

ეს ციფრები მხოლოდ იმას ადასტურებენ, რომ რუსეთის სახელმწიფო ბანკის პოლიტიკა ითვალისწინებდა კავკასიაში ეკონომიკის იმ დარგების განვითარებას, რომელიც ხელსაყრელი იყო ცენტრისათვის და თითქმის არ ითვალისწინებდა ადგილობრივი და განსაკუთრებით, განაპირა ქვეყნებისა და არარუსი მოსახლეობის ინტერესებს. მრეწველობაში კრედიტი, უმთავრესად მიემართებოდა ნავთობის მრეწველობაში, ხოლო სოფლის მეურნეობაში – ბამბის წარმოებასა და აგრეთვე თამბაქოს მოყვანაში.

საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ რუსეთის სახელმწიფო განყოფილებები (თბილისის კანტორა, ბათუმისა და სოხუმის განყოფილებები) გადავიდნენ საქართველოს მთავრობის განკარგულებაში. რაც შეეხება კერძო ბანკების განყოფილებებს, ისინი გადაიქცნენ უცხოეთის ქვეყნების (რუსეთი) განყოფილებებად. მათ უნდა მოეხდინათ თავიანთი საქმიანობის ლიკვიდაცია (კლიენტებთან ანგარიშსწორება) ან გაეგრძელებინათ არსებობა იმ პირობებში, როცა ამ განყოფილებების ცენტრალური გამგეობები ნაციონალიზაციას დაექვემდებარა რუსეთში.

საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების მომენტში, რუსეთის სახელმწიფო ბანკის განყოფილებების გარდა, საქართველოში ფუნქციონირებდა შემდეგი საბანკო დაწესებულებები:

I. ადგილობრივი ბანკები

ა. კავკასიის ბანკი (ყოფილი თბილისის კომერციული ბანკი). ეს იყო აქციონერული ბანკი, რომელიც დაარსდა 1871 წელს და რომლის სანესდებო კაპიტალი იყო 15 მლნ მანეთი, იგი ადგილობრივ სომხურ კაპიტლს წარმოადგენდა და განყოფილებები ჰქონდა ამიერკავკასიის მრავალ ქალაქში (ქუთაისი, ბათუმი...). ქართველი ვაჭრები და მრეწველები კრედიტით უმთავრესად ამ ბანკიდან სარგებლობდნენ.

ბ. თბილისის სავაჭრო ბანკი, რომელიც აგრეთვე აქციონერული ბანკი იყო. ამ ბანკის ხელმძღვანელები სომხები იყვნენ. ბანკი დაარსდა 1913 წელს. მისი სანესდებო კაპიტალი 23 მლნ მანეთს შეადგენდა.

გ. ამიერკავკასიის ბანკი დაარსდა 1916 წელს, რომლის სანესდებო კაპიტალი 15 მლნ მანეთი იყო. ეს იყო საქართველოში ერთადერთი აქციონერული ბანკი, რომელიც ქართველებს ეკუთვნოდა და რომლის კაპიტალიც ქართული იყო.

დ. ფრიდონოვის საბანკო კანტორა (სანესდებო კაპიტალი – 2 მლნ მანეთი).

II. ოცი ურთიერთდობის საკრედიტო საზოგადოება (კაპიტალი – 3.2 მლნ მან).

III. რუსეთის ბანკების განყოფილებები (აზოვდონის, ვოლგა-კამის, პეტროგრადის საერთაშორისო კომერციულის...).

IV. ჰიპოტეკური ბანკები:

ა. თბილისის სათავად-აზნაურო საადგილ-მამულო ბანკი;

ბ. ქუთაისის (მიხაილის) სათავად-აზნაურო საადგილ-მამულო ბანკი;

გ. თბილისის საკრედიტო საზოგადოება.

აღნიშნული ბანკების გარდა, საქართველოში თავიანთი განყოფილებები ჰქონდათ გახსნილი რუსეთის ჰიპოტეკურ ბანკებს (სახელმწიფო საგლეხო – საადგილ-მამულო ბანკი, სახელმწიფო სათავად-აზნაურო საადგილ-მამულო ბანკი).

ამრიგად, კრედიტის ორგანიზაცია საქართველოში ძირითადად თავმოყრილი იყო არაქართველების ხელში. „ამიერ-კავკასიის“ ბანკის გარდა, ქართველების ხელში იმყოფებოდა რამდენიმე ურთიერთდობის საკრედიტო საზოგადოება, რომლებსაც მცირე კაპიტალი ჰქონდა და არ შეეძლო საპაიო შენატანის (250 მან) ათჯერადზე (2 500 მან) მეტი სესხის გაცემა. ამის გამო, საქართველოს ეროვნულ საბჭოში ქართული ფულის, თუნდაც ბონების სახით, გამოშვების მომხრეთა რიცხვი დღითიდღე იზრდებოდა.

1918 წლის ივნისში დაარსდა „ქართული ფულის ფონდი“, რომელიც მომავალი ქართული ვალუტის სტაბილური კურსის ერთ-ერთი მყარი გარანტი უნდა გამხდარიყო. აღსანიშნავია, რომ ჯერ კიდევ 1918 წლის ივლისში გამოცხადდა კონკურსი ქართული ფულის ნიშნების მხატვრული სახის შესარჩევად და დასადგენად. ღონისძიებას კურირებდა მთავრობის მიერ შექმნილი სპეციალური კომისია, რომელმაც ერთხმად მოიწონა მხატვარ იოსებ შარლემანის მიერ შესრულებული ესკიზი. სწორედ ეს ესკიზები დაედო საფუძვლად ქართული ბონების გარეგნულ სახეს. ამ პერიოდისათვის ქართული ბონის გამოსაშვებად უკვე მომზადებული იყო ნიადაგი – სამინაო და საგარეო მდგომარეობის შედარებით სტაბილურობის ფონზე, ყველა ეთანხმებოდა მოსაზრებას, რომ დადგა დრო, ერთხელ და სამუდამოდ წერტილი დასმოდა სომხეთსა და აზერბაიჯანზე საქართველოს ფინანსურ დამოკიდებულებას.

სრულფასოვანი ეროვნული ვალუტის შემოღების მოსამზადებელი სამუშაოები 1918 წლიდან მიმდინარეობდა. ვალუტის ძირითად სახელად საქართველოში XVI საუკუნიდან გავრცელებული ფულადი ერთეულის აღმნიშვნელი ტერმინი „მარჩილი“ შეირჩა. ისტორიული წყაროებით დადასტურებულია, რომ მარჩილი, როგორც ფულის ერთეული, მიმოიქცეოდა დასავლეთ და აღმოსავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე. იერუსალიმის ჯვრის მონასტრის „სულთა მატიანეში“ მოხსენებულია ქართველი

დიდგვაროვნების მიერ მონასტრისათვის შეწირული მარჩილის ნომინალები.

დამოუკიდებელი საქართველოს საკრედიტო პოლიტიკა ითვალისწინებდა სავაჭრო-სამრეწველო კრედიტის გამოცოცხლებას და არსებული ბანკების მიმართ ნდობის ფაქტორის აღდგენას. პირველ რიგში მთავრობამ ბანკები უზრუნველყო ფულის ნიშნებით. შემსუბუქდა აქციონერული ბანკის შექმნის პროცედურა. 1918-1920 წლებში საქართველოში დაარსდა ახალი ბანკები: ევროპა-კავკასიის ბანკი (1918 წ – 6 მლნ მან); საქართველოს კოოპერატიული ბანკი, რომელსაც მოსკოვის სახალხო ბანკის თბილისის განყოფილებამ გადასცა თავისი აქტივი და პასივი (1920 წ – 14.6 მლნ მან); ცენტრალური სავაჭრო-სამრეწველო ბანკი (1920 წ – 30 მლნ მან); ფოთის ქართული ბანკი (1920 წ – 7.1 მლნ მან); ჭიათურის ბანკი (1920 წ – 320 ათ. მან).

1919 წლიდან საქართველოში მოქმედება დაიწყო იტალია-კავკასიის ბანკმა, რომლის გამგეობა რომში იმყოფებოდა (კაპიტალი 40 მლნ იტალიური ლირა). ამ ბანკის ბალანსი 1920 წლის 1 ივლისისათვის უდრიდა 320 200 ათას მანეთს.

სახელმწიფო კრედიტის დამოუკიდებელი აპარატის უქონლობა აიძულებდა კერძო ბანკებს თვითონ გაეკაფა გზა საოპერაციო ახალი წყაროების გამოსაძებნად, რომლის მსვლელობაში ხშირად ირღვეოდა კანონის მოთხოვნები. სამაგიეროდ სუსტდებოდა წვრილი საკრედიტო და შემნახველ-გამსესხებელი ამხანაგობები, რომლებსაც უჭირდათ ფუნქციონირება სახელმწიფო ბანკის მხარდაუჭერლად.

პირველი ეროვნული ბანკი

ქართული ბურჟუაზიის სისუსტეზე ის ფაქტიც მეტყველებდა, რომ მას XIX-ე საუკუნის განმავლობაში არცერთი სავაჭრო-სამრეწველო ხასიათის ბანკი არ შეუქმნია. ამ ტიპის ბანკი (“ამიერ-კავკასიის ბანკი”) ქართველების ხელმძღვანელობით მხოლოდ 1916 წელს გაიხსნა. კრედიტის გარდა, არაქართველების ხელში იმყოფებოდა სავაჭრო სანაწარმების, მრეწველობის, დამზღვევი საზოგადოებების, ბირჟების, ტრანსპორტის, ზღვაზე ნაოსნობის და ა.შ. დიდი უმრავლესობა. დასახელებული დაწესებულებების მოსამსახურეების დიდი უმრავლესობა და ხშირად მუშებიც კი – მეტწილად არაქართველები იყვნენ.

1920 წლამდე საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკას არ გააჩნდა საკრედიტო სისტემის მართვისა და რეგულირების საკუთარი სათავო რგოლი – საქართველოს ცენტრალური ბანკი. მის მოვალეობას ასრულებდა რუსეთის ყოფილი საიმპერიო ბანკის თბილისის განყოფილება, რომელელიც 1917 წლის ოქტომბრიდან არავითარი კავშირი აღარ ჰქონდა საიმპერიო ბანკთან. იგი, 1917 წლის ნოემბრიდან ჯერ ამიერკავკასიის კომისარიატის ფინანსთა კომისრის ქრისტეფორე კარჩიკიანის უშუალო დაქვემდებარებაში, ხოლო შემდეგ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ფინანსთა მინისტრების გიორგი ჟურელის (ამ თანამდებობაზე მუშაობდა 1918 წლის 26 მაისიდან 1919 წლის 21 მარტამდე) და კონსტანტინე კანდელაკის (მოღვაწეობდა 1919 წლის 21 მარტიდან) ზედამხედველობაში იმყოფებოდა.

ზემოხსენებული ბანკის თბილისის განყოფილების

ფილების ფუნქცია ზარაფხანიდან შეტანილი ფულადი ნიშნების ფინანსთა მინისტრის დირექტივებისამებრ განკარგვა იყო. მის მუშაობას აკონტროლებდა საქართველოს ფინანსთა მინისტრის მიერ დანიშნული საგანგებო კომისარი.

დამოუკიდებელი სახელმწიფო საკრედიტო აპარატის უქონლობა, რომელიც საკუთარ თავზე აიღებდა ფულის მიმოქცევისა და სხვა სასიცოცხლო ეკონომიკური მნიშვნელობის საქმეთა რეგულირების პრეროგატივას, ძალზე უარყოფით როლს ასრულებდა. ამის გამო, ამგვარი ვითარების დიდხანს გაგრძელება შეუძლებელი იყო.

ჯერ კიდევ 1918 წლის მიწურულს ფინანსთა და ვაჭრობა-მრეწველობის მინისტრმა გიორგი ჟურელმა რესპუბლიკის მთავრობას წარუდგინა კანონპროექტი სახელმწიფო ბანკის დაარსებისა და მისი წესდების შესახებ. გარკვეულ მიზეზთა გამო, მისი დამტკიცება საქართველოს დამფუძნებელი კრების მიერ 1919 წლის ბოლომდე გადაიდო. ეს ნაწილობრივ იმით იყო გამოწვეული, რომ სახელმწიფო ბანკის ორგანიზაცია დაკავშირებული იყო იმ პერიოდში არსებულ თეორიასა და პრაქტიკასთან. მნიშვნელოვანია ის გარემოება, რომ დამოუკიდებელი საქართველოს საფინანსო წრეების წარმომადგენელთა აზრით, ცენტრალური ბანკი თვისებრივად ახალ პრინციპებზე დაყრდნობით უნდა დაფუძნებულიყო. საქართველოს მაშინდელი ფინანსთა მინისტრი კონსტანტინე კანდელაკი აღნიშნავდა, რომ სახელმწიფო ბანკი არ უნდა მოქცეულიყო კერძო აქციონერებისა და ფინანსთა მინისტრის გავლენის ქვეშ (როგორც ეს რუსეთის საბანკო პრაქტიკაში იყო, ხოლო ევროპულ ქვეყნებში სახელმწიფო ბანკი აქციონერული ხასიათის იყო და ამ გაგებით – მთავრობისაგან დამოუკიდებელი დანესებულება. საქართველო სოციალ-დემოკრატიულმა ხელისუფლებამ სახელმწიფო ბანკის შექმნის ორივე გზა უარყო და აირჩია სახელმწიფო ბანკის ორგანიზაციის შვედური მოდელი. ამ შემთხვევაში ბანკის ძირითად კაპიტალს ხაზინა გაიღებდა, მასვე ეკუთვნოდა საბანკო მოგება, ხოლო თვით სახელმწიფო ბანკი ემორჩილებოდა პარლამენტს. ბანკის გამგეობა და ზედამხედველი საბჭო აირჩეოდა პარლამენტის მიერ.

სახელმწიფო ბანკის ჩვეულებრივი ოპერაციების გარდა, საქართველოს სახელმწიფო ბანკს ჰქონდა საქართველოში არსებული ყველა კერძო საკრედიტო დაწესებულებების ოპერაციებზე მეთვალყურეობა (წესდების მუხლი 25). ბანკის გამგეობა საქმიან პრინციპზე იყო არჩეული. წესდების თანახმად ბანკის მმართველი აირჩეოდა საკანონმდებლო ორგანოს მიერ, ასევე ამ ორგანოს მიერ მტკიცდებოდა ბანკის მმართველის მიერ წარდგენილი და ბანკის საბჭოს მიერ მოწონებული გამგეობის წევრები. ბანკის საბჭო შედგებოდა 12 წევრისაგან: თავმჯდომარე, თავმჯდომარის ამხანაგი (მოადგილე), სახელმწიფო ბანკის მმართველი და შვიდი წევრი. ამ შვიდი წევრიდან ოთხი წარმოდგენილი იყო ვაჭრობის და მრეწველობის, ხოლო სამი საზოგადოებრივი ორგანიზაციების მიერ. ყველა მათგანს ნიშნავდა პარლამენტი. ხოლო საბჭოს დანარჩენ ორ წევრს ნიშნავდა ფინანსთა და ვაჭრობა-მრეწველობის სამინისტრო.

საქართველოს ცენტრალური ბანკის საქმიანობას არეგულირებდა კანონი „საქართველოს სახელმ-

წიფო ბანკის დაარსების შესახებ“ (31.12.1919 წ):
 „დამფუძნებელი კრების მიერ მიღწეული წეს-
 დების თანახმად დაარსებულ იქნეს საქართველოს
 სახელმწიფო ბანკი.

ველოს სახელმწიფო ბანკის დანიშნულება, სტრუქ-
 ტურული მოწყობა, საწესდებო კაპიტალი და უფლებ-
 ბა-მოვალეობანი იყო განმარტებული. წესდების
 მიხედვით, ბანკის დანიშნულებას შეადგენდა „...
 გაადვილება ფუ-
 ლის ტრიალის,
 ტელის გამართვა
 მოკლე ვადიან
 სესხის მიცე-
 მით ვაჭრობის,
 მრეწველობის და
 სოფლის მეურ-
 ნეობისათვის და
 აგრეთვე განმტ-
 კიცება ფულის
 საქმის”²⁴ [იხ.
 საქართველოს
 დემოკრატიული
 რესპუბლიკის
 სამართლებრივი
 აქტების კრე-
 ბული, 1918-1921.
 გამომც.“ივერთა
 მხარე”,თბ.: 1990,
 გვ. 325].
 ბანკის საწეს-
 დებო კაპიტალი
 ორმოცდაათი მლნ
 მანეთით განისაზ-
 ღვრა, რომელიც
 ხაზინამ გაიღო.
 წესდება აგრეთვე
 ითვალისწინებდა
 სათადარიგო კაპ-
 იტალის შექმნას,
 რომელიც გამოყ-
 ენებული იქნე-
 ბოდა იმ ზარალის
 ასანაზაურებლად,
 რომელიც შეი-
 ძლება საბანკო ოპერაციების შედეგად წარმოშო-
 ბულიყო. სათადარიგო კაპიტალის მოცულობა გან-
 ისაზღვრა ოცდახუთი მლნ მანეთით. იგი ივსებოდა
 ბანკის წმინდა მოგების ხარჯზე: პირველი ათი მლნ
 მანეთის შესავსებად ყოველწლიურად გადაიდებოდა
 წმინდა მოგების არა ნაკლებ 20%, ხოლო დანარჩენი
 თანხის შესავსებად - არა ნაკლებ 10%. მოგების დარ-
 ჩენილი ნაწილი (შესაბამისად, 80 და 90%) ხაზინის
 შემოსავალს ემატებოდა. თუ სათადარიგო კაპიტალი
 ზარალს ვერ დაფარავდა, მაშინ დანაკლისი ძირითა-
 დი კაპიტალიდან იფარებოდა, ხოლო საწესდებო
 კაპიტალის დანაკლისს ხაზინა ავსებდა. სათადარი-
 გო კაპიტალი კი იმავე წესით ივსებოდა, რა წესის
 მიხედვითაც იგი იქმნებოდა. ბანკის დაარსებისათ-
 ვის საჭირო ძირითადი თანხა სახელმწიფო ხაზინამ
 გაიღო და მთელი მისი მოგებაც სახელმწიფო ხაზი-
 ნას ეკუთვნოდა. იგი პირდაპირ ექვემდებარებოდა
 საკანონმდებლო ორგანოს – პარლამენტს. წესდების
 მიხედვით, ბანკის გამგეობა და ზედამხედველობის
 საბჭო მთავრობისაგან დამოუკიდებელი ორგანოები
 უნდა ყოფილიყო. საქართველოს სახელმწიფო ბანკის

აქტივი		პასივი	
1	კასა	487 695	ძირითადი თანხა 150 000
2	სახელდახელო ანგარიში ბანკისა ხაზინაში	27 495	სპეციალი 50 000
3	ოქრო, ვერცხლი, უცხოე- თის ვალუტა, ჩეკები და ტრატები	23 747	ანაბარი ვადიანი, უვადო და სახელმ- წიფო ანგარიშები
4	განაღდება თამასუქების, სავაჭრო ვალდებულებათა და ვადიანი ქალაღდებისა	57 647	გადაუხდელი გად- მოგზავნილი ფული და გარდამავალი თანხები
5	სპეციალური სახელდახ. ანგარიშით უზრუნვე- ლყოფილი თამასუქებით და სავაჭრო ვალდ.	8 449	სარგებელი მიღებუ- ლი ოპერაციებისგან საპენსიო თანხა 19
6	სესხი და სპეციალ. სახელ- დახელო ანგარ. საქონლით და საქონლის მიერის საბუთებით	72 079	ბალანსი 755 012
7	ანგარიში ხაზინებთან	73 937	საკომისიო თამა- სუქები და საბუთები 652
8	ანგარიში უძრავი ქონები- სა	246	სააქტივო ოპერა- ციების უზრუნველყ. საბუთებით 8 421
9	დასაბრუნებელი თანხები, თამასუქების ქალაღდი და ღერბის მარკები	1 358	ანაბარი შესანახად 115 186
10	მიმდინარე ხარჯები	2 359	გარდამავალი საფა- სური 23 987
	ბალანსი	755 012	

გაღებულ იქნეს საქართველოს სახელმწიფო ბან-
 კის ძირითად თანხად წესდების მე-2 მუხლის თანახ-
 მად, სახელმწიფო ხაზინიდან ორმოცდაათი მილიონი
 მანეთი.

არსებული კანონმდებლობის ყოველი ის მუხლი,
 რომელიც ეწინააღმდეგება საქართველოს სახელმ-
 წიფო ბანკის წესდებს, გაუქმებულ იქნეს ბანკის მო-
 ქმედების დაწყების დღიდან.

კანონი ესე ძალაში შედის დღიდან მისი მიღებისა
 დამფუძნებელი კრების მიერ“.

დასახელებულმა კანონმა საბანკო სისტემის
 მარეგულირებელი და ეროვნული ფულად-საკრედი-
 ტო პოლიტიკის განმახორციელებელი ორგანოს
 კანონიერ ფუნქციონირებას ჩაუყარა საფუძველი.
 მისი ძირითადი ფუნქცია იყო ფულის მიმოქცევისა და
 ქართული სახელმწიფოს ფულადი ნიშნების სტაბი-
 ლურობის მიღწევა,, აგრეთვე, ვაჭრობის, მრეწველო-
 ბის და სოფლის მეურნეობის განვითარებისათვის
 მოკლევადიანი სესხების გაცემა.

კანონს ერთვოდა წესდება, რომელშიც საქართ-

მოამბე, MOAMBE

ამოქმედება 1920 წლის ივლისიდან გახდა შესაძლებელი. საქართველოს სახელმწიფო ბანკის პირველ თავმჯდომარედ აირჩიეს ცნობილი ქართველი ფინანსისტი, ბანკირი იასონ ლორთქიფანიძე.

ფუნქციონირების მცირე ხნის მიუხედავად, ბანკმა საქართველოსათვის ბევრი სასარგებლო და მნიშვნელოვანი საქმის გაკეთება მოასწრო: განახორციელა ფულის რეფორმა, შექმნა მნიშვნელოვანი უცხოური სავალუტო რეზერვები, მიმოქცევიდან ამოიღო ამიერკავკასიის კომისარიატის ბონები. (ამ უკანასკნელის თავისუფალი მიმოქცევა აშკარად ზღუდავდა სუვერენული საქართველოს ფულადსაკრედიტო სფეროს და, ამდენად, ხანგრძლივად ვერ გაგრძელდებოდა).

საქართველოს ეროვნული ვალუტა (მარჩილი) მიმოქცევაში გერმანული მარკის პარიტეტული კურსით უნდა გასულიყო. ამ პროექტის ნივთიერ წყაროდ შემორჩენილია 1920 წლის ივნისში მთავრობის დავალებით მხატვარ ევგენ ლანსერეს მიერ შესრულებული 25 მარჩილის ღირებულების სახელმწიფო საკრედიტო ბილეთის ესკიზი.

საქართველოს სახელმწიფო ბანკის მიზანმიმართული პოლიტიკის შედეგი იყო ის, რომ რუსეთის ყოფილი იმპერიის ტერიტორიაზე ამ დროისათვის დაბეჭდილ ნებისმიერ ფულის ერთეულთან შედარებით, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მანეთი ყველაზე მტკიცე ვალუტად ითვლებოდა. მისი კურსი რუსეთის „სახელმწიფო საკრედიტო ბილეთებისა“ და ამიერკავკასიის ბონების პარიტეტული იყო, რის გამოც იგი თავისუფლად მიმოქცეოდა არა მხოლოდ ამიერკავკასიაში, არამედ რუსეთის პოსტიმპერიულ ქვეყნებშიც. საქართველოს სახელმწიფო ბანკის საქმიანობის შედეგად დარეგულირდა ფასები პირველადი მოხმარების საგნებზე, შემუშავდა ფულის ახალი რეფორმის გატარების პროექტები და განხორციელდა სხვა მნიშვნელოვანი ღონისძიებები.

საქართველოში საბჭოთა წყობილების დამყარების შემდგომ დამოუკიდებლობის დაკარგვამ საქართველოს სახელმწიფო ბანკს სახელმწიფოებრივი საფუძველი გამოაცალა და მან არსებობა შეწყვიტა.

1921 წლის 25 თებერვლის შემდეგ გენერალური ბანკის ფუნქციებს „საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის სახალხო ბანკი“ ასრულებდა, რომელიც 1921 წლის ოქტომბერში რუსეთში დაარსებული სახელმწიფო ბანკის ერთ-ერთ ფილიალს წარმოადგენდა. მისი საქმიანობის სფერო მნიშვნელოვნად შეზღუდული იყო, ვინაიდან საყოველთაოდ მიღებული მბრძანებლურ-ადმინისტრაციული სისტემა ბანკების დამოუკიდებელი მოქმედების უნარს აფერხებდა და ხელს უშლიდა ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესებას.

საგარეო ვაჭრობა და საგადახდო ბალანსი

XIX საუკუნის ორმოციანი წლებიდან მარცვლეულის წარმოებაში მდგომარეობა მკვეთრად შეიცვალა. ყამირი და გამოუყენებელი მიწების ათვისებამ რუსეთიდან ხორბლის შემოტანა ზედმეტი გახადა და მოსახლეობის რიცხოვნების ზრდის მიუხედავად, საქართველო მარცვლეულის ექსპორტიორი

ქვეყანა გახდა. თბილისი ამიერკავკასიაში ხორბლის უმთავრეს ბაზრად გადაიქცა. 1880 წლიდან საქართველოდან მარცვლეულის ექსპორტმა რეგულარული ხასიათი მიიღო. 1881 – 82 წლებში თბილისელმა ფრანგმა ნეგოციანტმა საფრანგეთში გაიტანა ქართული ხორბლის პირველი მსხვილი პარტია (40 ათასი ფუთი). 1885 წელს ბათუმისა და ფოთის ნავსადგურებიდან გატანილი იქნა 642 ათ. ფუთი ხორბალი და 278 ათ. ფუთი ქერი.

მომდევნო წელს ხორბლის ექსპორტმა დასავლეთ ევროპაში (იტალია, საბერძნეთი, საფრანგეთი, ინგლისი...), 5,8 მლნ ფუთს მიაღწია, 1887 წელს – 3.9 მლნ ფუთი და ა.შ. მაგრამ საქართველოში ხორბლის ექსპორტის ბუმი დიდხანს არ გაგრძელდებულა. ეს ძირითადად ორი მიზეზით აიხსნებოდა: 1. სპეციალური და უფრო ძვირადღირებული ტექნიკურ კულტურაზე მოთხოვნის ზრდამ გამოიწვია მარცვლეულის სათესი ფართობის შემცირება; 2. დასავლეთ ევროპაში იაფი ამერიკული ხორბლის შეტანამ განაპირობა რუსული, მათ შორის ქართული ხორბლის კონკურენტუნარიანობის დაცემა და ხორბლის ექსპორტის გეოგრაფიული მიმართულების შეცვლა. ამ პროცესს ხელს უწყობდა მარცვლეულის ტრანსპორტირების (რკინიგზა, საზღვაო ტრანსპორტი) გაიაფება. სამაგიეროდ საქართველოდან მნიშვნელოვნად გაიზარდა სიმინდის ექსპორტი. მაგალითად, 1886 წელს ფოთისა და ბათუმის ნავსადგურებიდან გატანილი 8.4 მლნ ფუთი მარცვლეულიდან 68.7% სიმინდი იყო (5.8 მლნ ფ). 1909-1913 წლებში კი მარცვლეულის ექსპორტში (5.3 მლნ ფ) სიმინდის წილად 92% მოდიოდა. იგი ძირითადად საფრანგეთსა და ინგლისში გაიტანებოდა.

საქართველოდან სიმინდის ექსპორტის გაფართოებაზე ძალზე უარყოფითი როლი შეასრულა რუსეთის იმპერიიდან ყოველგვარი პურეულის ექსპორტის აკრძალვამ (1891 წ). მართალია 1892 წელს ეს აკრძალვა მოიხსნა, მაგრამ დროის ამ შუალედში სიმინდის საგარეო ბაზრები უფრო იაფმა ამერიკულმა და ინდურმა სიმინდმა დაიკავა. რის გამოც 1894 წელს სიმინდის ფასი ორჯერ დაეცა. ამ მიზეზით 1899-1908 წლებში სიმინდის საშუალო წლიური ექსპორტი (3 მლნ. ფუთი) ორჯერ შემცირდა. 1909-13 წლებში მისი ექსპორტი 4.9 მლნ. ფუთამდე გაიზარდა, მაგრამ იმის გამო, რომ თვით საქართველოში გაიზარდა სიმინდზე მოთხოვნა (ძირითადად არაყის გამოხდისა და ცხოველთა საკვებად გამოყენების გამო) და პარალელურად მოხდა სიმინდის სათესი ფართობი შემცირება (სპეციალური ტექნიკური კულტურების გავრცელების ნეალობით), რომელმაც აუცილებელი გახადა ჩრდილოეთ კავკასიიდან სიმინდის შემოტანა (1914 წ - 0.18 მლნ ფუთი, 1915 წ – 2.3 მლნ ფუთი).

1918 წლის ბოლო 7 თვეში დამოუკიდებელ საქართველოში იმპორტირებული იყო 140.9 მლნ მანეთის, ხოლო ექსპორტირებული – 153.0 მლნ მანეთის საქონელი, რომლის ნეალობით საქართველოს სავაჭრო ბალანსი აქტიური გახდა. ეს აიხსნება გერმანელთა (რომლებიც იმ დროს საქართველოში იმყოფებოდნენ) დიდი მოთხოვნით ნედლეულზე. ომის შემდგომ პერიოდში კი სავაჭრო ბალანსის მდგომარეობა გაუმჯობესდა. 1919 წელს ექსპორტირებული იყო 383 მლნ მანეთის საქონელი, მაგრამ მასთან შედარებით იმპორტმა 3-ჯერ მეტი თანხა შეადგინა (962.8 მლნ. მან).

1920 წლის პირველი 11 თვის მონაცემებით, საგარეო სავაჭრო ბალანსი უმჯობესდება და იმპორტი (2 592.1 მლნ მან) მხოლოდ 1.95-ჯერ აღემატებოდა ექსპორტს (1 332.7 მლნ მან).

1919 წლის მონაცემებით საქართველოს ძირითადი იმპორტიორი ქვეყნები იყვნენ აზერბაიჯანი (396.5 მლნ მან), დასავლეთ ევროპა (396.5 მლნ მან), ჩრდილოეთ კავკასია, უკრაინა, სამხრეთ რუსეთი (137.7 მლნ მან) და სომხეთი (32.1 მლნ. მან). აზერბაიჯანი ერთდროულად იყო საქართველოს უმსხვილესი ექსპორტიორი ქვეყანა (175.7 მლნ მან), შემდეგ მოდიოდა დასავლეთი ევროპა (92.5 მლნ მან), სომხეთი (85.4 მლნ მან), ჩრდილოეთ კავკასია, უკრაინა და სამხრეთ რუსეთი (29.4 მლნ მან). ეს ციფრები ამავე დროს, მიუთითებენ იმაზე, რომ საქართველოს აქტიური სავაჭრო ბალანსი ჰქონდა მხოლოდ სომხეთთან (+ 53.3 მლნ მან).

იმპორტირებულ საქონელში ჭარბობდა კვების პროდუქტები (321.7 მლნ მანეთი ანუ მთლიანი იმპორტის 33.4%). მეორე ადგილი ეკავა სხვადასხვა სახის ბენვეულის ექსპორტს – 174.5 მლნ მანეთი (18.1%). ქიმიური პროდუქციის წილად მოდიოდა ექსპორტის 7.8% (75.3 მლნ მან), სათბობი მასალის ღირებულება შეადგენდა 44.1 მლნ მანეთს (4.6%), დანარჩენი პროდუქციის ღირებულება 347.2 მლნ მანეთი (36.1%) იყო.

საქართველოდან ექსპორტირებულ პროდუქციაში ასევე პირველი ადგილი ეკავა კვების პროდუქტებს – 110.2 მლნ მანეთი ანუ მთლიანი ექსპორტის 28.8%. მეორე ადგილზე იყო თამბაქო და მისი ნაწარმი – 72.6 მლნ მანეთი (18.9%), ავეჯსა და საყოფაცხოვრებო საგნების წილად მოდიოდა მთლიანი ექსპორტის 17.5% (65.8 მლნ მან), სპირტის წილად 8% (30.6 მლნ მან), დანარჩენი საქონლის ღირებულება 101.1 მლნ მანეთს (26.4%) შეადგენდა.

საგარეო ვაჭობის მოცულობა და მისი სტრუქტურა 1919 წლის მდგომარეობით მთლიანად ვერ ასახავდა საექსპორტო შესაძლებლობას. მაგალითად,

მასში საერთოდ არ ფიგურირებდა მანგანუმი, რომელიც ქვეყნის უპირველესი საექსპორტო ნედლეული იყო. 1919 წელს უცხოეთში ექსპორტირებული იყო მხოლოდ 42.6 ათასი ტონა მანგანუმი. მაგრამ მას შემდეგ რაც ბათუმი და ბათუმის ოლქი კვლავ შეუერთდა საქართველოს (1920 წ), გაიზარდა მანგანუმის ექსპორტიც (183.6 ათასი ტონა).

საგარეო ვაჭობის ბალანსის დიდი პასივი და სახელმწიფო ბიუჯეტის დიდი დეფიციტი უარყოფით გავლენას ახდენდა ქართული ბონის კურსზე და აჩქარებდა ინფლაციის პროცესს. ამ მხრივ, საქართველო არაფრით გამოირჩეოდა სხვა სახელმწიფოებისაგან, მაგრამ მათგან განსხვავებით, ფულის კურსის დაცემა საქართველოში მაინც ნაკლები იყო, ქვეყნის საგადასახადო ბალანსის უკეთესი მდგომარეობის წყალობით. ეს აიხსნებოდა რამოდენიმე მიზეზით, რომელთა შორის უმთავრესი იყო:

1. საქართველოს საუკეთესო სატრანზიტო მდებარეობა. დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ ფაქტობრივად აღდგა ე.წ. დიდი აბრეშუმის გზა. საქართველო თავისი რკინიგზის ტრანსპორტით აღმოჩნდა დასავლეთსა და აღმოსავლეთს შორის დამაკავშირებელი ჭიშკარი, რომელიც მის სავალუტო შემოსავალს ადიდებდა და შესაბამისად ამსუბუქებდა სავაჭრო ბალანსის სიმძიმეს.

2. საქართველოს არ გააჩნდა სავაჭრო ფლოტი (რუსეთმა მიისაკუთრა-ჯ.კ), მაგრამ მისი საზღვაო პორტები ფუნქციონირებდნენ და საქართველოსაც სავალუტო შემოსავალს აძლევდნენ.

3. თბილისში, როგორც კავკასიის ცენტრში, თავს იყრიდნენ ტურისტები, საქმიანი ადმიანები, უცხოელი წარმომადგენლები, რომელთა ხარჯი საქართველოსთვის სავალუტო შემოსავალი იყო.

ყველა ჩამოთვლილი მიზეზი ამტკიცებდა საქართველოს ბონის კურსს და ამცირებდა სავაჭრო ბალანსის უარყოფით სალდოს.

ამიერკავკასიის ქვეყნებისა და ირანის ურთიერთობა V საუკუნის II ნახევარში

თამარ ჯავახიშვილი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ბიზნეს ინჟინერინგის ფაკულტეტის საჯარო მმართველობის სპეციალისტის დოქტორანტი

V საუკუნე მნიშვნელოვანი ეპოქაა კავკასიის ხალხთა ცხოვრებაში. ეს არის ეპოქა ნაციონალური ომებისა ირანისა და კავკასიის ქვეყნებს შორის. ირანის იმპერია ამ ხანაში შემოტევას აწარმოებდა კავკასიაზე. ამ უსწორო და მწვავე ეპიზოდებით აღსავსე ბრძოლაში პირველად დაეცა სომხეთი. V საუკუნის პირველ ნახევარში ირანელებმა მოსპეს მეფობა სომხეთში და სომხეთის ინკორპორაცია მოახდინეს. ამ დროიდან შემოტევა ირანისა საქართველოზე ძლიერდება.

V საუკუნის 40-იანი წლებიდან იწყება ახალი ეტაპი ირანისა და ამიერკავკასიის ქვეყნების (ქართლის, სომხეთისა და ალბანეთის) ურთიერთობის ისტორიაში. ამ დროიდან ირანმა დაიწყო ახალი, მეტად აქტიური და აგრესიული პოლიტიკის გატარება აღნიშნული ქვეყნების მიმართ. ამჯერად ირანელთა მიზანი იყო სავსებით მოესპოთ ის შინაგანი დამოუკიდებლობა, რომელიც შერჩენოდა მათ ქვეშევრდომ ამიერკავკასიის ქვეყნებს და გადაეცემათ ისინი ირანის რიგით პროვინციებად. ამ მიზნის მისაღწევად ირანელებმა გადაწყვიტეს ამ ქვეყნების იზოლაცია არაირანული სამყაროსაგან, მათი კულტურის მოსპობა და მოსახლეობის სრული ასიმილაცია. ირანელებს კარგად ჰქონდათ მოფიქრებული სამოქმედო გეგმა, რომელსაც დიდი თანმიმდევრობითა და შეუპოვრობით ახორციელებდნენ. ამ გეგმის განხორციელება მათ რამდენიმე ეტაპად დაიწეს. თავდაპირველად შემოიღეს მეტად მძიმე სამხედრო ბეგარა, რომელსაც მოჰყვა ახალი საგადასახადო სისტემა. შემდეგ ირანელები აპირებდნენ ამიერკავკასიის ქვეყნებში ყოველგვარი შინაგანი პოლიტიკური დამოუკიდებლობის ლიკვიდაციას და ქრისტიანული რელიგიის მაზდეანურით შეცვლას.

თავისი მიზნების მისაღწევად ირანელები მოხერხებულად იყენებდნენ არსებულ ვითარებას დაპყრობილ ქვეყნებში. ამ პერიოდში ქართლსა და ამიერკავკასიის სხვა ქვეყნებში მიმდინარეობს ფეოდალიზაციის პროცესი, რომელიც გულისხმობს გააფთრებულ ბრძოლას ცენტრალურ ხელისუფლებასა (მეფესა) და ცენტრიდანულ ძალებს (ფეოდალებს) შორის. ფეოდალთა მიზანი იყო მემკვიდრეობით დაემტკიცებინათ ეს მიწები და თანამდებობები, რომლებიც მათ ეჭირათ. ამასთან, ისინი ცდილობდნენ მაქსიმალურად შეეზღუდათ მეფის უფლებები მათ ხელქვეით არსებულ მიწებზე. მეფე კი იმისათვის იბრძოდა, რომ თავისი გამგებლობიდან არ გაეშვა ეს მიწები, სრული ძალაუფლება შეენარჩუნებინა მთელი სამეფოს მიწა-წყალზე და ყოველ თანამდებობაზე დანიშნვის მხოლოდ მისი სურვილით მომხდარიყო. ირანელები იყენებდნენ ამ წინააღმდეგობებს და ფეოდალებს პირდებოდნენ მათთვის სასურველი პრივილეგიების

დამტკიცებას. რა თქმა უნდა, ირანელთა მხარეზე მთელი ფეოდალური კლასი არ გადასულა. ირანელებს არ შეეძლოთ პრივილეგიები მიენიჭებინათ ყველასათვის. ფეოდალთა ნაწილი თავისი ინტერესებით მაინც დაკავშირებული იყო ადგილობრივ ხელისუფლებასთან, ნაწილს კი ესმოდა, რომ ირანელებთან კავშირი დამღუპველი იქნებოდა ქვეყნისათვის და საბოლოო ანგარიშში, თვით ამ კავშირის მომხრეებისათვისაც. მაგრამ ირანელები მაინც ახერხებდნენ არეულობის შეტანას ქვეყნის დამცველთა რიგებში.

იეზდიგერდ I - ის დროს სპარსეთში პირველად დაიწყო ქრისტიანობის დევნა. რაკი სპარსეთის თავზარდაცემული ქრისტიანები ბიზანტიაში იხიზნებოდნენ და იქ შაჰის მოხელეებს და მოგვებს ემალებოდნენ, ამიტომ სპარსეთის მთავრობამ შეუთვალა კეისარს, ჩვენი ქვეშევრდომი ქრისტიანები თავიანთ ქვეყანაში გამოეკეო. კეისარმა ამაზე ცივი უარი შემოუთვალა და ქრისტიანები არ გასცა. ამის გამო სპარსელებმა ომი გამოუცხადეს, რომელიც იეზდიგერდის სიკვდილის შემდეგაც არ შეწყვეტილა.

მაგრამ ამ ბრძოლაში ბიზანტიელებმა გაიმარჯვეს და სპარსელების ლაშქარი დაამარცხეს ისე, რომ ისინი იძულებულნი იყვნენ კიდეც 421 წელს ომი შეენწყვიტათ და მშვიდობიანობა ჩამოეგდოთ. ამავე დროს სპარსეთში ქრისტიანობის თავისუფლება ისევ აღდგენილ იქნა. როცა იეზდიგერდ II (439-457) ტახტზე ავიდა, მან კავკასიას და ქრისტიანობას ისევ ყურადღება მიაქცია. სპარსეთის გავლენასა და ბატონობას სომხეთსა და იბერიაში ქრისტიანობა უშლიდა ხელს და ამ ორსავე ქვეყნის გული და სული ბიზანტიისაკენ იყო. ამის გამო სპარსეთის მთავრობა სულ იმის საგონებელში იყო, რომ ქართველთა, სომეხთა და ალბანელთათვის სარწმუნოება შეეცვალა. წინათ, როცა ამ სამსავე ხალხში ცეცხლთაყვანისმცემლობა იყო გავრცელებული, სპარსეთთან მათ სარწმუნოებრივი კავშირი ჰქონდათ და ეხლაც სპარსეთის შაჰან შაჰი და მთავრობა მონადინებული იყო, რომ კავკასიაში როგორმე მაზდეანობა სახელმწიფო სარწმუნოებად გაეხადა.

ახლო აღმოსავლეთში ქრისტიანობის საყრდენი - სომხეთი დიდი ხანი იყო ირანს მოსვენებას უკარგავდა. მთავარი საშიშროება ის იყო, რომ სომხეთს კავშირი არ დაემყარებინა ბიზანტიასთან, ამიტომაც სპარსელები მუდამ ამჟღავნებდნენ იმის სურვილს, რომ დიდებულთა რელიგია ზოროასტრიზმი ყოფილიყო.

სასანიანთა მთავრობამ სომხეთში წერილი გაგზავნა, რომელშიც დიდებულებსა და სასულიერო წოდებას შესთავაზა უარი ეთქვათ ქრისტიანობაზე. თუკი ირანი სომხეთს დაიპყრობდა, ძნელი აღარ იქნებოდა საქართველოსა და ალბანეთის დამორჩილება, მაგრამ

სომეხმა დიდებულებმა და სასულიერო პირებმა უარით უპასუხეს, რისთვისაც რეპრესირებულნი იქნენ. ზოგიერთმა მათგანმა გარეგნულად, ვითომ მიიღო ზოროასტრიზმი. ომით დაკავებულმა იეზუიტებმა მათ მამულები დაუბრუნა, რამდენიმე მძევალი დაიტოვა და სომხეთში ზოროასტრიზმის ქურუმები გაგზავნა.

ისარგებლეს რა იმით, რომ ირანი ომში იყო ჩაბმული, ნახარარებმა დასახმარებლად ბიზანტიას მიმართეს და აჯანყდნენ, მაგრამ იმპერიას არ ქონდა საშუალება დახმარებოდა სომეხებს. პირველ ბრძოლაში ბედის სასწორი სომეხთა მხარეზე გადაიხარა, მათ ტყვედ ჩაიგდეს მარზბანი ვასაკი. ვასაკი წარმოშობით სუნიკიდან იყო, მას ებარა მეტად საპასუხისმგებლო თანამდებობა - სპარსეთის ნაცვალის პოსტი სომხეთში; როდესაც მან ზოროასტრიზმი მიიღო, იგი გაორებული, მძიმე მდგომარეობაში იმყოფებოდა. ხოლო როცა ტყვედ ჩავარდა, კვლავ ქრისტიანთა მხარეზე გადავიდა. იეზუიტებმა 451 წელს გაგზავნა თავისი ჯარი სომხეთში და დაამარცხა ნახარარები. სასამართლომ ყველაფერი ვასაკს დააბრალა და შაჰის ბრძანებით ციხეში ჩასვა, სადაც მალე გარდაიცვალა. სომხეთში კვლავ იგზავნებოდნენ მარზბანები ირანიდან, მაგრამ სრული მორჩილება სომეხებს არ გამოუხატავთ, მათ მაინც შეინარჩუნეს ქრისტიანობის ქადაგების უფლება.

იეზუიტებმა II - ის სიკვდილის შემდეგ (457) დაიწყო ბრძოლა მის ვაჟებს შორის. მეორე ვაჟმა, პეროზმა, შეკრიბა მოკავშირე ჯარები აღმოსავლეთით, გაიმარჯვა და 459 წელს შაჰან-შაჰად ეკურთხა. უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა იმ გარემოებას, რომ პეროზს დიდი მხარდაჭერა ჰქონდა ზოროასტრი ქურუმებისა და ფეოდალური არისტოკრატისაგან.

პეროზის მეფობის პირველ წლებში ირანი მძიმე მდგომარეობაში იმყოფებოდა, რაც გამოწვეული იყო ორწლიანი შინა ომით, გვალვითა და მოუსავლიანობით, ამავე დროს ირანს გარეშე მტერიც ბევრი ჰყავდა, თავდასხმის პუნქტს წარმოადგენდა ირანის ჩრდილო-აღმოსავლეთი საზღვარი. ომი ამ საზღვარზე პეროზის მეფობის განმავლობაში არ შეჩერებულა.

ამ დროს ქართლის სამეფო ტახტზე ზის ვახტანგ გორგასალი, გამოჩენილი პოლიტიკური და სამხედრო მოღვაწე. უნდა ითქვას, რომ ამ უაღრესად მნიშვნელოვანი პერიოდის შესახებ მეტად არასაკმარისი ცნობები გვაქვს. მწირი და ცალმხრივი ცნობებია „მოქცევაი ქართლისაი“ - ს მათიანეში. საკმარისია ითქვას, რომ არც ერთი სიტყვით არ არის მოხსენიებული ის დიდი ბრძოლა, რომელიც ვახტანგ გორგასალმა აწარმოა ირანელთა წინააღმდეგ. არსებობს ვახტანგ გორგასალისადმი მიძღვნილი სპეციალური საისტორიო თხზულება, რომელსაც ჯუანშერს აკუთვნებენ.

ჯუანშერის მოღვაწეობის დროზე და მისი ავტორობის შესახებ ჩვენს ისტორიოგრაფიაში არსებული ურთიერთსაწინააღმდეგო შეხედულებების მიუხედავად, დღესაც ჯუანშერი XI ს. ავტორადაა გამოცხადებული, ხოლო მის თხზულებად ითვლება „ცხოვრება ვახტანგ გორგასლისა“, რომელშიც თხრობა ვახტანგის მშობლების აღწერით იწყება და VIII ს. შუახანებში მცხოვრები არჩილის მოღვაწეობით მთავრდება.

მკვლევარები ვახტანგ გორგასალის „ცხოვრების“, როგორც საისტორიო წყაროს შესახებ მსჯელობი-

სას ძირითადად ივ. ჯავახიშვილის მოსაზრებიდან გამომდინარე თვლიან, რომ XI საუკუნეში მცხოვრებ ჯუანშერს გარდა იმისა, რომ ვახტანგ გორგასლის მოღვაწეობის ხანიდან დიდი დრო ამორებდა, იგი როცა „თხზულებასა წერდა სანდო მასალა ხელთ არ ჰქონდა“, რის გამოც ეს თხზულება „ზღაპარს უფრო ჰგავს, ვიდრე ისტორიას“. მთელს თხზულებაში ივ. ჯავახიშვილს „ღირებულად“ ირანელებთან ვახტანგ გორგასლის ბოლო ომის აღწერა მიაჩნდა. ჯუანშერის თხზულებაში ივ. ჯავახიშვილის მიერ „ღირებულად“ მიჩნეული „ზოგიერთი მცირეოდენი ცნობა“ შემდგომი თაობის მკვლევართა ნაშრომებში მართალია შედარებით გამდიდრდა, მაგრამ ეს თხზულება, ისევე ზღაპრული ხასიათის საისტორიო წყაროდ ითვლება. დღეისათვის ხელთ გვაქვს ვ. გოილაძის ნაშრომი, რომელშიც ძველი ქართული და უცხოენოვანი წყაროების ანალიზის საფუძველზე გამოთქმულია მოსაზრება, რომ „ვახტანგ გორგასლის ცხოვრების“ ავტორი, ჯუანშერი, თვით ვახტანგ გორგასლის თანამედროვე და მის მიერ აღწერილი ამბების თვითმხილველი უნდა ყოფილიყო. ჯუანშერის ცნობების სხვა საისტორიო წყაროებთან შეჯერების საფუძველზე დადგენილია ვახტანგ გორგასლის და მისი ოჯახის წევრთა ცხოვრების წლები, გარკვეულია ჰუნებისა და ბიზანტიელთა წინააღმდეგ (ირანელებთან ერთად) ვახტანგ გორგასლის ლაშქრობის მარშრუტი, დადასტურებულია დღემდე ანაქრონიზმად ან არარეალურად მიჩნეული ზოგიერთი ცნობის სანდოობა. ავტორის დასკვნით, ჯუანშერის თხზულება სანდო საისტორიო წყაროა არა მარტო V საუკუნის ქართლის სამეფოს, არამედ მისი მეზობელი ქვეყნების ისტორიისათვისაც.

თავისთავად მეტად მნიშვნელოვანი წყაროა ამ პერიოდის შესასწავლად იაკობ ცურტაველის „შუშანიკის მარტვილობა“, მაგრამ ქვეყნის ზოგადპოლიტიკურ ვითარებაზე მასში ცოტა რამაა ნათქვამი. საყურადღებო და, რაც მთავარია, სავსებით სანდო ცნობები აქვს შემონახული V საუკუნის სომეხ ისტორიკოსს ლაზარ პარფეცის, ისინი ირანელთა წინააღმდეგ აჯანყებას შეეხებიან.

ვახტანგის მეფობა დაემთხვა ქართლის ისტორიის მეტად მძიმე ხანას. 450-451 წლების სომხეთისა და ალბანეთის აჯანყების შემდეგ ირანელები ზოგიერთ დათმობაზე წავიდნენ, მაგრამ მათ საკმაოდ მალე დაიბრუნეს დაკარგული პოზიციები ამიერკავკასიაში და ისევ დაიწყეს ქრისტიანობის დევნა და ცეცხლთაყვანისმცემლობის გავრცელება. 15 მეტად აქტიურად დაიწყეს ირანელებმა დამორჩილებული ქვეყნების შინაგან საქმეებში ჩარევა.

ვახტანგ გორგასალი როცა ბიზანტიის წინააღმდეგ ლაშქრობაში იმყოფებოდა, 455 წელს მისი მეუღლე, ირანის შაჰის ასული ბალენდუხტ დედოფალი დაჩისა და მისი ტყუპისცალი დის მშობიარობას გადაჰყვა. ამიტომ, 456 წელს ომის დამთავრებისას ბიზანტიის იმპერატორთან მოლაპარაკებისას ვახტანგი დათანხმდა იმპერატორს, რომ მის ქალიშვილს შეერთავდა.

ბიზანტიის საიმპერატორო კართან ვახტანგის დანათესავება იმას ნიშნავდა, ამიერიდან ქართლი ბიზანტიური ორიენტაციის ქვეყანა ხდებოდა, რასაც ცხადი იყო, ირანის შაჰი არ დაუშვებდა. იგი შეეცდებ-

ბოდა, ქართლში კვლავ აღედგინა თავისი პოზიციები. საქმე რომ ასე წარიმართებოდა, ეს ვახტანგმაც კარგად იცოდა. ამიტომ, მიუხედავად იმისა, რომ ბიზანტიის წინააღმდეგ გამარჯვებით დამთავრებულ ომში იგი ირანის მხარეზე იბრძოდა, ქართლში დაბრუნებისთანავე ირანის შაჰის მოსალოდნელი თავდასხმისაგან ქვეყნის დაცვის სამზადისს შეუდგა.

456 წელს ვახტანგის ქართლში დაბრუნებისთანავე ირანელები ქართლში არ შემოჭრილან. როგორც ჯუანშერი გვამცნობს, გაიგო თუ არა „...მეფემან სპარსთამან... ვითარმედ მიიქცა ვახტანგ ბერძენთა კერძო, შეიქცა სპარსეთად და მოკუდა. და დაჯდა მეფედ ქე მისი, და ვიდრე მოიწიფებოდა იგი, წარხდა ამას შინა წელიწადი სამი.“

გარდა სამხდრო სამზადისისა, მშვიდობიანობის სამ წელში ვახტანგს სხვა ანტიირანული ღონისძიებანიც განუხორციელებია, კერძოდ „შეაგდო საპყრობილესა შინა ბინქარან მაცთური, ეპისკოპოსი ცეცხლის მსახურთა და მოსრნა და განასხნა ყოველნი ცეცხლის-მსახურნი საზღვართაგან ქართლისათა.“

ყოველივე ზემოაღნიშნული უკვე ირანის წინააღმდეგ ქართლის მეფის აჯანყებას ნიშნავდა. ბიზანტიელთა მხარეზე ვახტანგის გადასვლით განაწყენებული შაჰი შეიქცა სპარსეთად“, ე.ი ირანში დაბრუნდა და იქ გარდაიცვალა. მისი გარდაცვალების გამო ირანელთა ქართლში ლაშქრობა სამი წლით გადაიდო. 459 წელს ტახტზე ასულმა პეროზმა გაამყარა თუ არა თავისი მდგომარეობა ირანში „წარმოემართა ბრძოლად ვახტანგისა.“

მიუხედავად იმისა, რომ ჯუანშერი დეტალურად აგვიწერს 460 წელს ქართლში შემოჭრილ ირანელთა წინააღმდეგ ქართველთა ბრძოლისა და ზავის დადების ამბავს, დღემდე ამ ომის არც თარიღი და არც ბრძოლების ჯუანშერისეული აღწერა ქართული ისტორიოგრაფიაში შესწავლის საგანი არ გამხდარა.

ირანელთა ქართლში მოსალოდნელი შემოჭრის ამბავი ვახტანგ გორგასალს ბიზანტიის იმპერატორისათვის ადრევე შეუტყობინებია: აჰა დღე იგი, რომელ აღმითქუამს, ვითარმედ სპარსნი შემოვანყუდივნე ხელსა შენსა; აჰა ესერა, მომიყვანებიან იგინი შუა საზღვართა ქართლისათა და ყოველი კაცი მათ თანა ვითარ სამასი ათასი.“ როგორც ვახტანგის წერილის შემდეგი შინაარსიდან ჩანს, სომხები და ამიერკავკასიის სხვა ქრისტიანი ხალხები ირანელთა დასახმარებლად არ გამოსულან, შაჰს მხოლოდ დარუბანდელები მიმხრობიან. იმავე წერილში ვახტანგი იმპერატორს ატყობინებდა: „ან აღმისრულებიეს აღთქმა ჩემი, რომელი აღმითქუამს: რამეთუ სადაცა მიპოვნიეს სახლი ცეცხლისა, დამივსია ფსლითა, და მოგუნი და მზირნი მათნი მიმიცემიან სატანჯველსა ბოროტსა, და მაცთური ბინქარან მივეც საპყრობილესა, და სიკუდილისაგან გარდაიხუენა.“

ვახტანგის მოციქული როცა იმპერიაში ჩავიდა, აღმოჩნდა, რომ იმპერატორი „ნასული იყო ქუეყანით ხაზარეთით კერძო“ და ქართლში მოსასვლელად „ვერ მოიცალეზდა“. ვახტანგს ისლა დარჩენოდა, შემოსულ მტერს მხოლოდ ქართლის ლაშქრით შეებოდა. ამ მიზნით „განაძლიერნა ციხენი ქალაქისანი, და ურჩეულესი მბრძოლი ერისა მისისა ვითარ ასი ათასი მხედარი და ასი ათასი ქუეთი იპყრა მის თანა, და დაუბანაკა მათ დიღმით ვიდრე ქართლის კართამდე, და

სპარსთა დაიბანაკეს ცხენის ტერფითგან ჩალმართ.“

ბრძოლის დაწყების წინ, როგორც ჯუანშერი გადმოგვცემს, ვახტანგმა „...განაფართა ხიდი მოგუეთისა ვითარ სამოცი მხარი ქცევისათვის მას ზედა სპათასა“. თვით ვახტანგი და ჯუანშერ სპასპეტი მცხეთაში გამაგრებულან. ნასრა და მირდატ ერისთავები „არმაზით კერძო“ „სპათა ზედა სომხითისა და ქართლისათა“ იდგნენ. ბრძოლის მიმდინარეობას ჯუანშერი ასე გადმოგვცემს: „...რა ბრძოლიან სპარსნი არმაზით კერძო, მცხეთით განვიდიან; და რა განვიდის ლაშქარი იგი მიერ კერძო მცხეთით, ეწყუნინან არაგუსა ზედა. და ოდესმე განვლიან ფონი მტკურისა და შეიბნიან ფონსა ზედა ტფილისისასა, და რომელსამე დღესა მათ სძლიან და რომელსამე დღესა ამათ.“ ჯუანშერის ცნობით, სწორედ ამ ბრძოლაში ჰქონდა ვახტანგ მეფეს „ოქროს ჩაბალახზე“ გამოსახული „წინათ მგელი და უკანათ ლომი“. სადაც „იძლეოდინ ქართველნი“ ვახტანგიც იქ გაჩნდებოდა ხოლმე და „მოსრიდა ... სპარსთა“. სპარსელებმა დაისწავლეს, რომ მხედარი, რომელსაც ჩაბალახზე „ენერა მგელი და ლომი“, ვახტანგი იყო. ამიტომ, ვახტანგის გამოჩენისთანავე იყვირებდნენ ხოლმე „დურ აზ გორგასალ“. ეს სიტყვა, დასძენს ჯუანშერი, ნიშნავს: „მირიდეთ თავსა მგლისასა“ და მის მიერ სახელ - ედვა ვახტანგ მეფესა გორგასალ.“

ასე რომ, ვახტანგისათვის ზენოდება „გორგასალი“ 460 წელს შეურქმევიათ ირანელებს. ქართლში შემოჭრილ ირანელებთან ბრძოლა, როგორც ჯუანშერი წერს, ოთხ თვეს გაგრძელებულა. შაჰის ლაშქარმა არსებით წარმატებას ვერ მიაღწია. ამიტომ, ბრძოლები მცხეთის მისადგომებთან ალბათ კიდევ დიდხანს გაგრძელდებოდა, ვახტანგთან ბიზანტიის დესპანი რომ არ მოსულიყო. დესპანმა ვახტანგს მოართვა იმპერატორის ძღვენი და წერილი, რომლითაც იგი ვახტანგს ატყობინებდა: „შევექეც ნყოზასა ხაკანისასა, და მომივლენია შენდა ოთხმოცი ათასი მხედარი, და მომიწერია ლეონისდა: უკეთუ გიხმდეს შენ ლაშქარი, წინაშე შენსა არს მელიტენითგან ვიდრე ლამედმდე და მოღმართ ვიდრე კარნუქადაგამდე, და მიბრძანებია ლეონისდა წინაშე შენსა იყოს.“ ამ წერილის მოტანისას ბიზანტიელთა ლაშქარი უკვე ჯავახეთს ყოფილა მოსული, ამიტომ, ირანის შაჰმა უკეთესად ჩათვალა ვახტანგს დაზავებოდა.

ზავის დადების ერთ-ერთ პირობად ვახტანგმა შაჰს მოსთხოვა, ამის შემდეგ ირანელები ქართლის რელიგიურ საქმეებში აღარ ჩარეულიყვნენ. თუ ამ პირობას შეასრულებდა, ვახტანგი ჰპირდებოდა, რომ შაჰს იგი „მამად და უფლად“ მიიჩნევდა.

ვახტანგმა შაჰს ცოლად მისცა თავისი დაი მირანდუხტი, შემდეგ მოიყვანა თვისი 5 წლის დაჩი, დაადგა გვირვინი და დატოვა ქართლში მეფედ.

463 წელს ირანელებმა დაამარცხეს ალბანელები, რომლებიც რამდენიმე წლის განმავლობაში ებრძოდნენ მათ და მეფობა გააუქმეს ალბანეთში. სომხეთში მეფობის გაუქმების შემდეგ ეს ირანის მეორე დიდი გამარჯვება იყო ამიერკავკასიაში.

ამ დროისათვის ქართლში ისევ მზადდება აჯანყება ირანელთა წინააღმდეგ. აჯანყების დაწყების წინ ვახტანგმა იერიში მიიტანა თავის მოწინააღმდეგე ქართლის დიდებულებზე. პირველ ყოვლისა, მან თავის მოწინააღმდეგეთა ერთ-ერთი ბელადი ვარსქენ

პიტიახში ჩამოიშორა 482 წელს. ლაზარ ფარპეცი გადმოგვცემს: „ქართლის ქვეყანაში მოხდა შფოთი და არეულობა. ვახტანგმა მოკლა ურჯულო ბდეხში ვაზგენი მეფე პეროზის ოცდამეხუთე წელს.“

ქრისტიანობის უარყოფელი, გამაზღვანებელი ვარსკენის მოკვლით ვახტანგმა მეტი იდეური სიცხოველე შემატა თავის ბრძოლას ცეცხლთაყვანისმცემელ ირანელებთან. ამით ხაზი ესმებოდა იმას, რომ ბრძოლა წარმოებდა არა მარტო პოლიტიკური თავისუფლებისათვის, არამედ სარწმუნოებისთვისაც.

აჯანყება ფაქტიურად ვარსკენის მოკვლით დაიწყო. აჯანყებისათვის დრო კარგად იყო შერჩეული: ირანს ძალიან გართულებული ჰქონდა მდგომარეობა შუა აზიაში, ანტიირანული ანაჯყება უკვე დაწყებული იყო ალბანეთში და სომხეთშიც მცირე ბიძგლა ელოდა, რათა თვითონაც აელო ხელში იარაღი. ამას ემატებოდა ისიც, რომ ირანელებს ამიერკავკასიაში მცირე ჯარები ჰყოლიათ, რადგან ისინი აღმოსავლეთში ჰყავდათ გაყვანილი.

ცნობამ ვახტანგის აჯანყებაზე დიდი აღფრთოვანება გამოიწვია სომეხ თავკაცებში, რომლებიც იმ დროს ირანელების მიერ ძალით იყვნენ გაყვანილი აჯანყებულ ალბანელთა წინააღმდეგ საბრძოლველად. განსაკუთრებით დიდ იმედს აძლევდა სომეხებს ცნობა ვახტანგის ჰუნებთან კავშირისა და თვით ვახტანგის პიროვნება. სომეხებმა ითათბირეს და გადაწყვიტეს მხარი დაეჭირათ აჯანყებული ქართველებისათვის.

აჯანყების პირველ წელს ვახტანგს, ეტყობა, მოუხერხებია ირანელების ქართლიდან განდევნა. მიუხედავად ამ წარმატებისა, აჯანყებულთა მდგომარეობა მძიმე იყო, რადგან ვახტანგმა ვერასგზით ვერ მიიღო ჰუნთაგან შეპირებული ჯარი. მას მხოლოდ რამდენიმე ასეულისაგან შემდგარი რაზმი მიუვიდა. თუ გავითვალისწინებთ იმასაც, რომ არავითარი დახმარების იმედი არ იყო ბიზანტიელებისაგან, რომელთაც თვითონაც დიდი გაჭირვება ადგათ ამ დროს, ცხადია, ჰუნებთან დადებული პირობის ჩაშლა ფაქტიურად მნიშვნელოვანწილად წყვეტდა აჯანყების ბედს.

483 წელს ირანელებმა უფრო მტკიცედ მოჰკიდეს ხელი აჯანყებასთან ბრძოლის საქმეს. გაზაფხულზე ქართლსა და სომხეთში ორი დიდი ლაშქარი გამოგზავნეს. პირველს სარდლობდა მიჰრანი, მეორეს - ატრნერსეჰი, ირანის ფუშტიპანსალარი (მონასპის უფროსი). ვახტანგმა დაინახა, რომ ირანელებს ვერ გაუმკლავდებოდა და თავი შეაფარა სომხეთის მთებს ქართლის საზღვრის მახლობლად. იქიდან მან დახმარება სთხოვა სომეხებს, თან იტყობინებოდა, რომ სულ ახლო მომავალში ელოდა ჰუნების მასშველი ჯარების მოსვლასაც. ამ დროისათვის სომეხებს მნიშვნელოვანი წარმატება მოუპოვებიათ, სასტიკად დაუმარცხებთ ირანელები ნერსე ჰაპატის ბრძოლაში. ვახტანგის დესპანის მისვლისთანავე აჯანყებულ სომეხთა სარდალი ვაჰან მამიკონიანი სომეხთა მთელი ჯარით სასწრაფოდ გაემართა ვახტანგის დასახმარებლად და კანგარის მთებში დაბანაკდა.

ვახტანგი სწრაფი და გაბედული მოქმედების მომხრე იყო. მას ეშინოდა, რომ ირანელები ქართლის შიდა რაიონებში შემოიჭრებოდნენ და იქაურობას

ააოხრებდნენ. ამიტომ ცდილობდა დაეყოლიებინა სომეხები, ბარში ჩასულიყვნენ და ირანელებს შებრძოლებოდნენ, თუნდაც ჰუნების მოსვლამდე. ვაჰან მამიკონიანი და სხვა სომეხი სარდლები კი ფრთხილობდნენ. ეტყობა, მათ აფიქრებდათ ირანელთა ჯარის მრავალრიცხოვანება. ჰუნების გარეშე ბრძოლის დაწყება სომეხებს მიზანშეწონილად არ მიჩნდათ და უმჯობესად თვლიდნენ მთებში დარჩენას, სადაც ირანელები ვერ გამოიყენებდნენ თავის რიცხოვრივ უპირატესობას. აჯანყებულ სომეხთა ჯარში არ იყო ერთიანობა, მრავალი შიშით მონაწილეობდა აჯანყებაში და პირველსავე შემთხვევაში მზად იყო აჯანყებისათვის ელაღატა და ირანელთა მხარეზე გადასულიყო. საყურადღებოა, რომ იმ თათბირზე, რომელზედაც სომეხებს უნდა გადაენწყვიტათ, დაეჭირათ თუ არა მხარი აჯანყებული ქართლისათვის, ერთადერთი კაცი, რომელიც ამის წინააღმდეგ გამოვიდა, იყო თვით ვაჰან მამიკონიანი, აჯანყებულთა მომავალი სარდალი და ბელადი. თავისი აზრის დასამტკიცებლად ერთ-ერთ უმთავრეს არგუმენტად ვაჰანს მოჰყავდა ის, რომ მისი სიტყვით, სომეხებს შორის არ იყო ერთიანობა და მოსალოდნელი იყო დაღალტის. როგორც შემდგომში აღმოჩნდა, ვაჰანის შიში არ იყო მოკლებული რეალურ საფუძველს.

ვახტანგი ყოველ ღონეს ხმარობდა, რათა დაერწმუნებინა სომეხები მისი გეგმა მიეღოთ და ბარში ჩასულიყვნენ. ლაზარ პარფეცის გადმოცემით, ის აშკარა ტყუილზეც კი მიდიოდა სომეხების გასამხნეველად, ვითომ ჰუნები უკვე მოვიდნენო.

ბოლოს და ბოლოს ვახტანგმა თავისი გაიტანა. მიუხედავად ზაფხულის სიცხისა და ზოგიერთ სომეხ ნახარართა წინააღმდეგობისა, აჯანყებულთა ლაშქარი ჭარმანიანის ველზე ჩასულა და მტკვრის ნაპირას დაბანაკებულა. რამდენიმე დღის შემდეგ, იქვე, ოღონდ მტკვრის გაღმა დაბანაკდა ირანელთა ლაშქარიც. ღამით სომეხთა ბანაკიდან მრავალი მოღალატე საიდუმლოდ დაკავშირებია ირანელებს. ისინი უთვლიდნენ მტერს, ჩვენი ნებით როდი მოვსულვართ, ვაჰანმა ძალით მოგვიყვანა, მაგრამ ბრძოლის ველს მივატოვეთ და სხვებსაც თან გავიყოლებთო.

მეორე დღეს სომეხ-ქართველთა გაერთიანებული ლაშქარი ბრძოლის ველზე გავიდა. ვახტანგი უკანასკნელ წუთამდე ამხნევებდა და არწმუნებდა სომეხ სარდლებს, გამარჯვება ჰუნების გარეშეც შეიძლებაო. მაგრამ, თუმცა სომეხმა სარდლებმა ჯარი საბრძოლოდ განალაგეს, ვახტანგმა მაინც ვერ შეძლო მათი დარწმუნება. ცხადია, ასეთი მერყეობა, რითაც არ უნდა ყოფილიყო იგი გამონკვეული, უარყოფით გავლენას მოახდენდა ბრძოლის შედეგზე.

ქართველთა ლაშქარი ვახტანგის მეთაურობით მარცხენა ფრთას შეადგენდა. ცენტრში და მარჯვენა ფრთაზე სომეხები იდგნენ. ვაჰან მამიკონიანმა, რომელიც ცენტრს სარდლობდა, გაბედულად შეუტია მტერს, დიდი ზიანი მიაყენა მას და უკან დაახევინა ისე, რომ ირანელებს მტკვარზე გადასვლაც კი მოუხდათ. მაგრამ ამ დროს მოღალატეებმა თავისი დაპირება შეასრულეს, მიატოვეს ბრძოლის ველი, არეგდარევა შეიტანეს მეტეოლოგთა რიგებში და ბოლოს მთელი ლაშქარი შედრკა და გაიქცა. ირანელები დაედევნენ გაქცეულებს, ბევრი დახოცეს, ბევრიც ტყვედ ჩაიგდეს, მაგრამ თავისი გამარჯვება მაინც ვერ მი-

იყვანეს ბოლომდე, რადგან მათი სარდალი მიჰრანი იმავე წლის სექტემბერში ირანში გაიწვიეს.

484 წელს, გაზაფხულზე, სომხეთში დიდი ლაშქრით შევიდა ზარმიძრ ჰაზარავუხტი. ბასიანში მყოფ ჰაზარავუხტს მიუვიდა შაჰის ბრძანება, გადასულიყო ქართლში, რათა „ქართლის მეფე ვახტანგი ან შეეპყრა, ან მოეკლა, ანდა იმ ქვეყნიდან განედევნა.“ თვით ირანის შაჰი პეროზი კი ჰეფთალებზე საომრად წავიდა.

ჰაზარავუხტი გადავიდა ქართლში, სადაც შეკრიბა ადგილობრივი დიდებულები, რომლებიც თავიდანვე მხარს არ უჭერდნენ ვახტანგს. მათ შეუერთდნენ ისინიც, ვინც გორგასალს შემდგომში განუდგნენ. ჰაზარავუხტმა დიდი წყალობა აღუთქვა ყველას და მათგან რაზმიც კი შეადგინა. ვახტანგმა თავი შეაფარა ეგრისს.

ამ დროს ირანიდან მოვიდა პეროზისა და ირანელთა ჯარის დაღუპვის ამბავი. შეშინებულმა ჰაზარავუხტმა ქართლში დარჩენა ველარ გაბედა და სასწრაფოდ ირანში გაბრუნდა.

ირანელები უალრესად მძიმე ვითარებაში აღმოჩნდნენ. ამან აიძულა ისინი მთელ რიგ მნიშვნელოვან დათმობაზე წასულიყვნენ. ჩვენ არა გვაქვს ცნობები, თუ რაში გამოიხატებოდა ეს ქართლის მიმართ, სამაგიეროდ, კარგად ვიცით, რას მიაღწიეს აჯანყებულებმა სომხეთსა და ალბანეთში. აჯანყებულ სომეხთა მოთხოვნით, ირანელებმა პირობა დადეს შეეწყვიტათ ქრისტიანობის დევნა, არ დაერღვიათ ადგილობრივი ტრადიციები და მნიშვნელოვანი საქმეები თვითონ შაჰს გაერჩია. ირანელებმა გამოაცხადეს, რომ ისინი არ ადანაშაულებდნენ აჯანყებულებს, რადგან აჯანყება თვით პეროზის ძალმომრეობამ გამოიწვიაო. შემდგომ, 485 წელს, აჯანყებულთა მეთაური ვაჰან მამიკონიანი სომხეთის მარზბანად დანიშნეს. ირანელები ალბანეთის წინაშეც წასულან დათმობაზე. კერძოდ, იქ მათ მეფობა აღუდგენიათ. საინტერესოა, რომ ალბანეთში გამეფებული ვაჩაკანი ისევ დაბრუნებია ქრისტიანობას, რომელიც ადრე ირანელთა ძალდატანებით უარუყვია.

უეჭველია, აჯანყებას დადებითი შედეგები ქართლისთვისაც უნდა მოეტანა. ამდენად, თუმცა ვახტანგმა ვერ შეძლო საბოლოოდ გაეთავისუფლებინა ქართლი ირანული უღლისაგან, მაგრამ მისმა აჯანყე-

ბამ ნაწილობრივ მაინც მიაღწია მიზანს. სამწუხაროდ, ჩვენ არ შეგვიძლია იმის ჩვენება, თუ კონკრეტულად რაში გამოიხატა ეს.

საფიქრებელია, რომ ვახტანგ გორგასალი ამის შემდეგაც განაგრძობდა ამა თუ იმ ფორმით ბრძოლას ირანელების წინააღმდეგ. ძველი ქართული წყაროების თანახმად, იგი ბოლოს და ბოლოს შეენირა კიდეც ამ ბრძოლას. ჯუანშერი გადმოგვცემს, რომ ახლად გამეფებულმა ირანის შაჰმა ბიზანტიაზე გალაშქრება გადაწყვიტა. მან შეუთვალა ვახტანგს წინ წარსდლოლოდა ირანელთა ლაშქარს. ვახტანგმა უარი განაცხადა და „თქუა ესრეთ: „უთხარით მეფესა ხუასროს: პირველად განემზადე ბრძოლად ჩუენდა, და ეგრე შევედ საბერძნეთად.“ მართლაც, ირანელებმა გამოილაშქრეს ქართლზე, შემუსრეს რიგი ქალაქები-სა და იორზე დაიბანაკეს. განთიადისას ვახტანგი დაესხა მტრის ბანაკს, მოკლა შაჰის ძე, მაგრამ თვითონაც დაიჭრა, „სპარსმა ვინმე სცა ისარი მკერდსა ვახტანგისასა.“ მართალია, ირანელები დამარცხდნენ, მაგრამ „დამძიმდა წყლულება ვახტანგისი, რამეთუ შეწეულ იყო ისარი ფირტუად. და წარვიდა უჯარმოს“. ირანელებმა ისარგებლეს ვახტანგის ავადმყოფობით და ააოხრეს ქართლი. ბერძნებსა და ირანელებს შორის მოხდა დიდი ბრძოლა, რომელშიც ვერც ერთმა მხარემ ვერ გაიმარჯვა. ვახტანგი ამ ბრძოლის შემდეგ გარდაიცვალა.

ახლა ისევ V საუკუნის ბოლო პერიოდის მიმოხილვას დავუბრუნდეთ. ირანში პეროზის შემდეგ შაჰანშაჰის ტახტზე აღმოჩნდა მისი ძმა ვალარში (484-488). მას არ გააჩნდა ისეთი დიდი საყდენი, როგორც იყო არმია და სათამაშოდ გადაიქცა დიდებულთა ხელში. განსაკუთრებული გავლენით სარგებლობდნენ საქასთანის მმართველი ზარმიხრი და რეის მმართველი შაბური. ამ ორმა პიროვნებამ დიდი როლი ითამაშა ტახტის მემკვიდრეობაზე, ზარმიხრი ვალარშის მეფობის ბოლომდე სახელმწიფო საქმეთა მმართველად დარჩა.

ვალარშმა ზავი დადო სომხეთის, ქართლისა და ალბანეთის დიდებულებთან და მისცა მათ ამ ქვეყნების ავტონომიის გარანტია, აგრეთვე ქრისტიანული (მონოფიზიტური) სასულიერო ნოდების უფლებები და პრივილეგიები. მანვე ცნო ქრისტიანული ეკლესია ნესტორიანული ფორმით თვით ირანში.

გამოყენებული ლიტერატურა :

1. ჯუანშერი, ცხოვრება ვახტანგ გორგასალისა; „ქართლის ცხოვრება“, ტ. I, თბილისი, 1955
2. ლაზარ პარფეცის ცნობები საქართველოს შესახებ; ლ. ჯანაშია, თბილისი 1962

ლიტერატურა:

1. ივანე ჯავახიშვილი; „ქართველი ერის ისტორია“, ტ. I; თბილისი 1979
2. პავლე ინგოროყვა, თხზულებათა კრებული, ტ IV, თბილისი 1978
3. საქართველოს ისტორიის ნარკვევები; ტ II; თბილისი 1973
4. ვ. გოილაძე; ვახტანგ გორგასალი და მისი ისტორიკოსი, თბილისი 1991
5. Н. В. Пигулевская, А.Ю. Якубовский; И. П. Петрушевский, А. В. Строева, Л. М. Беленицкий. “История Ирана с древнейших времен до конца XVIII века”, Ленинград, 1958
6. “История стран зарубежной Азии в средние века”, Москва 1970

რეზიუმე

V საუკუნე მნიშვნელოვანი ეპოქა კავკასიის ხალხთა ცხოვრებაში. ეს არის ეპოქა ნაციონალური ომებისა ირანისა და კავკასიის ქვეყნებს შორის. ირანის იმპერია ამ ხანაში შემოტევას აწარმოებდა კავკასიაზე. ამ უსწორო და მწვავე ეპიზოდებით აღსავსე ბრძოლაში პირველად დაეცა სომხეთი. V საუკუნის პირველ ნახევარში ირანელებმა მოსპეს მეფობა სომხეთში და სომხეთის ინკორპორაცია მოახდინეს. ამ დროიდან შემოტევა ირანისა საქართველოზე ძლიერდება. V საუკუნის 40-იანი წლებიდან იწყება ახალი ეტაპი ირანისა და ამიერკავკასიის ქვეყნების (ქართლის, სომხეთისა და ალბანეთის) ურთიერთობის ისტორიაში. ამ დროიდან ირანმა დაიწყო ახალი, მეტად აქტიური და აგრესიული პოლიტიკის გატარება აღნიშნული ქვეყნების მიმართ. ამჯერად ირანელთა მიზანი იყო სავსებით მოესპოთ ის შინაგანი დამოუკიდებლობა, რომელიც შერჩენოდა მათ ქვეშევრდომ ამიერკავკასიის ქვეყნებს და გადაექციათ ისინი ირანის რიგით პროვინციებად. ამ მიზნის მისაღწევად ირანელებმა გადაწყვიტეს ამ ქვეყნების იზოლაცია არაირანული სამყაროსაგან, მათი კულტურის მოსპობა და მოსახლეობის სრული ასიმილაცია. ამ დროს ქართლის სამეფო ტახტზე ზის ვახტანგ გორგასალი, გამორჩენილი პოლიტიკური და სამხედრო მოღვაწე. ვახტანგმა ვერ შეძლო საბოლოოდ გაეთავისუფლებინა ქართლი ირანული უღლისაგან, მაგრამ მისმა აჯანყებამ ნაწილობრივ მაინც მიაღწია მიზანს. სამწუხაროდ, ჩვენ არ შეგვიძლია იმის ჩვენება, თუ კონკრეტულად რაში გამოიხატა ეს. საფიქრებელია, რომ ვახტანგ გორგასალი ამის შემდეგაც განაგრძობდა ამა თუ იმ ფორმით ბრძოლას ირანელების წინააღმდეგ. ძველი ქართული წყაროების თანახმად, იგი ბოლოს და ბოლოს შეეწირა კიდევ ამ ბრძოლას.

RESUME

Fifth century is important in Caucasian peoples' lives. This is the era of national wars between Iran and the Caucasus countries. In this era Empire of Iran attacked the Caucasus. During this severe and wrong fight first fell Armenia. In the Fifth century Iranians destroyed the reign of Armenia and incorporated it. Since then, the attack on Georgia from Iran had been intensified. A new era began between Iran and Caucasus countries (Kartli, Armenia and Albania) in 40s, fifth century. Since that time Iran has launched a new, more active and aggressive policy against these countries.

Yet the goal was to completely annihilate Iran's internal independence, that had it's subordinate Caucasus countries. Their aim was to transfer those countries to provinces. The Iranians decided to isolate these countries from non iranian world, to destroy their culture and completely assimilate the population. At this time the king was Vakhtang Gorgasali, famous political and military figure. Vakhtang was not able to release Kartli from Iran, however his mutiny partially was succeeded. Unfortunately, we can not show where it was reflected. Afterwards, Vakhtang Gorgasali continued to fight against Iranians. According to Georgian sources, finally he died in this struggle.

მუხამბე, MOAMBE

მაროკოს კრიზისი პირველი მსოფლიო ომის წინ

ვაჟა ჩოჩია

გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის პროფესორი

მოამბე, MOAMBE

პირველი მსოფლიო ომის წინ გერმანია ნახევრად აბსოლუტურ მონარქიას წარმოადგენდა. მიუხედავად იმისა, რომ გერმანიის ეკონომიკაში წამყვან როლს ბურჟუაზია ასრულებდა, მინათმფლობელი არისტოკრატის პოლიტიკური ბატონობა კვლავინდებურად უცვლელი რჩებოდა. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ მათ შორის არსებული პოლიტიკური ბლოკი მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა როგორც ქვეყნის საშინაო ისე საგარეო პოლიტიკაში. გერმანიის იმპერიის მმართველი წრეების გამომწვევი მოქმედება ხელს უწყობდა ქვეყნის იზოლაციას საერთაშორისო ასპარეზზე. ამის მთავარი მიზეზი იყო ბერლინის პოლიტიკა, რაც იმაში მდგომარეობდა, რომ იმ სახელმწიფოებთან, რომლებთანაც გერმანია წარმატებას ვერ აღწევდა დიპლომატიის მეშვეობით, საკითხის გადაწყვეტას იარაღისა და შანტაჟის საშუალებით ცდილობდა.

გერმანიის მმართველი წრეების მისწრაფებებს საფუძვლად ედო ექსპანსიონიზმის და საერთაშორისო კონფლიქტების პროვოცირების პოლიტიკა, რაც კარგად გამოჩნდა პირველი მსოფლიო ომის წინ, კერძოდ, 1911 წლის მაროკოს მეორე კრიზისის დროს. ბერლინში გადანყვიტეს შეემონებინათ ანტანტის სიმტკიცე და თუ შეძლებდნენ უთანხმოება შეეტანათ მის რიგებში, რათა დაესუსტებინათ ის მოახლოებული დიდი კონფლიქტის მოლოდინში. მოვლენების ასეთი შესაძლო განვითარება ხელს შეუწყობდა ბერლინს გამოსულიყო პოლიტიკური იზოლაციის მდგომარეობიდან, რომელშიც ის აღმოჩნდა ჯერ კიდევ მაროკოს პირველი კრიზისის შედეგად, რაც დაადასტურა 1905 წლის ალხესირასის კონფერენციამ (იხ. 1: 232-265). გერმანიის რეაქციული პროპაგანდისტული აპარატი, განსაკუთრებით კი პანგერმანული პრესა, ქებადიდებდას ასხამდა იმპერატორ ვილჰელმ II საგარეო-პოლიტიკურ ნაბიჯებს და მიუთითებდა, რომ ისინი შესაბამებოდნენ გერმანიის ეროვნულ ინტერესებს.

გერმანიის მძიმე მრეწველობის მაგნატები ყველანაირად ცდილობდნენ ხელში ჩაეგდოთ სასარგებლო ნიაღვრეული, რომლითაც მდიდარი იყო მაროკო. ბერლინს მაროკო სტრატეგიული თვალსაზრისითაც იზიდავდა, რადგან ის ხმელთაშუა ზღვისა და ატლანტის ოკეანის გზაჯვარედინზე მდებარეობდა. თავის მხრივ, დიდი სახელმწიფოებიდან - საფრანგეთი და ინგლისი ყველაფერს აკეთებდნენ, რომ არ დაეშვათ ბერლინის შესაძლო ექსპანსია მაროკოში. პარიზში მზად იყვნენ ყოველმხრივ შეეშალათ ხელი ბერლინის მცდელობისთვის-დამკვიდრებულიყო მაროკოში, რადგან თვითონ სურდათ მაროკოს ხელში ჩაგდება. მაროკოს ატლანტურ სანაპიროზე გერმანიის დამკვიდრებას ლონდონიც ეწინააღმდეგებოდა როგორც სამხედრო ისე პოლიტიკური მოსაზრებიდან გამომდინარე, მით უმეტეს, რომ გერმანიაში მიმდინარე

სამხედრო-საზღვაო ფლოტის მშენებლობა, ისედაც საფრთხეს უქმნიდა ლონდონს ზღვებზე მონოპოლიური ბატონობის შენარჩუნებაში (12: 221).

გერმანიის სამთო მრეწველობის მოთხოვნილებებს ვერ აკმაყოფილებდა ლორენის მადანი და მთავრობის ხელშეწყობით, მსხვილმა მრეწველებმა-ძმებმა მანესმანებმა შეძლეს მაროკოს სულთნის მოსყიდვა და 20 ათასი ფრანგული ფრანკის საფასურად, სულთანმა მანესმანებს მადნის საბადოები გადასცა (10: 18). პარიზში ყურადღებით ადევნებდნენ თვალს მოვლენების განვითარებას. შექმნილი სიტუაციიდან გამომდინარე, საფრანგეთის მმართველი წრეები 1911 წლის დასაწყისში შეუდგნენ მზადებას მთელი მაროკოს დასაპყრობად. ამას ხელს უწყობდა მაროკოში ბერბერების ტომის აჯანყება სულთნის წინააღმდეგ (2: 187). შეშინებულმა სულთანმა სამხედრო დახმარება სთხოვა პარიზს, რასაც სწრაფად გამოეხმაურნენ და დიდი სამხედრო შენაერთი გააგზავნეს მაროკოში, ევროპელი მოსახლეობის დაცვის და წესრიგის აღდგენის საბაბით. პარიზის ასეთმა ნაბიჯმა ბერლინის აღშფოთება გამოიწვია, რასაც ტონს აძლევდა რეაქციული პრესა და საპასუხო ზომების მიღებას მოითხოვდა (4: 441).

ფრანგები სწრაფად მოქმედებდნენ, დაამარცხეს აჯანყებულები და გადანყვიტეს დედაქალაქ ფეცის დაკავება, რის შესახებაც გააფრთხილეს გერმანიის მთავრობა 1911 წლის აპრილში. შექმნილ სიტუაციაში, ბერლინმა დიპლომატიას მიმართა და საგარეო საქმეთა სახელმწიფო მდივნის კიდერლენ-ვეხტერის მეშვეობით განაცხადა, რომ ბერლინი წინააღმდეგი არ იქნებოდა, რომ ფრანგებს დაეკავებინათ მაროკო თუ გერმანია მიიღებდა თუნდაც ერთ ნავსადგურს მაინც მაროკოში, ატლანტის ოკეანის სანაპიროზე (მაგ., აგადირს) მისი მომიჯნავე ტერიტორიით. ამ წინადადების მიღება არსებითად არ ცვლიდა შექმნილ სიტუაციას, მაგრამ პარიზში უარი თქვეს მის მიღებაზე და ბერლინს შესთავაზეს სხვა კომპენსაციაზე შეთანხმება. პარიზის ამ ნაბიჯმა საშუალება მისცა ბერლინს სიტუაცია გაემწვავებინა. კიდერლენ-ვეხტერმა ურჩია კანცლერ ბეტმან-ჰოლვეგს და იმპერატრს, ენერგიული მოქმედებით აეძულებინათ პარიზი დათმობაზე წასულიყო (11: 193). კიდერლენ-ვეხტერმა თავისი მოსაზრება ჩამოაყალიბა ვილჰელმ II-სადმი წარდგენილ 1911 წლის 3 მაისის მემორანდუმში: "ჩვენ უნდა უზრუნველყოთ ... მომავალი მოლაპარაკებისათვის ისეთი ობიექტი, რომელიც აიძულებს ფრანგებს კომპენსაციაზე დათანხმდნენ ... ჩვენ გვაქვს დიდი გერმანული ფირმები მოგადორსა და აგადირში. გერმანულ გემებს შეუძლიათ ხსენებულ ნავსადგურებში შესვლა ამ ფირმების დასაცავად.

...ასეთ პირობებში, ჩვენ შეგვეძლება მშვიდად ვადევნოთ თვალი მაროკოში მოვლენების შემდგომ მსვლელობას და დაველოდოთ ხომ არ შემოგვთავაზებს

საფრანგეთი შესაფერის კომპენსაციას, რის სანაცვლოდაც ჩვენ დავტოვებთ ორივე ნავსადგურს” (16: დ. 29, № 10549, შ. 105-107).

1911 წლის აპრილში რურის მძიმე მრეწველობის მაგნატების გაზეთი “რაინიშ-ვესტფელიშე ცაიტუნგ” მაროკოში შექმნილი მდგომარეობის გამო სტატიამი “მოქმედება, მოქმედება!” წერდა, რომ ფრანგებმა პატივი უნდა სცენ “ნელშეკრულებებს და თუ მათ არ შეუძლიათ ან არ სურთ ეს გააკეთონ, მაშინ ჩვენ მოვითხოვთ თანაბარ უფლებებს, მოვითხოვთ მაროკოს გაყოფას გერმანიის იმპერიასა და საფრანგეთს შორის. თუ ამას საფრანგეთი სერიოზულად გაუნევეს წინააღმდეგობას, მაშინ ის იქნება პასუხისმგებელი ომისათვის” (ციტ. 4: 448-449).

1911 წლის მაისის ბოლოს ევროპულ გაზეთებში გამოჩნდა ცნობები, რომ გერმანია იძულებული იქნებოდა დაკმაყოფილებულიყო მეორეხარისხვანი კოლონიებიდან, მცირეოდენი, უვარგისი ტერიტორიების კომპენსაციით. ამ ცნობებმა პანგერმანელების განსაკუთრებული გააფთრება გამოიწვია. პანგერმანული პრესა მკვეთრად აკრიტიკებდა საგარეო საქმეთა უწყების სახელმწიფო მდივნის პოლიტიკას მაროკოს საკითხში. ასეთ სიტუაციაში, გერმანიის მთავრობამ, იმპერატორ ვილჰელმ II-ს თანხმობით, მიიღო გადაწყვეტილება სისრულეში მოეყვანა კიდერლენ-ვეხტერის მემორანდუმში დასახული გეგმა.

21 მაისს საფრანგეთის ჯარებმა დაიკავეს დედაქალაქი ფეცი, რამაც ბერლინს საშუალება მისცა აგადირში სამხედრო გემი გაეგზავნა. 1 ივლისს კიდერლენ-ვეხტერის თანაშემწემ ციმერმანმა პანგერმანელების ხელმძღვანელს ჰ. კლასს კონფიდენციალურად აცნობა: “დღეს, ახლა, თხუთმეტიოდე წუთში ბომბი გასკდება” (17: 120). ეს “ბომბი” აღმოჩნდა ქვემეხიანი ხომალდი “პანტერა”, რომელიც სამხრეთ აფრიკიდან ბრუნდებოდა. ბრძანების თანახმად, “პანტერა” 1 ივლისს აგადირის ნავსადგურში შევიდა და ღუზა ჩაუშვა (16: Bd. 29, № 10576, S. 152. Fußnote). ალხესირასის კონფერენციაზე მიღებული გადაწყვეტილების თანახმად, აგადირი დახურული იყო ყველა სახელმწიფოს სამხედრო გემებისათვის. აქედან გამომდინარე, მთელი მსოფლიო ბერლინის ასეთ მოქმედებას შეხვდა როგორც პროვოკაციას (16: დ. 29, № 10639, შ. 228).

პანგერმანელების ყველა გაზეთი მიესალმა ამ ფაქტს. “რაინიშ-ვესტფელიშე ცაიტუნგ”-მა კი პირველ გვერდზე განათავსა სტატია სათაურით: “ვაშა! აი ეს გმირობაა!” გაზეთი მოითხოვდა მაროკოს გაყოფას, წინააღმდეგ შემთხვევაში საფრანგეთს ომის დაწყებით ემუქრებოდა: “ახლა აგადირში რეიდზე გერმანული სამხედრო გემი დგას. ფრანგებს ჯერ კიდევ აქვთ შესაძლებლობა შეგვითანხმდნენ მაროკოს გაყოფის შესახებ. თუ ისინი ამას არ მოისურვებენ, მაშინ “პანტერას” შეუძლია შეასრულოს საკმაოდ ცნობილი “ემსის დეპეშის” მსგავსი როლი”-წერდა სტატიის ავტორი (13: 494). ბერლინის ნაბიჯებს მაროკოში ასევე მიესალმებოდნენ გერმანიის მძიმე მრეწველობის მაგნატები. ერთი მხრივ, მთავრობის მოქმედება მათ “ეროვნულ” საქმედ მიაჩნდათ; მეორე მხრივ, ეკონომიკური მოსაზრების გამო, დაინტერესებული იყვნენ მაროკოში დამკვიდრებით (17: 121). ამის მიუხედავად, ბერლინი ძალიან რთულ

მდგომარეობაში აღმოჩნდა და საჭიროდ მიიჩნია თავისი პროვოკაციული მოქმედების გამართლება. ამას ისახავდა მიზნად გერმანელი დიპლომატის მეტერნიხის მიმართვა ინგლისის საგარეო საქმეთა მინისტრის მუდმივი თანაშემწის ნიკოლსონისადმი: “1866 და 1870 წლებს შორის გაიმარჯვა რა ყველა თავის მტერზე, გერმანია გადაიქცა დიდ ქვეყნად; ამასთანავე, ინგლისმა და დამარცხებულმა საფრანგეთმა მას შემდეგ გაიყვეს მთელი მსოფლიო, გერმანიას კი მისი ნამცვეცები ერგო. ახლა შეიქმნა ისეთი ვითარება, როცა გერმანიას შეუძლია განაცხადოს პრეტენზია რაღაც რეალურსა და მნიშვნელოვანზე” (8: □□□. 2, T.18, H. 1, № 220). ამით მეტერნიხმა არსებითად გამოხატა ინგლის-გერმანიის უთანხმოებათა არსი, რაც თავისთავად უკვე იმას მოწმობდა, რომ ომის შემთხვევაში გერმანიასა და საფრანგეთს შორის, ინგლისი ნეიტრალური არ დარჩებოდა. იმის ნაცვლად, რომ ბერლინს დიპლომატიურად ემოქმედა, დაძაბულობაზე აღებულ კურსს თანმიმდევრულად იცავდა. ამის გამოხატულება იყო “პანტერას” შეცვლა კრეისერით “ბერლინი”, რამაც გერმანიის მოქმედებას კიდევ უფრო პროვოკაციული ხასიათი მისცა.

პანგერმანული კავშირის თავმჯდომარე ჰ. კლასი, რომელმაც ეს პოსტი 1908 წელს დაიკავა, აქვეყნებს სპეციალურ ბროშურას “ვესტ-მაროკო დოირ!”. კლასი ამ ბროშურაში აღნიშნავდა, რომ გერმანიის იმპერიის მონაწილეობის გარეშე მაროკოს საკითხი ვერ გადაწყვეტებოდა (15: 5) და მოითხოვდა მაროკოს მთელი ატლანტური სანაპიროს დაპყრობას (15: 11). გერმანიის გენერალური შტაბი ფონ მოლტკეს მეთაურობით, საფრანგეთთან ომის დაუყოვნებლივ დაწყების მომხრე იყო (19: 362). ბერლინი მაროკოში არსებული ვითარების შესახებ არავითარ განცხადებას არ აქვეყნებდა და ლოდინის ტაქტიკას ატარებდა. ბერლინში, პირველ რიგში, ლონდონის პოზიცია აინტერესებდათ და რატომღაც მიიჩნევდნენ, რომ მაროკოს კონფლიქტის მიმართ ლონდონი ნეიტრალური დარჩებოდა. ბუნებრივია, ბერლინში არ იცოდნენ, რომ ინგლისის გენერალურმა შტაბმა ჯერ კიდევ 1911 წლის აპრილში შეიმუშავა გეგმა, რომ საჭიროების შემთხვევაში, კონტინენტზე საექსპედიციო არმიას გაგზავნიდა (14: ვოლ. 7, № 639). ვიდრე ბერლინში სიმართლე არ იცოდნენ, მცდარ დასკვნებს აკეთებდნენ. ამის საფუძველს იძლეოდა ფრანგების მიერ ფეცის ოკუპაციის შემდეგ, ვილჰელმ II-ს ვიზიტი ლონდონში დედოფალ ვიქტორიას ძეგლის გახსნასთან დაკავშირებით, 1911 წლის მაისის შუა რიცხვებში. ამ ღონისძიებაზე ვილჰელმ II მეუღლესა და ქალიშვილთან ერთად მიიწვია ინგლისის მეფემ ლორჯ V-მ (1837-1901 წლებში დიდი ბრიტანეთის დედოფალი იყო ვიქტორია. ის იყო როგორც ჯორჯ V-ს ისე ვილჰელმ II-ს ბებია). ინგლისელებმა თავაზიანობა და პატივისცემა გამოხატეს იმპერატორის მიმართ ლონდონში ჩასვლისას. ასეთი დამოკიდებულება ბერლინში ჩათვალეს, როგორც ინგლისის უკმაყოფილების გამოხატვა საფრანგეთის მოქმედებაზე მაროკოში. ამას ადასტურებს კანცლერ ბეტმან-ჰოლვეგის ჩანაწერი 1911 წლის 21 მაისს. მისი აზრით, ვილელმ II-ს თბილი მიღება და პატივისცემის გამოხატულება ხალხის მხრივ, გერმანიასთან დაახლოების სურვილსაც ნიშნავდა (16: Bd. 29, № 10662, S. 120-121). სიტუა-

ციის ასეთი შეფასება ბერლინს შეურიგებელს ხდიდა. ეს კარგად ჩანს ბეტმან-ჰოლვეგის მოხსენებაში იმპერატორისადმი, რომელშიც ის აფიქსირებს კიდერლენ-ვეხტერის მოსაზრებას: "დამაკმაყოფილებელ შედეგებს რომ მივაღწიოთ, ჩვენ უთუოდ მოგვიხდება მკვეთრი პოზიციის დაკავება" (7: 57). ვილჰელმ II ამ მოხსენების არეზე, თავისი შენიშვნის ბოლოს წერდა: "გარდა ამისა, საჭიროა ჩვენს მოკავშირეებს დროულად შევატყობინოთ ამის შესახებ. ისინი თავის მხრივ, შესაძლოა ჩათრეულ იქნენ საქმეში" (7: 57).

ბერლინში მცდარი დასკვნები გააკეთეს ლონდონის პოზიციასთან დაკავშირებით და აქედან გამომდინარე ფუჭი ილუზიის ტყვეობაში იმყოფებოდნენ. ამას ადასტურებდა ინგლისის მთავრობის განცხადება გერმანიის მთავრობისადმი, რომ "ინგლისი დაინტერესებულია მაროკოს საკითხით, რამდენადაც, თავისი საკუთარი ინტერესები გააჩნია ამ ქვეყანაში, უფრო მნიშვნელოვანი, ვიდრე გერმანიის ინტერესებია...რომ აგადირში გერმანული ხომალდის გამოჩენა ქმნის ახალ ვითარებას, რომლის მიხედვითაც ინგლისს არ შეუძლია საკუთარი მონაწილეობის გარეშე რაიმე გადანყვეტილების ცნობა" (8: სერ. 2, ტ.18, № 167). ლონდონის ამ განცხადებამ ბერლინს იმედევი გადაუწურა. იქ დარწმუნდნენ, რომ მწარედ შეცდნენ ინგლისის პოზიციის შეფასებისას. ეს იმის შედეგი იყო, რომ გერმანიის დიპლომატია ინგლისთან დაძაბულობის შესუსტებას გადაჭარბებით აფასებდა. საინტერესოა აღინიშნოს, რომ მოგვიანებით ვილჰელმ II თავის მემუარებში ცდილობდა თავი გაემართლებინა და მაროკოს კრიზისის წარმოშობას ბეტმან-ჰოლვეგს და საგარეო საქმეთა უწყებას აბრალებდა (3: 70).

ავსტრია-უნგრეთი და იტალია, გერმანიის მოკავშირეები სამთა კავშირის ხაზით, ცდილობდნენ არ ჩარეულიყვნენ კონფლიქტში, რადგანაც უშუალო ინტერესები მაროკოში არ გააჩნდათ. ამასთანავე, ორივე მოკავშირე კარგად ხედავდა, რომ ბერლინის მიერ მოვლენების შემდგომი ესკალაცია აუცილებლად გამოიწვევდა ინგლისის ჩართვას კონფლიქტში საფრანგეთის მხარეზე, რაც სახიფათო იქნებოდა ორივე მათგანისთვის. გარკვეულ ეტაპზე, ბერლინი დიპლომატიის მეშვეობით ცდილობდა მაროკოს საკითხი საფრანგეთთან ორმხრივი მოლაპარაკების გზით გადაეწყვიტა, რათა შეძლებისდაგვარად მოეხერხებინა, ინგლისის გვერდის ავლით, აფრიკული სამფლობელოების ხელში ჩაგდება. ეს უდაოდ ზიანს მიაყენებდა ინგლისის ინტერესებს და გააუარესებდა მის ურთიერთობებს საფრანგეთთან. ბერლინი იმედოვნებდა, რომ აიძულებდა საფრანგეთს დათმობაზე წასულიყო, მაგრამ ეს არც ისე ადვილი იყო. საფრანგეთი, თავისი მოკავშირეების იმედით, უკან არ იხევდა. ამასთანავე, 1911 წლის აგვისტოში საფრანგეთის გენერალური შტაბი იმ დასკვნამდე მივიდა, რომ თუ გერმანია მაროკოს გამო საფრანგეთთან ომის პროვოცირებას მოახდენდა, იტალია ნეიტრალური დარჩებოდა (8: სერ. 2, ტ. 18, ყ.1, № 372). აქედან გამომდინარე, პარიზი ცდილობდა, რათა ბერლინს ეცნო მისი პროტექტორატი მაროკოზე, სამაგიეროდ, კომპენსაციის სახით შესთავაზებდა ტერიტორიას თავისი აფრიკული სამფლობელოებიდან.

შექმნილ სიტუაციაში, ბერლინი იძულებულია განაახლოს მოლაპარაკებები პარიზთან კომპენსა-

ციის შესახებ. ამაზე გავლენა მოახდინა აგრეთვე რუსეთის მიერ დაკავებულმა პოზიციამ (იხ. 9: 77-78). რუსეთი იმ დროს არ იყო მზად ომისათვის და კიდევ რამდენიმე წელი ესაჭიროებოდა, რომ ბრძოლისუნარიანი გამხდარიყო. ამიტომ იყო, რომ პეტერბურგში იზიარებდნენ მოსაზრებას, რომ არ იყო სასურველი კრიზისი გერმანიასა და საფრანგეთს შორის კონფლიქტამდე მისულიყო (18: 109). ბერლინში, საფრანგეთის ელჩ ჟიულ კამბონთან მოლაპარაკების დროს კიდერლენ-ვეხტერი აცხადებდა, რომ ის იძულებული იყო გაეთვალისწინებინა გერმანიის "საზოგადოებრივი აზრის" განწყობა და ამიტომ მოითხოვდა საფრანგეთის კონგოს მთლიანად (16: დ. 29, □ 10613, შ. 192; 17: შ. 122-123). ეს აშკარად მიუღებელი მოთხოვნა იყო, რაზეც პარიზი არ დათანხმდებოდა. ამის მიუხედავად, კანცლერი ბეტმან-ჰოლვეგი, მიზეზებს რომ განმარტავდა, რის გამოც ბერლინმა აშკარად მიუღებელი მოთხოვნები წარუდგინა პარიზს, ვილჰელმ II-ს 1911 წლის 20 ივლისს სწერდა: "ჩვენ გამოვვადით საკუთარი მოთხოვნებით. საჭირო იყო ფრანგებისგან ქედმაღლობის ჩამოცილება, ამიტომ კიდერლენმა კამბონთან საუბარში დაასახელა საფრანგეთის კონგო მთლიანად. ეს გაკეთდა განგებ, რათა თავისუფლად ვიმოქმედოთ მოლაპარაკების განახლებისას" (16: Bd. 29, № 10613, S. 192; 18: 112). იმავე დროს, ბერლინში ცდილობდნენ ზუსტად გაეგოთ ლონდონისა და პეტერბურგის პოზიცია, რომ ეს ფაქტორი გამოეყენებინათ პარიზთან მოლაპარაკების დროს. მართალია, მოლაპარაკება ბერლინსა და პარიზს შორის საიდუმლო ხასიათს ატარებდა, მაგრამ ბერლინში ვარაუდობდნენ, რომ ბერლინის მოთხოვნები ცნობილი გახდებოდა საფრანგეთის მოკავშირეებისათვის. მართლაც, ბერლინში არ შემცდარან და როგორც გერმანიის ელჩი ლონდონში მეტერნიხი აცნობებდა ბერლინს, მან ინგლისის საგარეო საქმეთა სამინისტროს თანამშრომელთან საუბრის საფუძველზე გააკეთა დასკვნა, რომ პარიზის მეშვეობით ინგლისის მთავრობამ კარგად იცოდა მოლაპარაკების მიმდინარეობის შესახებ ბერლინსა და პარიზს შორის (16: Bd. 29, № 10615, S. 197).

უნდა აღინიშნოს, რომ ლონდონში სერიოზულად ეკიდებოდნენ მოკავშირის პრობლემებს მაროკოს კრიზისთან დაკავშირებით. ამას მონიშნავდა 1911 წლის 20 ივლისს პარიზში თათბირზე, ინგლისის გენერალური შტაბის წარმომადგენლის ვილსონის განცხადება, რომ საფრანგეთ-გერმანიის ომის შემთხვევაში, ინგლისი კონტინენტზე გააგზავნიდა საექსპედიციო არმიას 6 ქვეითი და 1 საკავალერიო დივიზიის და 2 საკავალერიო ბრიგადის შემადგენლობით (14: vol. 7, № 640). ბერლინში ამის შესახებ არ იცოდნენ და განაგრძობდნენ პარიზის დაშინებას და მაროკოს საკითხით ლონდონის დაინტერესების უგულვებლყოფას (17: 206). ბუნებრივია, ლონდონი არ დაუშვებდა, რომ მისთვის გვერდი აეველოთ. ამას მონიშნავდა რადიკალური ჯგუფის ლიდერის ლიოდ ჯორჯის განცხადება 1911 წლის 21 ივლისს: "თუ ჩვენ თავს მოგვახვევენ ისეთ ვითარებას, რომლის დროსაც შესაძლებელი იქნება მშვიდობის შენარჩუნება მხოლოდ უარის თქმით იმ დიდ და კეთილშობილ როლზე, რასაც ინგლისი მრავალი ასეული წლის მანძილზე ასრულებდა გამირულ მიღწევათა წყალობით..."

მაშინ პირდაპირ ვიტყვი, რომ ასეთი მშვიდობა დამცი-
რება იქნება ჩვენთვის” (7: 58, შენიშვნა). მიუხედავად
იმისა, რომ ამ განცხადებაში არც გერმანია და არც
მაროკო ნახსენები არ იყო, ის წარმოადგენდა პირდა-
პირ გაფრთხილებას გერმანიის მიმართ (18: 115). ამას
თვითონ ლოიდ ჯორჯიც აღნიშნავდა: ”საქმე ეხება
არა მარტო გერმანელების თავხედობას, არამედ
იმასაც, რომ მათ არ შეეძლოთ წარმოედგინათ, თუ
რაოდენ მტკიცედ დაუჭერდა მხარს ინგლისი საფრ-
ანგეთს. ამ პრინციპებმა მაიძულა გამოვსულიყავი
სიტყვით... გადავწყვიტე მესარგებლა შემთხვევით,
რათა გამეკეთებინა განცხადება, რომელიც გააფ-
რთხილებდა გერმანიას იმ საფრთხის გამო, რომელიც
ემუქრებოდა მას მისი მინისტრების უგუნურების გამო”
(7: 57). ამ განცხადების მიზანი ისიც იყო, რომ ინ-
გლისში გამოენვიათ ანტიგერმანული განწყობილება
და ამით ლონდონისთვის გაეადვილებინათ გამალე-
ბული შეიარაღების კურსის გატარება და გერმანიას-
თან მოსალოდნელი ომისათვის სამზადისი. ეს ნიშ-
ნავდა, რომ დაპირისპირებამ ინგლისსა და გერმანიას
შორის მძაფრად იჩინა თავი. ბერლინის ცდები დაე-
სუსტებინა ანტანტა, წარუმატებლად დამთავრდა.
მდგომარეობა იმდენედ დაიძაბა, რომ საფრანგეთ-
გერმანიის კონფლიქტი, ინგლისსა და გერმანიას შო-
რის ომის გაჩაღებით იმუქრებოდა. ინგლისის სამხ-
ედრო-საზღვაო ფლოტი საბრძოლო მზადყოფნაში
მოიყვანეს. ეს ნიშნავდა, რომ ”ინგლისი მერყეობის
გარეშე, მთელი თავისი შესაძლებლობით, საფრანგეთ-
ის მხარეზე გამოვიდოდა იმ შემთხვევაში, თუ ის მა-
როკოს გამო გერმანიის იმპერიასთან აღმოჩნდებოდა
კონფლიქტში” (20: 214).

ინგლისის ასეთმა პოზიციამ საფრანგეთი
შეურიგებელი გახადა გერმანიის მიმართ, და დაპირ-
ისპირება მათ შორის კიდევ უფრო გამწვავდა (17: 135).
რუსეთის ელჩი პარიზში იზვოლსკი პეტერბურგს აც-
ნობებდა კიდურლენ-ვეხტერისადმი ჟიულ კამბონის
გაცხადების შესახებ, რომ ”საფრანგეთი არავითარ
შემთხვევაში არ დათანმდება გერმანიას მაროკოს
ნებისმიერ ნაწილში დამკვიდრებაზე” (8: სერ. 2, ტ.
18, № 192). შექმნილ სიტუაციაში, ბერლინი დარწ-
მუნდა, რომ საფრანგეთის წინააღმდეგ გამოსვლა
შეუძლებელი იყო, ამიტომ მილიტარისტული პროპა-
განდა ენერგიულად წარიმართა ინგლისის წინააღმ-
დეგ. ამით ბერლინში სურდათ მიეღწიათ გერმანიის
სამხედრო-საზღვაო ფლოტის შემდგომი განვითარ-
ებისა და ასიგნებების გადიდებისათვის. ბერლინში
დარწმუნებული იყვნენ, რომ მათი მთავარი მეტოქე
ინგლისი იყო და ამიტომაც მწვავედებოდა მაროკოს
კრიზისი. ასევე უნდა აღინიშნოს გერმანიის სამხ-

ედრო ხელმძღვანელობის უკმაყოფილება ბერლინის
პოლიტიკით ინგლისის მიმართ. გენერალური შტაბის
უფროსი ფონ მოლტკე 1911 წლის 19 აგვისტოს თავის
მეუღლეს სწერდა, რომ განიცდიდა მაროკოში მიმდ-
ნარე მოვლენებს და თუ გერმანია ენერგიულად არ
იმოქმედებდა, თუნდაც ომის ფასად, მაშინ მომავალს
უიმედოდ ჩათვლიდა და გადადგებოდა (19: 362).

მნიშვნელოვანი აღმოჩნდა ობიექტურად შექმ-
ნილი სიტუაცია, რომელმაც კარგად დაანახვა და-
პირისპირებულ მხარეებს, რომ შესაძლო ომისათვის
არ იყვნენ მზად. ამან შედეგიც გამოიღო. შექმნილი
რეალობიდან გამომდინარე, ბერლინში გადაწყვიტეს
უკან დაეხიათ, რამაც კონფლიქტის მშვიდობიანად
დასრულებას შეუწყო ხელი. 1911 წლის 4 ნოემბერს
გერმანიასა და საფრანგეთს შორის დაიდო შეთანხ-
მება მაროკოს თაობაზე. მას ხელი მოაწერეს კიდ-
ურლენ-ვეხტერმა და ჟიულ კამბონმა. შეთანხმება
შეიცავდა ორ დამოუკიდებელ ხელშეკრულებას:
ერთი ეხებოდა მაროკოს, მეორე აფრიკის ეკვატორ-
ული ნაწილის სამფლობელოებს. ბერლინი ცნობდა
პარიზის უპირატეს პოლიტიკურ უფლებებს მაროკო-
ში, რაც არსებითად ამ ქვეყანაზე პროტექტორატის
დანესებას ნიშნავდა (6: 708). კომპენსაციის სახით
გერმანია იღებდა საფრანგეთის კონგოს უმნიშვნელო
ნაწილს (6: 708). კომპრომისმა მაროკოს საკითხზე
საფრანგეთში და განსაკუთრებით გერმანიაში დიდი
უკმაყოფილება გამოიწვია.

აგადირის კრიზისის დასრულებას ხელი შეუწყო
ლონდონის პოზიციამ, რაც იმაში გამოიხატა, რომ
ამკარად დაუჭირეს მხარი საფრანგეთს. გერმანიამ
ვერ შეძლო მაროკოში ფეხის მოკიდება. ეს ბერლინის
დიპლომატიური მარცხი იყო. აღმირალი ტირპიცი
თავის მოგონებებში, მართალია წერდა გერმანიის
დიპლომატიური მარცხის შესახებ მაროკოს მეორე
კრიზისს დროს, მაგრამ იმგვარად, რომ ცდილობდა
ამ ფაქტის გამოყენებას ახალი საზღვაო შეიარაღების
მისაღებად (2: 187; 12: 234). მაროკოს კრიზისი პირვე-
ლი მსოფლიო ომის წინ მოწმობდა, რომ გერმანიის
აგრესიულმა პოლიტიკამ კიდევ ერთხელ განიცადა
სერიოზული მარცხი. ბერლინმა ვერ შეძლო ანტან-
ტის დასუსტება, თვითონ კი იზოლირებულ მდგო-
მარეობაში აღმოჩნდა. ასეთ სავალალო შედეგამდე
გერმანია მიიყვანა კლასობრივი და არა ეროვნული
ინტერესების დაცვის პოლიტიკამ (10: 23). მაროკოს
მეორე კრიზისის შედეგად კიდევ უფრო გაძლიერ-
და ინგლის-გერმანიის ანტაგონიზმი და გაიზარდა
მსოფლიო ომის წარმოშობის საფრთხე.

გამოყენებული ლიტერატურა :

1. კილურაძე გ. ნარკვევები პირველი მსოფლიო ომის მომზადების ისტორიიდან. თბ., 1960.
2. Бригге Э., Клэвин П. Европа нового и новейшего времени. Пер. с англ., М., 2006.
3. Вильгельм II, Император. Мемуары, события и люди. 1878-1918. Пер. с нем., М.-Пг., 1923.
4. Гейдорн Г. Монополии-пресса-война. Пер. с нем., 1964.
5. Задохин А. Г., Низовский А. Ю. Пороховой погреб Европы. М., 2000.
6. История дипломтии, т. II. М., 1963.
7. Ллойд Джордж Д. Военные мемуары, тт. I-II. Пер. с англ., М., 1934.
8. Международные отношения в эпоху империализма. Документы из архивов царского и временного правительств 1878-1917 гг. Сер. 2, тт.18-20; сер. 3, тт. 1-6. М., 1931-1940. – сер. 2, т. 18.

9. Нейман Л. А. Франко-русские отношения во время Марокканского Кризиса 1911 г. – Французский ежегодник 1969 г. М., 1971.
10. Норден А. Уроки германской истории. Пер. с нем., М., 1948.
11. Тарле Е. В. Европа в эпоху империализма. 1871-1918 гг. Соч., т. 5. М., 1958.
12. Тирпиц А. Воспоминания. Пер. с нем., М., 1957.
13. Хальгарген Г. Империализм до 1914 года. Пер. с нем., М., 1961.
14. British Documents on the Origins of the War. 1898-1914, vol. I-XI. London, 1927-1936. – Vol. 7.
15. Class H. West-Marokko deutsch! München, 1911.
16. Die Grosse Politik der Europäischen Kabinette. Sammlung der diplomatischen Akten des Auswärtigen Amtes. Bd. 1-40. Berlin, 1922-1927. – Bd. 29.
17. Fischer F. Krieg der Illusionen. Die Deutsche Politik von 1911 bis 1914. Düsseldorf, 1969.
18. Haselmayr F. Diplomatische Geschichte des Zweiten Reiches von 1871-1918. – Bd. 6. Der Weg in die Katastrophe (1909-1918). Teil I. München, 1963.
19. Moltke H. Erinnerungen. Briefe. Dokumente. 1877-1916. Stuttgart, 1922.
20. Ritter G. Staatskunst und Kriegshandwerk. Das Problem des “Militarismus” in Deutschland. – Bd. 2, Die Hauptmächte Europas und das Wilhelmische Reich (1890-1914). München, 1960.

რეზიუმე

ექსპანსიონისტური პოლიტიკა, საერთაშორისო კონფლიქტების პროვოცირება, რომელიც საფუძვლად ედო გერმანიის მმართველი წრეების მისწრაფებებს, კარგად გამოჩნდა მაროკოს მეორე კრიზისის დროს. ბერლინში გადაწყვიტეს შეემონებინათ ანტანტის სიმტკიცე და უთანხმოება შეეტანათ მის რიგებში, რათა დაესუსტებინათ ის მოახლოებული დიდი კონფლიქტის მოლოდინში.

მაროკოს მეორე კრიზისმა 1911 წელს კარგი შესაძლებლობა მისცა ბერლინს თავისი გეგმა განეხორციელებინა და იმავე დროს, ფეხი მოეკიდებინა მროკოში. ფრანგებმა დაიკავეს მაროკოს დედაქალაქი, რაც კარგი მიზეზი აღმოჩნდა, რათა გერმანიას აგადირის ნავსადგურში გაეგზავნა თავისი სამხედრო გემი “პანტერა” და ებრძოლა მაროკოში დამკვიდრებისათვის. მაგრამ ბერლინში ვერ გათვალეს, რომ საფრანგეთის მოკაშირეები ანტანტიდან ენერგიულ დახმარებას აღმოუჩენდნენ პარიზს ბერლინის წინააღმდეგ.

არახელსაყრელი პირობების გამო, ბერლინი იძულებული გახდა უკან დაეხია და ეცნო საფრანგეთის უფლებები მაროკოზე და დათანხმდა მცირე კომპენსაციას საფრანგეთის კონგოში. 1911 წლის ნოემბერში დაიდო შეთანხმება საფრანგეთსა და გერმანიას შორის მაროკოს შესახებ. ეს ნიშნავდა გერმანიის დიპლომატიურ მარცხს, რომელშიც დიდი როლი შეასრულა ინგლისმა. ამ ვითარებამ გააძლიერა ინგლის-გერმანიის ანტაგონიზმი, რამაც გაზარდა მსოფლიო ომის წარმოშობის საფრთხე.

SUMMARY

Expansionist policy, provoking international conflicts, which is based on the aspirations of the German ruling elite, appeared well during the Second Moroccan Crisis. Berlin decided to test the strength of the Entente and to reduce the differences brought to its ranks in anticipation of the upcoming great conflict.

Second Moroccan Crisis in 1911 was a good opportunity to give Berlin its plan to fey and at the same time step in Morocco. The French conquered the Moroccan capital it turned out to be a good reason that Germany sent to the military ship “Panter” in Agadir port and fought for establishment in Morocco. But in Berlin could not foresee that Entente allies vigorously help Paris against Berlin.

Berlin was forced to retreat due unfavorable conditions and to recognize the French right in Morocco, however has agreed to accept a small compensation in French Kongo. In November 1911 an agreement was concluded between France and Germany about Morocco. It meant the german diplomatic failure in which Britain played a big role. This situation has strengthened the Anglo-german antagonism, which has increased the treat of World War.

СЕПАРАТИЗМ КАК УГРОЗА МЕЖДУНАРОДНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ: ИСТОРИКО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ

Марина Изория
Доктор политических наук, профессор

Однозначной и общепризнанной трактовки феномена сепаратизма не существует. В общем случае понятие “сепаратизм” входит в более широкое понятие “территориальный конфликт”.

Признаки сепаратизма как конфликта проявляются в столкновении сил, сторон, интересов. В качестве объекта конфликта может выступать как фрагмент материальной, социально-политической или духовной реальности, так и территория, земля, ее недра, социальный статус, распределение власти, язык и культурные особенности. В первом случае формируется социальный конфликт, во втором - территориальный. Сепаратизм, развиваясь на основе различия в материальной культуре, социально-политическом статусе, этнической и конфессиональной идентичности, в конечном счете представляет собой стремление к выделению территории из границ существующего государственного пространства.

Важнейшей составляющей любого сепаратистского конфликта является кризис идентичности, проявляющийся в изменении этнической, конфессиональной и политической самоидентификации людей, усилении влияния националистических группировок и объединений, нарастании их политической активности. Трансформация консолидированной идентичности единого государства в совокупность разорванных локальных идентичностей периферий - свидетельство необратимости процессов дезинтеграции.

Исходя из этого, сепаратизм можно определить как политическое движение, возникающее в территориально неоднородных (этнически, конфессионально, культурно, экономически и т. п.) государствах, направленное на выход части территории из состава единого государства с целью создания нового независимого государства (сецессия) или вхождения в состав другого государства (ирредентизм).

В связи с континуальным (непрерывным) характером эволюции дезинтеграционных процессов, границы понятия “сепаратизм” размыты и условны.

Сепаратизм - это высшая стадия процесса дезинтеграции, нередко отличающаяся наибольшим динамизмом и активностью. Низшие стадии этого процесса - регионализм и автономиям непосредственно не приводят к отделению территории от единого государства.

Регионализм - это стадия развития дезинтеграции, в пределах которой неудовлетворенные своим положением этнические и региональные группы выступают за реформы в рамках существующего государственного устройства, добиваясь признания культурной самобытности района, большей экономической самостоятельности

Автономизм - трактуется как движение за самоопределение этнических групп и регионов на базе автономии - права на самостоятельное управление какой-либо частью государства, закрепленное конституцией

или другими правовыми нормами. От регионализма автономиям отличается более широким набором требования политической, культурной и экономической самостоятельности, а от сепаратизма - отсутствием требований полной государственной независимости и борьбой за признание прав региона на самоуправление в рамках существующего государства.

- экстремизм - какое-либо деяние, направленное на насильственный захват власти или насильственное удержание власти, а также на насильственное изменение конституционного строя государства, а равно насильственное посягательство на общественную безопасность, в том числе организация в вышеуказанных целях незаконных вооружённых формирований или участие в них

Факторы возникновения и развития сепаратизма : этно-конфессиональный фактор - определяющий: сепаратистские разломы чаще всего наследуют очертания этнокультурных границ; социально-экономический фактор - проявление экономических и социальных диспропорций на территории единого государства. При этом решающую роль в формировании сепаратизма играет не столько направленность различий в уровне экономического развития и благосостояния населения, сколько амплитуда контрастов между наиболее и наименее развитыми регионами;

фактор природных границ. В 38 из 53 важнейших очагов сепаратизма на планете природные рубежи (горные хребты, морские пространства, крупные реки, труднопроходимые местности и др.) существенно затрудняют их связи с ядром страны, что имеет важное геополитическое и военно-стратегическое значение. (Тем не менее следует учитывать, что природный фактор все же играет вспомогательную роли в формировании очага сепаратизма, так как территориальная изолированность района *sue* обязательно приводит к его политической обособленности);

геополитический фактор - заинтересованность внешних сил во вмешательстве в сепаратистский конфликт; фактор общественной мобилизации - общественно-политическая активность населения, проявляющаяся в разнообразных аспектах политической деятельности: электоральном поведении, различных политических акциях, демонстрациях, пикетах, забастовках, террористических актах и др.; наличие потенциальной правящей элиты, политической организации и популярного лидера движения сепаратистов, как структур, инициирующих процессы сецессии и управляющих ими; исторический опыт государственности - обоснование легитимности притязаний сепаратистов фактами существования прежних государственных или самоуправляющихся образований.

ამბე, მოამბე

В реальных сепаратистских конфликтах перечисленные факторы тесно переплетены.

3. Географические типы сепаратизма . Современные очаги сепаратистских конфликтов могут быть сгруппированы в региональные блоки на основании следующих критериев

1) географическая близость, 2) этнокультурная общность; 3) единый цивилизационно культурный фундамент (например, христианский, исламский, буддистско-индустский); 4) сходство исторического развития; 5) аналогий в действии факторов развития сепаратизма 6) уровень политической стабильности, 7) интенсивность конфликтов.

Сепаратистские движения в современном мире имеют свою региональную специфику, которая, в свою очередь, сказывается на особенностях использования экстремистских методов борьбы, включая террористические. В географически близких регионах эта специфика имеет общие черты, что объясняется общностью цивилизационного фундамента, сходством исторического развития, схожими факторами развития сепаратизма, уровнем политической стабильности и т. д. На основании этих критериев можно различить шесть региональных разновидностей сепаратизма, в которых, так или иначе, присутствует террористический компонент :

Западноевропейский сепаратизм (Северная Ирландия, Страна Басков, Каталония, Корсика) характеризуется ведущей ролью этноконфессионального и социально-экономического факторов. Считается, что очаги сепаратизма в Западной Европе находятся в состоянии устойчивого равновесия, а требования большинства сепаратистов носят ограниченный характер. Однако в последние десять лет усилилось влияние экстремистски настроенных групп сепаратистов в испанской Стране Басков, на Корсике, что привело к росту числа терактов и вынудило правительства Испании и Франции пойти на уступки перед угрозой серьезной дестабилизации обстановки;

Восточноевропейский сепаратизм отличается тем, что очаги конфликтов в их современной форме возникли сравнительно недавно, и требования сепаратистов носят радикальный характер, т. е. нацелены на полную независимость. Уровень этно-конфессиональной нетерпимости выше, чем в Западной Европе, прослеживается тесная связь сепаратистских движений с криминальными структурами. Террористические акты носят более жестокий и масштабный характер, хотя и ограничены пределами государств или соседних регионов;

Ближневосточный сепаратизм (Алжир, Палестина, Турецкий Курдистан, Ирак, Пакистан, Афганистан) характеризуется принадлежностью большинства противоборствующих групп к исламской цивилизации. Отмечается растущая активность на Ближнем Востоке исламских экстремистских групп, вмешивающихся в сепаратистские конфликты, преследуя собственные цели. Использование терроризма носит системный и практически повсеместный характер. При этом, в силу существования многочисленных и разнообразных экстремистских группировок довольно трудно

установить тех, кто стоит за терактами, и их истинные цели. В этих условиях дополнительное значение имеет фактор этнического самосознания меньшинств региона, которые тоже часто выбирают радикальные методы борьбы за самоопределение (курды в Турции и Ираке, берберский вопрос в Алжире, проблемы узбекского и других меньшинств в Афганистане);

Азиатский сепаратизм (Джамму и Кашмир, Шри-Ланка, Южные Филиппины, Восточный Тимор) обусловлен многими этноконфессиональными противоречиями доколониального характера, возродившимися после получения независимости. Терроризм носит системный и масштабный характер, хотя и ограничен границами сепаратистских конфликтов;

Африканский сепаратизм (Южный Судан, Ангола, Сомали и т. д.) во многом имеет схожие черты с азиатской разновидностью сепаратизма. Хотя сепаратистские группы в меньшей степени институционализированы и сплочены (что объясняется сильным влиянием родо-племенной традиции), их активность и жестокость в выборе методов борьбы оставляет мало надежд на добровольное мирное урегулирование без вмешательства мирового сообщества;

Американский сепаратизм (Провинция Квебек в Канаде, штат Чьяпос в Мексике, Провинция Гренландия, остров Невис) наименее ярко выражен среди всех выделенных регионов. Это объясняется переселенческой структурой американских государств, малочисленностью и разобщенностью коренного населения. Насильственные методы используются весьма ограниченно (штат Чьяпос), либо не применяются вообще.

Причины и условия возникновения сепаратизма весьма разноразличны — своим появлением сепаратизм может быть обязан различным обстоятельствам, а именно: диспропорциям регионального развития, существующей национальной дискриминации (в том числе, и в отношении политической власти) и нетерпимости, невозможности пробиться к власти в неразделенном государстве политической элите региона, отсутствию перспектив для творческого роста у средних слоев населения (к которым относятся творческая интеллигенция, технократы, менеджеры), демографическим изменениям, социально-экономическим проблемам, а также исторической памяти об утраченной независимости.

Необходимыми условиями для возникновения сепаратизма являются существование государства и его составных частей, экспансионистская политика государства, централизованный характер управления в государстве, отсутствие или недостаточность местного самоуправления, политический и социально-экономический кризис в государстве, недовольство различных слоев населения, проводимой Центром политикой. Кроме того, зарождение сепаратизма часто может иметь место на фоне индустриализации страны и миграции населения, а также а труднодоступных или резко отличных по другим параметрам районах государства.

Зафиксированное в международных юридических документах (Уставе ООН, Декларациях Генеральной Ассамблеи ООН) , право народов на самоопределение предусматривает свободное (на основе демократических

процедур) определение народом своего пути развития, своей политической и социально-экономической системы, а также своего международного статуса .

Подавляющее большинство современных государств, подписав основополагающие документы Объединенных Наций, взяли, тем самым, на себя обязательства по их строгому соблюдению, в той числе, и в отношении права народов на самоопределение. Вместе с тем, недостаточная разработанность данного права на четкой, скрупулезной юридической основе (особенно, с точки зрения конкретного механизма его реализации) сводят суть демократического характера права народов на самоопределение на уровень политической декларации, провоцируя, тем самым, разжигание конфликтных ситуаций внутри многих государств.

В исследовании констатируется, что преследуемые сепаратистскими движениями цели сводятся, в конечном итоге, к двум основным видам сепаратизма — региональному и этническому, которые, в связи с этим, имеют ряд общих и отличительных черт.

Так, сепаратизм является следствием чрезмерно централизованного характера управления в государстве, неспособности или нежелания центральной власти решать местные проблемы, а также, в ряде случаев, социально-экономического кризиса общества.

Однако, если главная задача регионального сепаратизма состоит в создании более приемлемого политико-территориального устройства государства, то основной задачей этносепаратизма является создание собственной национальной государственности. В большинстве случаев этнический сепаратизм начинает проявлять себя, когда уже пустил корни сепаратизм региональный: своим возникновением этносепаратизм обязан существующим в данном регионе социально-политическим и экономическим проблемам и, как их следствие, этническим противоречиям.

В идеологическом плане основой этносепаратизма является национализм. Существует мнение , что современный сепаратизм воплощает ренессанс национализма как одной из современных угроз. Действительно, ссылка на право самоопределения наций — самый популярный аргумент за сепаратизм. Согласно этому праву, все нации имеют право на собственное государство: политические и культурные (или этнические) границы должны совпадать. На этом основании право самоопределения наций понимается как требование полного политического суверенитета.

Однако это право сомнительно из-за неясности термина нация . Австрийские социал-демократы, а также Вильсон, Ленин, Сталин считали нацию особой этнической группой с общим языком, традициями и культурой. Их современные эпигоны определяют нацию как разновидность этноса, которая возникает на основе общности территории, языка, экономических связей, психического склада и самосознания, культуры и форм быта; все (или почти все) население страны, ее граждане вне зависимости от их этнической принадлежности. Каждый из перечисленных критериев нации не менее спорен, чем понятие суверенитета.

Лингвистические дискуссии показали: невозможно провести строгое различие диалектов одного языка и двух

разных языков. История большинства групп прерывна, поскольку новые элементы культуры проникают извне. Поэтому мера группового единства и деления изменчива. Если же нации придать политический смысл, то нелегитимны все государства, включающие более одной культурной группы. Легитимность возможна, если все проживающие на данной территории нации добровольно откажутся от своих прав в пользу государства. Однако плюрализм культур не только признается сторонниками и врагами империй, но и считается свойством современного либерального государства. А поскольку число этнических и культурных групп постоянно увеличивается, право самоопределения наций ведет к бесконечному политическому дроблению мира.

Кризис доктрины самоопределения зафиксирован зарубежными и отечественными учеными . Э. Геллнер показал, что принцип национализма вызывает нестабильность и экономические расходы постоянного дробления. Число потенциальных наций на земле огромно. На планете может поместиться много самостоятельных политических единиц. Но как бы их ни считать, число потенциальных наций многократно превышает число возможных и способных к жизни государств. Поэтому невозможно ни реализовать, ни одновременно удовлетворить требования всех национализмов. К тому же множество потенциальных наций жило и живет не на одной территории, а вперемешку с другими. В этом случае политическая единица может достичь этнической однородности только при условии истребления, изгнания или ассимиляции всех чужих. Люди попытаются избежать такой судьбы, что затруднит применение принципа национализма. Он ложен по практическим, экономическим и моральным соображениям. Все попытки его реализации влекли за собой нищету, кровь и страдания масс людей, т.е. наносили политический, экономический и моральный вред. Поэтому критика права самоопределения наций направлена против непредвиденных следствий нормативного принципа национализма (каждая нация или этническая группа должна обладать суверенным государством). Но она не отвергает посылку о самоопределении как полной политической независимости или суверенитете.

Требование самоопределения— это фальсификация общей воли населения этническими элитами. Поэтому принцип самоопределения противоречит суверенитету существующих государств и не решает множества проблем концептуализации, правового обеспечения и реализации принципа этнического (политического) самоопределения: не доказано, что этот принцип относится к основным правам и обеспечивает интересы человека; нет однозначных международных правовых норм, пригодных для толкования и реализации такого права; нет строгих критериев определения субъектов права на этнополитическое самоопределение; нет бесспорных демократических процедур осуществления этого права; нет способов совместить этническое самоопределение с другими правовыми нормами, призванными обеспечить поддержание политического миропорядка и интересы других этносов. Решение национальных и этнических проблем возможно только на путях развития демократии.

Неопределенность самоопределения вытекает из

факта множества форм и степеней независимости групп. Право самоопределения выражает легитимные интересы всех групп. В зависимости от условий эти интересы выражаются во многих комбинациях конкретных прав, включая право на ту или иную форму (степень) политической автономии. Право сецессии — крайнее выражение права самоопределения: “Оно не принадлежит каждой нации (этнической или культурной группе) на основании ее отличия от других наций, а принадлежит только группам, положение которых соответствует условиям одного из множества истинных доказательств сецессии. Право сецессии не есть универсальное право любой группы людей, а особая привилегия, которая дается только при определенных условиях”

Аргументы в поддержку права на сецессию :

Наиболее распространены следующие аргументы права группы на сецессию: ликвидация последствий прошлых аннексий; самозащита от агрессора; дискриминация в распределении. Сецессия — это разрыв прежних политических обязательств и переход территории под власть нового государства. Поэтому каждый аргумент за отделение должен обосновывать права сепаратных групп на данную территорию.

Ликвидация последствий прошлой аннексии — самый простой аргумент за сецессию. Большинство идеологов и политиков сепаратизма обычно утверждают: жители данной территории имеют право отделиться по причине несправедливого включения в состав большого государства.

Данный аргумент базируется на посылке: сецессия — это возврат украденной собственности правомочному властителю; право сецессии — это право возврата по принадлежности украденной собственности. Такая посылка истинна, если требующие отделения индивиды являются теми же индивидами, которым ранее (до аннексии) принадлежало право собственности на данную территорию, или же легитимными политическими наследниками обворованных индивидов. Но надо различать право (возврат украденного) и условия сецессии. Сецессия наносит вред индивидам, которые не участвовали в несправедливой аннексии данной территории.

Самозащита от агрессора признается обычным и установленным правом, повседневной моралью и большинством систем религиозной и светской этики. Но применение этого права ограничено: ответная реакция не должна превышать пределы необходимой обороны; не следует провоцировать агрессию, поскольку она может быть реакцией на превышение пределов обороны. Если с этим согласиться, право самозащиты убедительно. Каждое ограничение влияет на право самозащиты групп. Возможны разные ситуации, при которых группа ссылается на право сецессии .

1.Группа желает отделиться от того или иного государства для устранения угрозы ее уничтожения. При таких условиях группа может поступить следующим образом: свергнуть правительство данного государства; организовать революцию; провозгласить войну за отделение. После победы в войне группа укрепляет отвоеванную территорию (создает военно-политические механизмы-самосохранения, стремится получить

признание и помощь других суверенных государств и международных организаций). Агрессор теряет право на данную территорию вследствие масштабов геноцида. Право невинной жертвы выше права государства на спорный регион. Агрессор теряет право на территорию по причине собственного поведения, и оно приобретает форму права жертвы на самозащиту.

Иначе говоря, право государства на данную территорию зависит от его поведения на определенных промежутках времени, хотя длительность таких промежутков до сих пор строго не определена в международном праве. При таких условиях право государства на территорию не является непреодолимым барьером для угнетенных групп. Сецессия может быть единственным способом избежать уничтожения.

2.Для избежания геноцида со стороны внешнего агрессора группа отделяется от государства, в котором она до сих пор состояла и которое не осуществляет аннексию. Необходимость защиты от геноцида дает группе моральное право на особую территорию, которое выше прав ее прежних властителей. Но в отличие от агрессора это государство не лишается права на территорию, поскольку само подвергается агрессии.

Дискриминация в распределении обусловлена многими формами внешней и внутренней колонизации. В этом случае государство проводит экономическую политику, которая наносит систематический вред одним группам и территориям ради пользы других (повышенные налоги без компенсации, регламентация неравномерного развития экономики отдельных регионов и т.п.). Лидеры сепаратизма обычно ссылаются на дискриминацию в распределении и провозглашают необходимость сецессии. Указанная дискриминация играет роль главного аргумента за отделение.

Аргументы против права на сецессию :

Для создания теории сецессии надо рассмотреть аргументы не только за, но и против отделения. Наиболее популярны два: преодоление анархии; избежание политических торгов, подрывающих принцип большинства.

Преодоление анархии — главный аргумент против отделения. Обычно руководители государств выступают и применяют силу против сепаратизма, поскольку считают сецессию причиной хаоса. Тем самым они сводят право сецессии к абсурду, подразумевая под анархией превращение в “мою крепость” каждой страны, а не дома. Конечно, если признать право сецессии универсальным, то политическое дробление становится бесконечным. Однако ранее показано, что это право эффективно лишь при соблюдении конечного числа обоснований. Право сецессии не есть общее право всех наций и не вытекает из мнимого права самоопределения. Угроза анархии лишь предварительное возражение против сецессии. Отделяющаяся сторона должна его опровергнуть при доказательстве обоснованности сецессии.

Такое возражение вкупе с территориальными правами отделившейся стороны — элемент теории и обоснования сецессии. В определенной мере возражение эквивалентно посылке о нерушимости статус кво. Эта посылка рациональна, если сецессия не разрывает существующие политические обязательства, а предполагает переход

территории под новую юрисдикцию. Но не все авторы с этим согласны: “Требование, согласно которому сепаратисты должны обосновать свои территориальные права, выражает сложившиеся предубеждения и предрассудки. Если свобода и самоопределение индивидов — главные политические ценности, то следует исходить из принципа равенства сторонников и противников сецессии в процессе ее обоснования”.

Теория сецессии — часть нормативного институционализма, принципы которого определяются следствиями общего признания того или иного требования политическим правом. Приведенные ранее аргументы за сецессию оценивают ее положительно, но негативная оценка предпочтительнее. Сецессия — болезненный процесс, порождающий предвидимые и непредвидимые конфликты. Если признать стабильность главной ценностью миропорядка, она одновременно выступает основанием отрицательной оценки сецессии.

Обязанность доказать право сецессии лежит на отделившейся стороне и означает относительную ценность сецессии. Это положение более способствует согласию международного сообщества с правом сецессии. Предпочтительнее такая теория сецессии, которая содержит больше вероятности общего согласия как основы теории международного права и дипломатии. Нерушимость территориальной целостности государств — общий принцип международного права и дипломатии. Из него вытекает норма обоснования сецессии, которая доказывает территориальные права отделившейся стороны и позволяет признать относительность прав конкретных государств на контроль своей территории.

История этнического сепаратизма не столь уж и продолжительна, а потому говорить об его эволюции вряд ли имеет смысл. Этнический сепаратизм был и остается крайне радикальным, эгоцентрическим способом разрешения проблем, которые так или иначе возникают в многонациональных обществах, во взаимоотношениях этнического меньшинства с этническим большинством, отдельных территорий с центральной властью (пусть действительно далеко не всегда справедливой и демократичной). Современный сепаратизм сотнями зримых и незримых нитей связан с терроризмом. У них одна «питательная» основа — нестабильность, конфликты, непримиримое разделение мира на «мы» и «они». Сепаратистские проявления почти всегда сопровождаются усилением террористической

активности наиболее агрессивных сторонников этнонезависимости. Вне всякого сомнения, изменилась роль внешнего фактора. Но это — общая тенденция. Мир просто стал менее управляемым. Система международных отношений в том виде, в котором она существовала после Вестфальских соглашений, разрушена.

Нельзя не отметить и еще одного обстоятельства. Этносепаратизм сегодня не только не наказывается, но и поощряется. Достаточно вспомнить, с каким энтузиазмом в мире был воспринят распад СССР и СФРЮ. Но здесь можно снова увидеть политику «двойных стандартов», а об этом в последнее время говорилось много.

Детерминированное общепризнанными демократическими ценностями стремление народов планеты к обретению собственной государственности во второй половине XX века резко изменило политическую карту мира: к настоящему времени на Земле насчитывается уже более двухсот независимых суверенных государств.

Вместе с тем, в рамках современных стран существует в общей сложности несколько тысяч этнических групп, каждая из которых потенциально также может рассчитывать на государственный, политический контроль над своей территорией. С другой стороны, а любых — даже экономически преуспевающих государствах — имеют место региональные диспропорции развития. Сплав же этнических и региональных проблем имеет своим результирующим вектором активный всплеск недовольства различных слоев населения проводимой центральным руководством страны политикой и, как следствие, — стремление данного региона к политическому обособлению от государства или к повышению своего правового статуса в нем, что представляет собой суть сепаратизма.

Сепаратизм появился в политической жизни почти тогда же, когда возникло государство как основной политический институт общества. Однако, в современную эпоху повсеместной тотальной взаимозависимости происходящих в мире политических процессов, проблемы, связанные с наличием в отдельных регионах планеты очагов сепаратизма, вызывают глобальное усиление политической и экономической напряженности.

В эпоху всеобщей милитаризации спутниками сепаратизма являются политический экстремизм и насилие, что приводит к огромным человеческим жертвам и многочисленным разрушениям.

Литература:

1. Алаев Р. Самоопределение без сепаратизма. // Вестник аналитики. М., 2007. №2. -
2. Барышников, Д.Н. Конфликты и мировая политика: учебное пособие / Д.Н. Барышников. – М.: АСТ: АСТ МОСКВА: Восток – Запад, 2008. –
3. Шанхайская Конвенция о борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом, 15.06.2001
4. Кофман Б.И., Миронов С.Н. Терроризм: история и современность. – Казань, 2002.
5. Семин А.В. Государство, этносы, сепаратизм и проблемы человека. «Круглый стол»: проблемы, дискуссии, предложения: учебное пособие / институт международного права и экономики им. А.С. Грибоедова, М., 2000. – С. 34-38
6. Официальный сайт ООН / #»#_ftnref23» name=»_ftn23» title=»>>>>
7. Устав ООН, статья 1 / #»#_ftnref24» name=»_ftn24» title=»>>>>
8. В.П. Макаренко Теория сецессии: послышки, аргументы и следствия // Вестник Московского Университета. Серия. 18. Социология и политология. - 2006. № 2. 17-23

9. Колосов Ю.М. Международное право: учебник. – М.: международные отношения, 2002.

10. Сепаратизм: идейные истоки, современное состояние, пути преодоления / #»#_ftnref34» name=>_ftn34» title=>»»

11. Сепаратизм: конфликты и контакты /#»#_ftnref35» name=>_ftn35» title=>»»>

SEPARATISM AS A THREAT TO INTERNATIONAL SECURITY: THE HISTORICAL AND LEGAL ASPECT

SUMMARY

Unambiguous and universally accepted interpretation of separatism phenomenon does not exist. In general, the term “separatism” is part of the broader concept of “territorial dispute”.

Signs of separatism as a conflict occur in the collision forces the parties interests. As the object of the conflict can act as a piece of material, social, political or spiritual reality, and the territory, the land, its mineral wealth, social status, power distribution, language and cultural characteristics. In the first case, a social conflict, in the second - territorial. Separatism, developing on the basis of differences in material culture, social and political status, ethnic or religious identity, in the final analysis is the desire to release the territory of the boundaries of existing public spaces.

The most important component of any separatist conflict is a crisis of identity, reflected in the change of the ethnic, religious and political identity of the people, strengthening the influence of nationalist groups and associations, the growth of their political activity. Transformation consolidated identity of a single state in the collection of broken local identities peripheries - evidence of the irreversibility of the process of disintegration.

Accordingly, the separatism can be defined as a political movement that occurs in geographically inhomogeneous (ethnically, religiously, culturally, economically, and so on. N.) States to the output part of the territory of a single state to create a new independent state (secession) or becoming a part of another state (irredentism).

Deterministic universally recognized democratic values of the peoples of the planet commitment to the attainment of their own state in the second half of the XX century, dramatically changed the political map of the world: so far in the world there are already more than two hundred independent sovereign states.

However, within the framework of modern countries, there is a total of several thousand ethnic groups, each of which potentially may also rely on the state, political control over its territory. On the other hand, and any - even economically prosperous countries - are regional development disparities place. Alloy same ethnic and regional problems has its resultant vector active surge of discontent of various segments of the population carried out by the central leadership of the country in politics and as a consequence - the desire of the region to the political isolation from the state or to enhance their legal status in it, which is the essence of separatism.

Separatism has appeared in political life is almost at the same time, when there was a state as the principal political institution of society. However, in the modern era of total universal interdependence of political processes taking place in the world, the problems associated with the presence in some parts of the world centers of separatism, cause global strengthening of political and economic tensions.

ახალი ნიგნები

საქართველოს სოფლის მეურნეობა:

„ტრანსფორმაცია, პრობლემატიკა, პერსპექტივა“.

ახლახანს გამომცემლობა „ივერიონმა“ გამოსცა ცნობილი პოლიტიკური და საზოგადო მოღვაწის, თვალსაჩინო მეცნიერ-ეკონომისტისა და მკვლევარის, ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორის, პროფესორის, საქართველოს სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილი წევრის, საქართველოს ბიზნესის მეცნიერებათა აკადემიის პირველი ვიცე-პრეზიდენტის, ბატონ ნოდარ ჭითანავას ნაშრომი – „საქართველოს სოფლის მეურნეობა: ტრანსფორმაცია, პრობლემები, პერსპექტივები“. ნიგნის თავფურცელში ავტორის მიერ ერთობ მოკრძალებულად არის მითითებული იმის შესახებ, რომ ნიგნი განკუთვნილია სოფლის მეურნეობის განვითარების პრობლემებით დაინტერესებულ მკითხველთა ფართო წრისათვის. ჩვენი აზრით, ეს დიდებული და ფუნდამენტური ნაშრომი განკუთვნილია არა მხოლოდ უბრალო მკითხველთა ფართო წრისათვის, არამედ უფრო მეტად მათთვის და მათ გასათვალისწინებლად, რომელთაც ხელეწიფებათ სოფლის მეურნეობის პრობლემების გადაწყვეტა და მოგვარება, რომელთაც აბარიათ ჩვენი ქვეყნის სოფლის მეურნეობის სამომავლო ბედი.

ამ ღრმაშინაარსიან ნაშრომში ავტორის მიერ მისთვის დამახასიათებელი სკურპულოზურობით არის განხორციელებული ჩვენი ეროვნული ეკონომიკის უმთავრესი დარგის – სოფლის მეურნეობის განვითარების თანამედროვე მდგომარეობის ანალიზი.

საქართველოს ეკონომიკური განვითარების თანამედროვე ეტაპზე, როგორც ცნობილია, სოფლის მეურნეობა მიჩნეული და გამოცხადებულია ჩვენი ქვეყნის პრიორიტეტულ დარგად და აღნიშნული დარგის სწრაფი აღმავლობის უზრუნველყოფის მიზნით ხელისუფლების მიერ ხორციელდება დიდი მოცულობის ფინანსური დაბანდებები.

ნაშრომის ავტორის, ბატონი ნოდარ ჭითანავას სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ იმდენად კარგად და ღრმად იცნობს ქვეყნის სოფლის მეურნეობას, იმდენად ღრმად არის ჩამწვდარი მის ნიუანსებში, რომ მან წარმატებით შეძლო გამოველინებინა ის მრავალი მიზეზები და ფაქტორები, რომლებმაც განაპირობეს საქართველოში სასოფლო-სამეურნეო წარმოების მკვეთრად შემცირება, დარგის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზისა და ინფრასტრუქტურის მომლაგაჩანაგება, სოფლად შრომითი მოტივაციის მკვეთრად დაქვეითება, ჩვენს ქვეყანაში სასურსათო უსაფრთხოების გარე ფაქტორებზე დამოკიდებულების მკვეთრად გაზრდა, რასაც შემცირების ტენდენცია არანაირად არ ჩამოუყალიბდა.

აღნიშნულ ნაშრომში, რომელიც ექვს თავს მოიცავს, განხილული, გაანალიზებული და ავტორისეული ღრმა შინაარსიანი რჩევებითა და შესაბამისი რეკომენდაციებით არის უზრუნველყოფილი

ჩვენი სოფლის მეურნეობასთან დაკავშირებული საკითხებისა და პრობლემების ფართო სპექტრი.

ნაშრომის პირველი სამი თავი მოიცავს და ეხება ისეთი მნიშვნელოვანი საკითხების ავტორისეულ განხილვას, როგორცაა საქართველოს სოფლის მეურნეობა საბაზრო ურთიერთობებზე გარდამავალ პერიოდში, მინის რესურსების გამოყენების პრობლემები საქართველოში და სოფლის მეურნეობის განვითარების ტენდენციები 1990-2014 წლებში. სამეცნიერო ნაშრომის მითითებულ ნაწილში ავტორს განხილული აქვს მნიშვნელოვანი საკითხების ფართო სპექტრი; კონკრეტულად კი ქვეყნის სოფლის მეურნეობის განვითარების თავისებურებანი, ჩვენი სოფლის მეურნეობის ტრანსფორმაციის ძირითადი ნიშნები და ტენდენციები, მინის ფონდისა და მისი რაციონალურად გამოყენების თავისებურებანი და პრინციპები, სოფლის მეურნეობის ტრანსფორმაციის პროცესში დაშვებული შეცდომების ასპექტები, სასოფლო-სამეურნეო ნედლეულის გადამამუშავებელი მრეწველობისა და ინფრასტრუქტურის განვითარებისა და სხვა პრობლემური საკითხები.

ნაშრომის შემდგომ თავებში ავტორი დეტალურად იხილავს სოფლის მეურნეობის განვითარების ორიენტირებთან (მემცენარეობისა და მეცხოველეობის პროდუქციის წარმოების ძირითად მიმართულებებთან), გადამამუშავებელი მრეწველობისა და მისი ინფრასტრუქტურის განვითარების აუცილებლობასთან დაკავშირებულ, აგრეთვე საქართველოს სოფლის მეურნეობის მსოფლიო ინტეგრაციულ პროცესებში ჩართვასთან, სოფლის მეურნეობის განვითარების სახელმწიფოებრივი რეგულირების ობიექტურ აუცილებლობასთან დაკავშირებულ პრობლემებს. მონოგრაფიაში მეტად ყურადღასაღებია გადამამუშავებელი მრეწველობის როლის, მნიშვნელობისა და ზოგადად აგროსამრეწველო კომპლექსის განვითარების უზრუნველყოფის თაობაზე ავტორისეული მოსაზრებები, სწორად და სამართლიანად აქვს მინიშნებული მონოგრაფიის ავტორს, რომ „გადამამუშავებელი სიმძლავრეების უკმარისობა სასოფლო-სამეურნეო ნედლეულის დანაკარგებს იწვევს, რაც ზიანს აყენებს როგორც მწარმოებელს, ასევე მის გადამამუშავებელს, საბოლოოდ კი პროდუქციის მომხმარებელს... ამჟამად ქვეყანაში ფუნქციონირებადი მცირე სიმძლავრის ერთეული საწარმოები ვერ უზრუნველყოფენ სასოფლო-სამეურნეო ნედლეულის (განსაკუთრებით ხილის და ბოსტნეულის) გადამამუშავებას“ (გვ. 77).

ბოლო 25 წლის მანძილზე სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოების მკვეთრად შემცირებამ ქვეყნის სასურსათო უსაფრთხოება სერიოზული რისკის ქვეშ დააყენა. სასურსათო პრობლემის გამწვავებამ დღის წესრიგში დააყენა საქართველოს სახელმწიფოს

მოამბე, MOAMBE

ძალისხმევის გააქტიურების გადაუდებელი აუცილებლობა სასოფლო-სამეურნეო წარმოების განვითარების მიმართულებით, რათა დაცული იქნას ჩვენი მოსახლეობის სასურსათო უზრუნველყოფის ინტერესები. კონკრეტულად აღნიშნულ უაღრესად დიდმნიშვნელოვან ამოცანასა და მიზანს ემსახურება ბატონ ნოდარ ჭითანავას ფუნდამენტური მონოგრაფიული გამოკვლევა — „საქართველოს სოფლის მეურნეობა: ტრანსფორმაცია, პრობლემები, პერსპექტივები“. ყველაზე საინტერესო და მიმზიდველი, რაც ამ მონოგრაფიაში არის ასახული და წარმოდგენილი ესაა ჩვენი სოფლის მეურნეობის განვითარების — წარსულის, აწმყოსა და მომავლის ერთიანობაში და ურთიერთკავშირში წარმოდგენა, შემოთავაზებული პერსპექტიული ხედვები, ავტორისეული წინადადებები, მოსაზრებები და რეკომენდაციები, რომელთა პრაქტიკული ფრთხილმხმაც ხელს შეუწყობს და უზრუნველყოფს ქვეყნის აგროსამრეწველო კომპლექსის აღმავლობას და საქართველოს სასურსათო უსაფრთხოების უზრუნველყოფას. უდაოდ ყურადსაღებია ავტორისეული მეცნიერულად დასაბუთებული ოპტიმისტური დასკვნა იმის თაობაზე, რომ გონივრული მართვისა და რესურსების ეფექტიანად და მიზანმიმართულად გამოყენებით სავსებით შესაძლებელია ქვეყანაში უახლოეს ხანში მნიშვნელოვნად გაიზარდოს მარცვლეულის, ბოსტნეულის, ბალჩეულის, კარტოფილის, ყურძნის, ციტრუსების, ჩაის, მეცხოველეობისა და

მეფრინველეობის, მეთევზეობის, მეფუტკრეობის, მეაბრეშუმეობისა და სხვა სახის პროდუქტების წარმოება. არ შეიძლება მონოგრაფიის შეფასებაში არ დავეთანხმოთ მის რედაქტორს, რომელიც აღნიშნავს, რომ „აქ ყველა თემა-პრობლემა განხილულია დიდი ილიას შეხედულებების ფონზე, რაც ნაშრომს აძლევს ძლიერ დატვირთვას და ხელს უწყობს მკითხველს ეროვნული პრობლემები სიღრმისეულად გაიცნობიეროს“ (გვ. 9).

საერთო აღიარებით და, რა თქმა უნდა, ჩვენც იგივე აზრისანი ვართ, პროფესორ ნოდარ ჭითანავას მიერ შექმნილი ეს მონოგრაფია ქართული ეკონომიკური მეცნიერების უაღრესად დიდი და მნიშვნელოვანი შენაძენია, რამეთუ ის წარმოადგენს ფუნდამენტურ, კომპლექსურ მეცნიერულ გამოკვლევას და, ამასთან ერთად, მას უდიდესი თეორიული და პრაქტიკული ღირებულება გააჩნია.

თამაზ დანელია,

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი, საქართველოს ბიზნესის
მეცნიერებათა აკადემიის სწავლული მდივანი,
რესპუბლიკის დამსახურებული ეკონომისტი.